

EUROPEAN REFORMS BULLETIN 2017 No 2

Indexed & Shared by:

European Reforms Bulletin

2017

scientific peer-reviewed journal

No. 2

Founded and edited by Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg (Registre de commerce et des sociétés, Luxembourg, F 10.340, siège social: L-1541 Luxembourg, 36, boulevard de la Fraternité).

Tel.: +352661261668

e-mail: bulletin@email.lu

http://cers.eu.pn/bulletin.html

Editorial board: Yeskov S. (D.Sc., Assoc. Prof., Luxembourg, editor-in-chief), Zaiets O. (PhD, Assoc. Prof., Luxembourg, deputy editor), Dymarskii Ia. (D.Sc., Prof., Russian Federation), Kaluzhniy R. (D.Sc., Prof., Ukraine), Karchevskiy N. (D.Sc., Prof., Ukraine), Korystyn O. (D.Sc., Prof., Ukraine), Kretova A. (PhD, Russian Federation), Nedodaieva N. (D.Sc., Prof., Israel), Rozovskiy B. (D.Sc., Prof., Ukraine), Zablodska I. (D.Sc., Prof., Ukraine).

European Reforms Bulletin is an international, multilingual (English, Ukrainian, Russian), scholarly, peer-reviewed journal, which aims to publish the highest quality research material, both practical and theoretical, and appeal to a wide audience. It is an official bulletin of the Centre for European Reforms Studies and is published 4 times a year (quarterly). It includes articles related to legal and economic issues of reforms in European Union and Europe-oriented countries, including efficiency and experience of these reforms, comparative studies on all disciplines of law, cross-disciplinary legal and economic studies, and also educational issues. It welcomes manuscripts from all over the world, in particular from countries which made European choice recently. It accepts articles from professional academics, researchers, experts, practitioners and PhD students.

Responsibility for the accuracy of bibliographic citations, quotations, data, facts, private names, enterprises, organizations, institutions and government bodies titles, geographical locations etc. lies entirely with authors. All the articles are published in author's edition. Authors must accept full responsibility for the factual accuracy of the data presented and should obtain any authorization necessary for publication. The editorial board and the Centre for European Reforms Studies do not always share the views and thoughts expressed in the articles.

The editorial board reserves the right to refuse any material for publication and advises that authors should retain copies of submitted manuscripts and correspondence as material cannot be returned. Final decision about acceptance or rejection rests with the editor-in-chief and editorial board. By submitting an article for publication author declares that the submitted work is original and not being considered elsewhere for publication and has not been published before.

Recommended for publication by the Centre for European Reforms Studies (protocol of the general meeting No. 10 28.02.2017)

© European Reforms Bulletin, 2017

© Authors of articles, 2017

Table of contents

Bondarenko E.G. Features of the beginning of pre-trial investigation on the fact of committing serious bodily injuries that caused the death of the victim	2
Demidov I.I. The main directions of the prosecutor's supervision of controlled delivery, controlled and operational procurement of goods, items and substances	7
Ignatyuk O.V. Ways of improving the use of the results of operative-search activities and secret investigative (search) actions during the proceedings	12
Karpenko K.K. Organization of information exchange between the Motor (Transport) Insurance Bureau of Ukraine and the National Police of Ukraine through the use of data of the Unified Centralized Database of MTIBU contracts of compulsory motor insurance	22
Kozachenko A.I. The essence of criminal procedural guarantees of confidential cooperation and its functional purpose	26
Marchenko A.A. Principles of criminal proceedings against minors: problems of current criminal-procedural legislation of Ukraine	34
Nikitchenko V.V. Reforming the Institute of Advocacy of Ukraine: current state and development prospects in the context of implementing the recommendations of the European Union	41
Svintsitskaya O.P. Foreign Experience in Trafficking Investigation	46
Vasylynychuk V., Bilous R.V. Opposition of authorized subdivisions to illegal enrichment with using modern technologies	50

Features of the beginning of pre-trial investigation on the fact of committing serious bodily injuries that caused the death of the victim

Elena G. Bondarenko

graduate student of the Institute of Law

of the Prince Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management, Ukraine

e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: In the article features of the beginning of pre-trial investigation on the fact of committing grave body injuries, which caused the death of the victim. On the basis of scientific approaches, the characteristics of the stages of investigation of such crimes are described and the characteristics of the investigator's actions at the initial stage of the investigation of the specified crime category are described.

Keywords: severe body injuries that caused the victim's death; crime investigation, forensic description, method of committing a crime, situation of crime, trace situation, person of the victim, person of the offender.

Заподіяння тяжких тілесних ушкоджень є поширеним та складним у розслідуванні злочином, успішне розкриття якого вимагає вдосконаленої методики розслідування. Однією з причин неналежного розкриття заподіяння тілесних ушкоджень є відсутність ефективної методики розслідування, неналежна організованість дій слідчого на початковому етапі розслідування.

Розслідування злочинів є пізнавальною діяльністю, яка має на меті отримати вірогідні відомості про об'єкт, який представляє цікавість для слідства, і як будь-яка діяльність має певну структуру. В.В. Рябоконт та В.І. Шиконов запропонували два основні елементи процесу розслідування злочинів: етапи розслідування та окремі слідчі дії на цих етапах [1, с.5]. Ми підтримуємо дану думку вчених і будемо вирішувати поставлені завдання за таким напрямом.

Питання початкового етапу розслідування злочину в криміналістиці вивчають уже багато років. У криміналістичній літературі зверталась увага на практичне значення дослідження та розробки початкового етапу в методиці розслідування злочину. Різноманітні аспекти даного структурного елементу процесу розслідування неодноразово розглядалися в роботах Р. С. Белкіна, В. І. Галагана, Є. П. Іщенко, І. М. Лузгіна, В. І. Лунгу, А. Г. Філіппова та інших. Водночас існують неоднозначні думки з даного питання, які потребують подальшого дослідження.

Враховуючи пізнавальний характер розслідування І.М. Лузгін виділяє два етапи розслідування. Перший – починаючи від порушення кримінальної справи до пред'явлення обвинувачення. На цьому етапі збираються та оцінюються фактичні дані, необхідні для вирішення питання про порушення кримінальної справи, затримання обвинуваченого та пред'явлення обвинувачення. Другий етап – від пред'явлення обвинувачення до закінчення слідства. Головна мета даного етапу – дослідження та оцінка доказів із урахуванням показань обвинуваченого та прийняття рішення у справі [2, с.89].

Р.С. Белкін спочатку також поділив процес розслідування на два етапи – початковий та наступний, визначивши для них конкретні завдання. Серед них важливе завдання початкового етапу розслідування вбачав у орієнтуванні особи, яка провадить досудове слідство, в обставинах події й отриманні вихідних даних для планування розслідування, з'ясування фактів, які підлягають доказуванню в справі. Також вказав на необхідності збору і фіксації доказів, які можуть бути втрачені, та в установленні, розшуку та затриманні злочинця за «гарячими слідами». Але, починаючи з 70-х років у криміналістичних працях переважає думка про поділ процесу розслідування на три етапи. Р.С. Белкін приходиться до висновку, що процес розслідування злочину доцільно поділити на три взаємопов'язані етапи: початковий або етап початкових слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; наступний, або етап наступних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів та заключний етап [3, с.33-34].

На думку М.П. Яблокова, розслідування злочинів проходить у своєму розвитку три етапи: початковий, наступний та заключний. На початковому етапі висуюють версії, складають план розслідування та проводять початкові слідчі дії. На наступному етапі основним напрямком розслідування є встановлення злочинця та його розшук, а при затриманні – збір додаткових фактичних даних, які б його викрили, пред'явлення йому обвинувачення. На заключному етапі здійснюється підготовка й виконання вимог, пов'язаних із закінченням розслідування [4, с.495-497].

В.К. Лисиченко пропонує розділити розслідування на два взаємопов'язані етапи – початковий та наступний. На початковому етапі розслідування після порушення кримінальної справи основною задачею розслідування є вивчення обставин події, виявлення та фіксація слідів та інших доказів,

особливо тих, що швидко змінюються чи взагалі можуть зникнути. Наступний етап розслідування починається після пред'явлення підозрюваному постанови про притягнення як обвинуваченого та його допиту [5, с.100-114].

Криміналістичний поділ процесу розслідування на взаємозалежні етапи має завдання щодо встановлення структури криміналістичної методики розслідування злочинів, яка б включала в себе комплекс криміналістичних рекомендацій, тактику проведення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів для розслідування й попередження злочинів. Це необхідно, перш за все, для усвідомлення чіткої сутності кожного етапу розслідування та оптимізації діяльності розслідування злочинів.

На нашу думку, початковий етап розслідування заподіяння тілесних ушкоджень як поняття – суто криміналістичне, використовується для позначення певного періоду досудового розслідування, під час якого слідчий провадить слідчі дії та організаційні заходи для встановлення усіх обставин кримінального правопорушення та особи підозрюваного.

Як показало вивчення слідчої практики, одним із найважливіших чинників, які забезпечують успішне розслідування кримінальних проваджень про заподіяння тілесних ушкоджень, є їхнє негайне внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), що прямо залежить від своєчасного виявлення ознак вчиненого злочину. Найчастіше дані злочини виявляються протягом доби. Цьому сприяє, перш за все, видимість та публічність вчинення такого виду злочинів, крім того, необхідність звернення до медичних установ за необхідною медичною допомогою, які у свою чергу зобов'язані негайно повідомляти правоохоронні органи про всі випадки звернення до медичних установ осіб з пораненнями та тілесними пошкодженнями, якщо є підстави вважати, що ці пошкодження пов'язані із вчиненням злочину. Також у медичних установах є інформація про місце, звідки був доставлений потерпілий, хто його доставив чи повідомив про тілесні ушкодження, час та дані про особу, якій заподіяні тілесні ушкодження, його стан, діагноз та інші дані, що дають можливість правильно кваліфікувати злочин та вирішити питання про внесення відомостей до ЄРДР.

Кримінальне провадження щодо тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування (ч. 1 ст. 214 КПК України) [6].

Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, яке здійснюється негайно після завершення огляду [7].

На початку кримінального провадження щодо тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого до Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться відомості про: 1) дату надходження заяви, повідомлення про тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення такого злочину; 2) прізвище, ім'я, по батькові потерпілого або заявника; 3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого; 4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела; 5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та розпочав розслідування; 7) інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань.

У Єдиному реєстрі досудових розслідувань автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження.

Слідчий, уповноважений на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язаний прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова в прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається (ч. 4 ст. 214 КПК України)[7].

Приводом для внесення відомостей про вчинення тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого і відповідно початком досудового слідства є:

- заяви чи повідомлення про вчинення цього злочину;
- виявлення вчинення тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого під час

розслідування інших злочинів;

–самостійне виявлення територіальними підрозділами Національної поліції, з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення цього злочину.

Про тяжке тілесне ушкодження, що спричинили смерть потерпілого, за свідченнями слідчих Національної поліції (з міста Києва, Дніпропетровської, Житомирської, Запорізької, Київської, Львівської, Одеської, Сумської, Тернопільської, Хмельницької, Чернігівської областей), стає відомо здебільшого із заяв чи повідомлень про вчинення цього злочину (65%) або ж під час розслідування інших злочинів (21%), рідше у результаті самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення цього злочину (14%). За повідомленнями медичних установ та страхових організацій, внесено 16% відомостей до ЄРДР.

Відповідно до ст. 214 КПК України ще одним приводом для початку досудового розслідування, є самостійне виявлення слідчим з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [7]. Такі відомості можуть бути отримані: у результаті безпосередньої діяльності слідчого (наприклад, у випадку розслідування ним інших злочинів); від оперативних працівників у результаті проведення ними ОРЗ; з інших джерел (повідомлення в мережі Інтернет).

Також слідчий отримує інформацію про вчинення тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого у результаті розслідування інших злочинів, таких як: вбивства; статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості та інші.

Не поодинокими є випадки виявлення тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого за допомогою проведення оперативно-розшукової діяльності. Так, у статті 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачено виключні підстави для її проведення. Такими підставами вважається наявності достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

–злочин, що готується;

–осіб, які готують вчинення злочину [8].

У разі наявності такого роду інформації, оперативний працівник заводить оперативно-розшукову справу, для перевірки наявної інформації.

У межах заведеної оперативно-розшукової справи оперативний працівник ініціює і проводить відповідні оперативно-розшукові заходи з метою документування нанесення тяжких тілесних ушкоджень.

Результативними оперативно-розшуковими заходами виявлення співучасників заподіювача та ймовірних жертв є зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та огляд і виїмка кореспонденції.

Для спостереження за особою чи місцем використовують технічні засоби, що дають змогу зафіксувати факти вчинення злочину. Отримані фото- та відеоматеріали можуть бути використані в подальшій ОРД для впізнання осіб, які вчинили злочин, встановлення їх особи та їх розшуку за фотографіями.

Ще одним дієвим засобом є спостереження за «цікавими» для оперативного працівника особами, їх транспортними засобами з метою отримання значущої інформації [8].

У подальшому матеріали оперативно-розшукових справ розглядаються під час оперативної наради для визначення повноти зібраних матеріалів та наявності підстав для внесення їх до ЄРДР [203].

Незалежно від способу виявлення інформації про нанесення тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, як ми вже зазначали, всі дані щодо події вносяться до ЄРДР, після чого наказом керівника підрозділу Національної Поліції, погодженого з начальником слідчого підрозділу, створюється слідчо-оперативна група, керівником якої є слідчий, визначений начальником слідчого підрозділу здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення.

СОГ створюються при чергових частинах територіальних підрозділів Національної поліції. Склад цих груп формується з працівників поліції відповідно до графіка чергування, затвердженого начальником територіального підрозділу Національної поліції та погодженого з начальником слідчого підрозділу. До СОГ в обов'язковому порядку входять слідчий (старший СОГ), співробітник оперативного підрозділу та спеціаліст-криміналіст. До складу СОГ, яка виїздить на місце вчинення кримінального правопорушення проти життя та здоров'я особи, в обов'язковому порядку включається слідчий територіального підрозділу Національної поліції, який спеціалізується на розслідуванні кримінальних правопорушень зазначеної категорії (є старшим СОГ), а також при необхідності кінолог зі службово-розшуковою собакою, психолог.

Завданням СОГ є виявлення, фіксація, кваліфіковане вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, речових доказів, встановлення свідків та потерпілих, з'ясування обставин кримінального правопорушення, що мають значення для всебічного, повного і

неупередженого їх дослідження та встановлення осіб, причетних до його вчинення [9].

На наш погляд, для ефективного розслідування тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, як й інших злочинів проти життя та здоров'я, доцільно проводити розподіл службових обов'язків не лише за допомогою закріплення відповідних функцій, а й шляхом введення до штатних розписів спеціалізованих відділів в обласних та міських управліннях, а у районних відділеннях Національної поліції варто включити до штатного розпису слідчих, що спеціалізуються на розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я особи.

Початковий етап розслідування тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого включає застосування негласних слідчих (розшукових) дій під час їх розслідування.

У ст. 246 КПК України зазначено, що негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком окремих випадків, передбачених КПК України [7].

Закон визначає чіткий перелік негласних слідчих (розшукових) дій, а також регламентує критерії допустимості їх проведення. По-перше, усі вони можуть проводитися лише у випадках, якщо розпочате кримінальне провадження і відомості про правопорушення внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань згідно з ч. 2 ст. 214 КПК України. По-друге, відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. По-третє, негласні слідчі (розшукові) дії, що передбачені статтями 260, 261, 262, 263, 264 КК України (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 270, 271, 272, 274 цього Кодексу, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [10, с. 19].

Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених КПК України, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Слідчий самостійно обирає негласну слідчу (розшукову) дію, яку він вважає за необхідне провести за наявності достатніх підстав для її проведення. Таке рішення у вигляді постанови слідчого, згідно із ч. 1 ст. 250 КПК України, повинно бути письмово узгоджене ним з прокурором, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням [7]. Рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину, має право прийняти тільки прокурор [7].

Негласні слідчі (розшукові) дії можуть проводитися слідчим, який здійснює досудове розслідування злочину або оперативними підрозділами, за дорученням слідчого, дане положення передбачене п.п. 2, 3 ч. 2 ст. 40 та ч. 6 ст. 246 КПК України [7]. Для розслідування зазначеної категорії злочинів доречно застосовувати наступні негласні слідчі (розшукові) дії:

I. Втручання у приватне спілкування, до якого відносять:

- аудіо-, відео-контролю особи (ст. 260 КПК України);
- накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України);
- огляду і виїмки кореспонденції (ст. 262 КПК України);
- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України);
- зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України) [7].

II. До інших видів негласних слідчих (розшукових) дій відносяться:

- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України);
- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України);
- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України);
- аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України);
- контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України);
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України);
- негласне отримання зразків для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України) [7].

Отже, для отримання доказів за допомогою негласних слідчих (розшукових) дій, необхідна ефективна співпраця слідчого, прокурора та оперативних підрозділів. Лише в такому випадку, можуть бути отримані відомості, що сприяють подальшому результативному розслідуванню.

Таким чином, на початковому етапі розслідування тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого слідчий у своєму розпорядженні повинен мати такі матеріали: а) рапорт про виявлення кримінального правопорушення; б) зареєстроване повідомлення про початок досудового розслідування; в) доручення про проведення досудового розслідування; г) детальні відомості про те, при яких обставинах було вчинено кримінальне правопорушення; д) протокол огляду місця події; ж) протокол огляду трупа; з) протокол впізнання трупа; д) протокол допиту свідків, очевидців вчинення злочину; з) довідка з медичної установи з діагнозом причин настання смерті потерпілого; е)

довідка судово-медичного експерта або акт судово-медичного освідчення зі встановленим ступенем тяжкості тілесних ушкоджень заподіяних потерпілому, що спричинили його смерть.

References:

1. Ryabokon V. V., Shikonov V. I. (1985) *Organizatsiya i taktika povtornykh sledstvennykh deystviy: posobie* [Organization and tactics of repeated investigative actions: allowance]. Irkutsk: *Izdatelstvo Irkutskogo universiteta* [Irkutsk University Press], 1985. 96 p.(In Russian)
2. Luzgin I. M. (1973) *Metodologicheskie problemye rassledovaniya* [Methodological problems of investigation]. Moscow : *Yur. literatura* [Juridical Literature], 1973. 127 p.(In Russian)
3. Belkin R. S. (2001) *Kurs kriminalistiki: ucheb. Posobie* [The Course of Criminalistics: Textbook]. Moscow: *YuNITI-DANA, Zakon i pravo* [UNITY-DANA, Law and Law], 2001. 837 p.(In Russian)
4. Yablokov N. P. (1999) *Kriminalistika: uchebnik* [Forensic science: textbook]. Moscow.: *Yurist*, 1999. 718 p.(In Russian)
5. Lisichenko V. K., Goncharenko V. I., Saltevskiy M. V. i dr. (1988) *Sovetskaya kriminalistika. Metodika rassledovaniya otdelnykh vidov prestupleniy* [Soviet Forensic Science. The method of investigation of certain types of crimes]. Kiev: *Vischa shkola*, 1988. 405 p.(In Russian)
6. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar* [The Criminal Procedural Code of Ukraine. Scientific and Practical Commentary]. Za zah. red. V. H. Honcharenka, V. T. Nora, M. Ye. Shumyla. Kyiv: *Yustinian* [Justinian], 2012. 1224 p.(In Ukrainian)
7. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon vid 13 kvit. 2012 r. Verkhovna Rada Ukrainy* [The Criminal Procedural Code of Ukraine: Law of April 13. 2012 Verkhovna Rada of Ukraine]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.(In Ukrainian)
8. *Pro operativno-rozshukovu diialnist: Zakon vid 18 liut. 1992 r. № 2135-XII. Verkhovna Rada Ukrainy* [On operational-search activity: Law of February 18. 1992 № 2135-XII. Verkhovna Rada of Ukraine]. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2135-12.(In Ukrainian)
9. *Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii vzaємodii orhaniv dosudovoho rozsliduvannia z inshymy orhanamy ta pidrozdilamy Natsionalnoi politsii Ukrainy v zapobihanni kryminalnym pravoporushenniam, yikh vyivavlenni ta rozsliduvanni: nakaz MVS Ukrainy vid 07 lyp. 2017 r. № 575. Verkhovna Rada Ukrainy* [On approval of the Instruction on the organization of interaction of pre-trial investigation bodies with other bodies and units of the National Police of Ukraine in the prevention of criminal offenses, their detection and investigation: an order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated 07 July. 2017 № 575. The Verkhovna Rada of Ukraine.]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>.(In Ukrainian)
10. Kolesnyk V. A. (2014) *Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii: kryminalno-protsesualni ta kryminalistychni aspekty pidhotovky i provedennia* [Involuntary investigative (search) actions: criminal-procedural and forensic aspects of preparation and conduct]. Kyiv: *Pretsendent* [Precedent], 2014. 135 p.(In Ukrainian)

Особенности начала досудебного расследования по факту совершения тяжких телесных повреждений, повлекших смерть потерпевшего

Бондаренко Елена Григорьевна, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com,

Институт права имени князя Владимира Великого Межрегиональной академии управления персоналом, г. Киев, Украина.

Аннотация: в статье рассмотрены особенности начала досудебного расследования по факту совершения тяжких телесных повреждений, повлекших смерть потерпевшего. На основе научных подходов выделены и охарактеризованы этапам расследования таких преступлений, а также исследованы особенности действий следователя на первоначальном этапе расследования указанной категории преступлений.

Ключевые слова: тяжкие телесные повреждения, повлекшие смерть потерпевшего; расследование преступления, криминалистическая характеристика, способ совершения преступления, обстановка совершения преступления, следовая картина, личность потерпевшего, личность преступника.

The main directions of the prosecutor's supervision of controlled delivery, controlled and operational procurement of goods, items and substances

Igor I. Demidov

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: demidov_igor@ukr.net

Abstract: The article deals with the complex study of the problems of the organization of prosecutorial supervision of controlled delivery, controlled and operational procurement of goods, objects and substances, and also the essence, content and legal nature of the said uncensored investigative (search) action, features of the organization are determined.

Keywords: control of the crime, secret investigative (search) actions, controlled delivery, controlled, operational procurement, special investigative experiment, simulation of the crime situation, organization.

У статті здійснено комплексне дослідження проблем організації прокурорського нагляду за проведенням контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки товарів, предметів і речовин, визначено сутність, зміст та правову природу зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії, особливості організації.

Масштаби поширення злочинності становлять реальну загрозу нормальному функціонуванню державних інститутів, економічному прогресу і політичній стабільності в останні десятиріччя в багатьох країнах. Одна з причин такого інтересу є зростаюча соціальна гострота вказаної проблеми, яка безпосередньо зачіпає важливі сфери існування громадян і держави. Не є винятком, на жаль, і Україна [1, с.81]. А також радикальні соціально-економічні перетворення, що відбулися за останнє десятиліття, спричинили як позитивні, так і негативні зміни в сучасному українському суспільстві [2, с.142].

Проблеми організації прокурорського нагляду за проведенням контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки товарів, предметів і речовин актуальними. Тому законодавець закріпив в Конституції України положення про те, що виключно законами України визначається організація й діяльність прокуратури.

Специфічним для негласних, на відміну від гласних, слідчих (розшукових) дій є те що їх детальна регламентація та організаційно-тактичні засади закріплені саме відомчими (міжвідомчими) нормативними актами, що в більшості випадків є документами які містять інформацію з обмеженим доступом, що ускладнюють в повному обсязі розкрити дану тему. Оскільки неможливо дати таким діям вичерпну характеристику.

Враховуючи зміни у сучасному законодавстві, що регулює проведення оперативно-розшукової діяльності, які вніс чинний КПК України, організація прокурорського нагляду за проведенням контрольованої поставки та оперативної закупки зазнала значних змін та потребує окремого дослідження.

Слід зазначити, що розробленню окремих теоретичних та практичних аспектів прокурорського нагляду за проведенням контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки товарів, предметів і речовин у кримінальному провадженні присвячені дисертаційні дослідження М.В.Арсирія, Г.М. Ахремчука, Д.О. Бабічева, В.С. Бабкової, А.М. Бабошина, О. Білічака, В.О. Біляєва, Є.В. Бондаренка, М. Бортуна, Д.В. Борзих, Л.В. Вигівської, В.О. Глушкова, Н.В. Гуменної, Ю.М. Дьоміна, І.П. Жилки, М.І. Зубрицького, П.М. Каркача, Л.М. Кирія, І.П. Козьякова, В.В. Комашка, О.Є. Кравченка, В. Малюги, А.Є. Малютіна, Д.А. Нескромного, А.Д. Онофрейчука, О.В. Хваца, О.О. Шпака, В.М. Юрчишина.

Як ми вже раніше у попередніх статтях зазначали неодноразово, що контроль за вчиненням злочину, як окрема НСРД може проводитися в таких формах: 1) контрольована поставка; 1) контрольована та оперативна закупка; 2) спеціальний слідчий експеримент; 3) імітування обстановки злочину.

Контрольована поставка полягає в організації і здійсненні слідчим та оперативним підрозділом контролю за переміщенням (перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів, предметів і речовин, в.т.ч. заборонених до обігу, з метою виявлення ознак злочину та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена КК. Контрольована закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, який перебуває у вільному обігу, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

На відміну від контрольованої закупки оперативна закупка полягає в імітації придбання або отримання, в.т.ч безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила. Невипадково наказ Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 р. № 4гн “Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні” вимагає від прокурорів забезпечити: єдину систему організації нагляду за додержанням законів усіма органами досудового розслідування, підтримання державного обвинувачення, оскарження незаконних судових рішень, здійснення інших повноважень з цих питань. (п. 1.1); безумовне реагування на виявлені порушення закону з часу надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення до прийняття остаточного рішення у провадженні (п. 1.2); швидке, всебічне, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень, обов’язкову участь прокурорів – процесуальних керівників досудового розслідування в їх судовому розгляді (у визначених законом випадках), поновлення порушених прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження. (п. 1.3); своєчасне вжиття заходів до усунення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, відшкодування завданої ним шкоди фізичним та юридичним особам, державним і комунальним інтересам, розшуку майна, яке стало предметом злочинного посягання (п. 1.4).

Керівників прокуратур усіх рівнів і галузевих підрозділів апаратів, прокурорів-процесуальних керівників досудового розслідування зобов’язано забезпечити виконання вимог закону при прийманні, реєстрації, розгляді та вирішенні в органах досудового розслідування заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, своєчасне внесення щодо них відомостей до ЄРДР (п. 2 наказу) [3].

Відповідно до положень ч. 1 ст. 37 КПК України прокурор, який здійснюватиме процесуальне керівництво у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування. За необхідності керівник органу прокуратури може визначити групу прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів. Процесуальними керівниками досудового розслідування можуть бути особи відповідно до визначення поняття «прокурор», передбаченого п. 15 ч. 1 ст. 3 КПК України.

Здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва, прокурор уповноважений: починати досудове розслідування; доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування; доручати слідчому, органу досудового розслідування, відповідним оперативним підрозділам проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а за потреби особисто проводити слідчі (розшукові) дії; скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих; приймати процесуальні рішення, у тому числі щодо продовження строків досудового розслідування, закриття кримінального провадження та ін.; погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання; повідомляти особі про підозру; затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, вносити зміни до складеного слідчим обвинувального акта чи зазначених клопотань, самостійно складати обвинувальний акт чи зазначені клопотання; звертатися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; використовувати інші повноваження у випадках та у порядку, передбаченому КПК України.

Для того, щоб дієво реалізувати вказані повноваження, прокурору необхідно постійно удосконалювати його професійну підготовку не тільки в галузі права, а й криміналістики зокрема. В ході здійснення процесуального керівництва криміналістичні знання необхідні прокурору для реалізації його повноважень з моменту внесення відомостей про конкретне кримінальне правопорушення до ЄРДР і до закінчення досудового розслідування.

На думку К. Мулика, організація і проведення контрольованої поставки та оперативної закупки складається з наступних етапів:

1. отримання інформації і планування. На даному етапі автором звертається увага на необхідності ретельного та раціонального планування заходів. Так, план проведення вказаних заходів повинен передбачати: задум операції, завдання, які необхідно вирішити, конкретних виконавців; місце і час проведення заходу; перелік документів, які зашифровують особу чи відомчу приналежність працівників, приміщень і транспортних засобів оперативних підрозділів, що будуть

використовуватись у ході проведення заходів; способи фіксації протиправних дій особи; заходи із забезпечення безпеки усіх учасників операції; порядок зв'язку між учасниками операції; матеріально-технічне забезпечення; склад оперативної групи, залученої до проведення заходу [4, с.102].

2. Підготовка. Зазначений етап, передбачає сукупність організаційно-тактичних дій, спрямованих на забезпечення проведення заходів необхідними оперативним (грошові кошти, документи прикриття, імітаційні засоби, предмети, речовини тощо) та оперативно-технічними засобами (аудіо-, фото-, відеотехніка, транспортні засоби), враховуючи особливості та умови проведення контрольованої поставки та оперативної закупки. При цьому, К. Муликом звертається увага на необхідність дотримання встановлених чинним законодавством вимог щодо використання оперативних та оперативно-технічних засобів шляхом оформлення відповідних актів, протоколів на підставі отримання відповідних дозволів.

3. Реалізація, яка являє собою безпосередньо процес проведення контрольованої поставки та оперативної закупки. Зазначений етап, на думку К. Мулика, охоплював особливості тактики проведення вказаних заходів із урахуванням особливостей документування результатів їх проведення. Тобто, на етапі реалізації обов'язковою умовою проведення є документування результатів контрольованої поставки та оперативної закупки відповідно до вимог чинного законодавства, що повинно відповідати визначеним завданням проведення зазначених заходів.

4. Використання результатів оперативної закупки та контрольованої поставки. На даному етапі звертається увага на особливості використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, отриманих за результатами проведення зазначених вище заходів. При цьому, отримані уповноваженими суб'єктами матеріали повинні відповідати вимогам, встановленим Кримінальним процесуальним кодексом України та загальним правилам фіксації інформації, що може бути використана у кримінальному судочинстві [4, с.103].

Розглянемо сучасну організацію контрольованої поставки та оперативної закупки. Розглядаючи оперативно-розшукову діяльність як процес, що здійснюється в певних територіальних і часових межах, об'єднаний єдиним замислом дій, (взаємопов'язаним та узгодженим комплексом організаційно-правових заходів), спрямованих на вирішення оперативно-розшукових задач, можна виділити певні форми даного процесу.

Належне управління в органах прокуратури залежить від його цілей, встановлених законодавством. Прокуратура України має три рівня організації, її функції закріплені в Конституції України, Законі України «Про прокуратуру», а також інших законодавчих актах, таких як Трудовий кодекс України, Кримінально-процесуальний кодекс України, законах по боротьбі з корупцією тощо. Звісно, організація роботи в органах прокуратури України не може бути ідентичною роботі в децентралізованих органах прокуратури Італії чи Франції або централізованих Королівської прокуратури Великобританії чи федеральної прокуратури Німеччини. Проте незалежно від статусу прокурорів і організації їх роботи, що встановлюються законами держави, основними функціями прокуратури є здійснення кримінального переслідування за злочин, притягнення суб'єктів злочину до відповідальності та підтримання державного обвинувачення. [5, с. 18]. Отже, організаційна діяльність прокурора у досліджуваній сфері, ґрунтуючись на вимогах чинного законодавства, спрямована на забезпечення додержання нормативно-правових актів, що гарантують права, свободи та законні інтереси учасників кримінального провадження.

Наказ № 4 гн спрямовано на забезпечення ефективного нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, в тому числі у формі процесуального керівництва ним, підтримання державного обвинувачення, оскарження судових рішень і здійснення інших передбачених законом повноважень з цих питань.

Крім того, наказ Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року № 4 гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» пропонується доповнити положенням, яким зорієнтувати прокурорів усіх рівнів на систематичне вивчення матеріалів судової практики, що визначити одним із невід'ємних засобів посилення ефективності процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Крім того, важливо запровадити спеціалізацію процесуального керівництва досудовим розслідуванням за окремими категоріями злочинів (приміром, щодо злочинів проти життя та здоров'я особи; проти волі, честі та гідності особи; проти власності тощо), що дасть змогу підвищити рівень ефективності роботи прокурорів з процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Із цією метою п. 2.3. наказу Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року № 4 гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» слід викласти у такій редакції: «2.3. Невідкладно призначити процесуальних керівників досудового розслідування

кримінальних правопорушень з урахуванням спеціалізації прокурорів, складності кваліфікації кримінальних проваджень, суспільного резонансу, прогнозованих обсягів процесуальної роботи та з огляду на професійну майстерність і досвід відповідних прокурорів». Також важливо доповнити систему ЄРДР відповідним програмним модулем для того, щоб автоматизований розподіл конкретних кримінальних проваджень серед прокурорів враховував їхню спеціалізацію.

Підсумовуючи вище викладене слід зазначити, що основні організаційні засади заходів прокурорського нагляду за додержанням законів при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій органами Національної поліції України, а саме:

Прокурорам, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування, перед погодженням клопотань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій перевіряти відповідність наведених у них даних вимогам законів, матеріалам і фактичним обставинам кримінального провадження.

Питання про погодження клопотань слідчих про проведення негласних слідчих (розшукових) дій або про відмову в їх погодженні вирішувати невідкладно. У разі відмови в їх погодженні виносити постанову з викладенням мотивів такого рішення.

Перевіряти законність здійснення негласних слідчих (розшукових) дій, проведення яких не потребує дозволу слідчого судді або рішення прокурора, упродовж доби з часу отримання письмового повідомлення слідчого про їх проведення. У разі необґрунтованого прийняття таких рішень слідчим надавати вказівки про їх припинення.

Погодження клопотань про продовження строків проведення негласних слідчих (розшукових) дій здійснювати після ретельного вивчення результатів проведених раніше таких заходів і лише за наявності додаткових відомостей, що дають підстави для цього.

У разі відсутності потреби в продовженні проведення негласних слідчих (розшукових) дій вживати заходів до їх припинення. Реєструвати клопотання, постанови про проведення негласних слідчих (розшукових) дій відповідно до правил таємного діловодства.

Дотримуватися вимог режиму таємності, вживати заходів щодо забезпечення захисту від розголошення даних про факт, методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій, відомостей про особу, місце чи річ, щодо яких проводяться такі дії[3].

З'ясування особливостей прокурорсько-наглядових відносин в цій сфері, дозволяють зробити низку пропозицій щодо удосконалення відповідного організаційно-управлінського та нормативно-правового забезпечення, а саме:

1. Завдання, поставлені перед органами прокуратури в сфері нагляду за законністю в діяльності НПУ під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій сьогодні вимагають від прокурорів організації якісно нового нагляду, відповідаю чого вимогам перетворень політичного, державного та соціально-екологічного характеру, що відбуваються в суспільстві. При цьому важливо, щоб порушення законності були виявлені прокурором своєчасно і у повному обсязі та, разом з тим, були відновлені порушені права, свободи та законні інтереси учасників суспільних відносин. Важливо також не лише своєчасно встановити порушення законності, але й прийняти потрібні заходи до усунення причин і умов, які викликали ці порушення, та, спираючись на допомогу громадян, домогтися попередження й викорінювання правопорушень. Проголошений Конституцією України прокурорський нагляд за додержанням законності органами НПУ в процесі кримінальної процесуальної діяльності як одна з форм державної діяльності насправді не такий сильний, щоб протистояти місцевим впливам. Для підвищення ефективності нагляду потрібно, щоб він був наступальним і принциповим. Кожна дія прокурора має бути ефективною за своїми соціальними і правовими наслідками. Якщо прокурор усуне порушення закону, то його дія мусить дати позитивні результати. Інакше буде принижено і політичне і правове значення прокурорського нагляду [6, С.377-378].

2. Нині перед прокурорами стоїть завдання прагнути не до механічного збільшення кількості проводжуваних ОРЗ ТА НСРД в сфері нагляду за додержанням законності органами НПУ, а до результативності кожного з них. Подальше користування кількісних показників може призвести до нагляду [6, С.377-378].

3. Підвищити ефективність організації прокурорського нагляду за додержанням законів при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій органами Національної поліції України здатне лише таке нормативно-правове забезпечення, невід'ємними ознаками якого є системність, багатогранність, оптимальність та своєчасність [7]. У процесі аналізу даних питань необхідно мати на увазі, що існує глибока залежність між правовою формою відображуваних прокурорсько-наглядових відносин та їх важливістю, змістом і структурою, причому, залежність не лише за характером, набором і

властивостями правових засобів, але й за часом, обсягом та якістю правового регулювання. Слід також врахувати, що правове забезпечення організації нагляду за додержанням законності в діяльності органів НПУ, які застосовують оперативно-розшукові способи, прийоми і засоби, – явище динамічне. Це пред'являє високі вимоги до рівня і організації самого процесу правового регулювання елементів відповідної управлінської діяльності. Безперечно, тут потрібен науково обґрунтований і оперативно діючий механізм правової організації елементів досліджуваного різновиду управління, відповідна політична стратегія і тактика в цьому питанні.

4.Окремо слід звернути увагу, що в Законі України “Про оперативно-розшукову діяльність” не визначені ні цілі, ні функції даної діяльності. І це незважаючи на те, що оперативно-розшукова діяльність, здійснювана спеціально уповноваженими органами, прямо торкається найважливіших прав, свобод та законних інтересів будь-яких суб'єктів правовідносин. Гадаємо, що таке положення має бути виправлене найближчим часом.

Отже, запровадженням нових підходів в організації роботи прокуратури, спрямованих на оптимізацію процесів, які відбуваються всередині цього органу та під час його взаємодії з іншими правоохоронними органами, недопущення участі прокуратури в заангажованих політичних процесах, створення належних умов для формування професійного кадрового корпусу, вироблення механізмів внутрішнього контролю та налагодження взаємодії з громадськістю сприяє ефективній протидії злочинності в цілому.

References:

1. Sevruk V.H. 2014Poniatye u krymynalno-pravovaiakharakterystyka «etnycheskoiprestupnosti» v Ukrayne.Elektronnenaukovefakhovevydannya. ChasopysAkademiiadvokaturyUkrainy (№ 18 12013). [Elektronnyiresurs]. – Rezhymdostupu : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chaau_2014_7_3_11.pdf. (InUkrainian)
2. Pavlenko S. O., Sevruk V. G., Kobko Ye. V. (2017) Training Police Officers in The Conditions of Reforming The System of Education of The Ministry of Internal Affairs of Ukrainein Accordance with European Standards. Science and education. 2017. №6.P. 142-150.(InUkrainian)
3. Nakaz Heneralnoho prokurora Ukrainy vid 19 hrudnia 2012 roku № 4 hn “Pro orhanizatsiiu diialnosti prokuroriv u krymynalnom uprovadzhenni” [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102.
4. Kolesnyk H.R. Prokurorskyi nahliad u dosudovomu rozsliduvanni za KPK Ukrainy 2012 roku: funktsionalna kharakterystyka, povnovazhennia, formy realizatsii /H.R. Kolesnyk// Forum prava. – 2016. – № 5 – P. 68 – 72 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://nbuv.gov.ua/J-pdf/2016>.
5. Heran Loik. Aktualni problemy upravlinnia v orhanakh prokuratury / Heran Loik // Prokuratura Ukrainy v umovakh yevropeiskoi intehtratsii: materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (19 travnia 2016 roku). – K.: Natsionalna akademiia prokuratury Ukrainy, 2016. – p.18-20.
6. Baskov V. Y., Korobeinykov B. V. Kursp rokurorskoho nadzora. Uchebnyk dlia studentov yurydycheskykh vuzov u fakultetov s prylozhenyem normatyvnykh aktov. - M.: "Zertsalo", 2000. - 512 p.
7. Lukash S.S. Normatyvno-pravove zabezpechenniaefektyvnostiupravlinskoidiialnosti OVS Ukrainy: Dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.07 / Natsionalnyiun-t vnutrishnikhsprav. - Kh., 2002. - 201 p.

Основные направления прокурорского надзора за проведением контролируемой поставки, контролируемой и оперативной закупки товаров, предметов и веществ

Демидов Игорь Иванович, e-mail: demidov_igor@ukr.net
Национальная академия внутренних дел, Украина

Аннотация: В статье осуществлено комплексное исследование проблем организации прокурорского надзора за проведением контролируемой поставки, контролируемой и оперативной закупки товаров, предметов и веществ, определена сущность, содержание и правовая природа указанных негласных следственных (розыскных) действий, особенности их организации.

Ключевые слова: контроль за совершением преступления, негласные следственные (розыскные) действия, контролируемая поставка, контролируемая, оперативная закупка, специальный следственный эксперимент, имитация обстановки преступления, организация

Ways of improving the use of the results of operative-search activities and secret investigative (search) actions during the proceedings

Oleg V. Ignatyuk

Deputy Chairman of the Appeal Court of Kyiv region, Ukraine

e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: In this article, the main problems of legal and organizational support for carrying out operative-search activities, secret investigative (search) actions and use of their results in criminal proceedings, as well as the use of results of the conduct of IDAs and NCDs in the course of judicial proceedings, are considered, and based on these recommendations, some ways of improvement have been proposed. number of legislative acts.

Keywords: secret investigative (search) actions, operational search activities, judicial proceedings, ways to improve

Постановка проблеми. Економічна криза, що вразила нашу державу, зростаюча криміналізація, розгул злочинності і корупції, у тому числі їх організованих проявів, інші дестабілізуючі фактори надзвичайно актуально поставили питання про національну безпеку [1, с. 133].

Побудова в Україні правової держави, яка в якості необхідних умов свого існування передбачає захист прав, свобод та інтересів особи, визнання державою соціальної цінності інститутів громадянського суспільства, знаходить безпосереднє відображення в структурних реформах царини правоохоронної діяльності, оборонного сектору, здійснення правосуддя тощо. Одним із напрямків здійснюваних змін є радикальна оптимізація кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства, що прямо відображається та відобразатиметься далі на практиці їхнього застосування [2].

Кардинальні зміни у суспільстві та державі, які відбулися після поновлення Україною своєї незалежності, потребують, у тому числі, синхронізації процесуальної та оперативної діяльності відповідних державних органів. Із прийняттям у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України процедура кримінального судочинства зазнала значних, часто концептуальних змін. Для процедурного розвитку та ефективного практичного впровадження в практичну діяльність приписів КПК було прийнято низку відомчих нормативних актів. Проте, маємо констатувати, що за їхньою допомогою подолати наявні прогалини в правозастосуванні неможливо [2].

І. І. Мусієнко справедливо зазначає, що довгоочікувана реформа кримінально-процесуального законодавства, з огляду на кількість і характер запроваджених новел, набула революційних рис, адже багато в чому докорінно змінює усталені підходи до його ідеологічного наповнення, статусу суб'єктів, структури кримінального судочинства, понятійного апарату.

Досліджені питання закріплено на законодавчому рівні й у відомчих і міжвідомчих нормативно-правових актах. Так, у КПК України [3], Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4], Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [5], Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» й інших нормативно-правових актах України [6] зумовило й необхідність зміни підходів до організації діяльності оперативних і слідчих підрозділів правоохоронних органів, удосконалення існуючих та розроблення більш досконалих способів їх взаємодії в умовах нового законодавства, у тому числі й з використання матеріалів ОРД та НСРД у кримінальному провадженні [7, с.100]. Незважаючи на зміни, що відбулись, зокрема введення інституту негласних слідчих (розшукових) дій, які уповноважені здійснювати слідчий і прокурор, сьогодні оперативно-розшукова діяльність залишається одним з ефективних засобів отримання інформації, необхідної для виявлення, розкриття й розслідування злочинів [7, с. 100–101]. Водночас із правової точки зору оперативно-розшукова діяльність здійснюється в нових умовах, що потребують наукового осмислення та опрацювання для виявлення можливих юридичних суперечностей і подальшого їх усунення [8, с. 119].

Результати аналізу чинного законодавства свідчать про те, що завдання, які визначені у КПК України та Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», збігаються відносно викриття, запобігання, припинення й документування кримінальних правопорушень стосовно осіб, які готують або вчиняють їх, під час розшуку осіб, котрі переховуються від органів досудового розслідування та суду. У зв'язку з цим, на нашу думку, виникають проблеми щодо вдосконалення найбільш ефективних засобів і механізмів забезпечення використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності для забезпечення завдань, мети, успішного й ефективного проведення досудового розслідування щодо конкретних кримінальних проваджень [9, с.105].

Запровадження до КПК України правового інституту слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, які уповноважені здійснювати слідчий і прокурор, свідчить про те, що основним завданням уповноважених осіб є отримання в законному порядку оперативної інформації, яка направлена на здійснення організації заходів щодо протидії кримінальним правопорушенням [9, с.105].

Законодавче створення інституту негласних слідчих (розшукових) дій (далі - НС(Р)Д) започаткувало новий вид слідчих дій, які фактично стали аналогією оперативно-розшукової діяльності, котра впроваджена в кримінальний процес. Після набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом у слідчого та прокурора з'явилась певна кількість інструментів, якими вони раніше не володіли [10, с. 7-8]. Зазначена позиція цілком узгоджується із міжнародними стандартами. Так, відповідно до вимог Другого додаткового протоколу до Європейської Конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах передбачено проведення таємних розслідувань злочинів у межах національного кримінального судочинства [11, с. 306].

Розмаїття поглядів на цю проблематику переконливо свідчить, що теоретичні та практичні проблеми функціонування інституту негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному судочинстві України потребують ґрунтовного наукового дослідження на предмет вироблення наукових положень, які вирішили теоретичні проблеми його існування як засобу досудового розслідування з метою подальшого усунення недоліків нормативно-правового регулювання [12, с. 70]. Тому ця проблема останнім часом постійно знаходиться у центрі наукових і практичних працівників [13, с. 74].

Стан дослідження. Теоретичну базу дослідження становлять наукові праці українських і зарубіжних вчених, які вивчали різні проблемні аспекти проведення оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні. Зокрема, праці: М.В. Багрія, Б.Г. Бараненка, Р.І. Благути, В.О. Глушкова, М.Л. Грібова, А.М. Кислого, В.А. Колесника, С.С. Кудінова, Є.Д. Лук'янчикова, Д.Й. Никифорчука, С.О. Павленка, М.А. Погорецького, В.Г. Севрука, Є.Д. Скулиша, Д.Б. Сергеевой, С.Р. Тагієва, О.Ю. Татарова, В.Г. Уварова.

У зв'язку з **цим мета** цієї статті вбачається у обґрунтуванні пропозицій з удосконалення правового та організаційного забезпечення проведення оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні використання результатів проведення ОРЗ та НСРД у ході судового провадження та на основі цих рекомендацій розроблення проекту Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність та використання її результатів у кримінальному провадженні».

Виклад основних положень. Україна як молода держава переживає важливий новий історичний етап свого розвитку. На порозі третього тисячоліття вона здобула незалежність, свободу, право розпоряджатися власним майбутнім. Це створило передумови для розбудови держави, динамічного та неухильного зростання якісних показників, визначення своїх пріоритетів і партнерів, а також входження до світового співтовариства [14, с. 49]. Україна на сучасному етапі свого розвитку перебуває на шляху значних перетворень: змінюється структура економічних відносин, формуються нові суб'єкти власності й політичної діяльності, трансформуються базові цінності, влаштування життя, змінюються устрій життя, традиції [15, с. 289].

Так, О. М. Ємець вважає, що дослідження окремих аспектів законодавчого забезпечення оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу дає змогу зробити такі висновки:

1. Підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про злочини, що готуються, а також осіб, які готують учинення злочину. За наявності таких підстав оперативний підрозділ заводить оперативно-розшукову справу, після чого вдається до оперативно-розшукової діяльності [8, с. 123-124].

2. За готування до злочину, крім невеликої тяжкості, настає кримінальна відповідальність. Це означає, що необхідно притягувати до кримінальної відповідальності осіб, які готують учинення злочину, а злочини, що готуються, потрібно розслідувати за винятком злочинів невеликої тяжкості.

3. Якщо в зібраних матеріалах зафіксовано фактичні дані про готування до злочину, крім невеликої тяжкості, то оперативний підрозділ зобов'язаний їх невідкладно направити до відповідного органу досудового розслідування, що повинен розпочати та проводити досудове розслідування [8, с. 124].

4. Уважаємо, що для усунення суперечності щодо того, чи заводити оперативному підрозділу оперативно-розшукову справу та проводити оперативно-розшукову діяльність, чи направляти матеріали до органу досудового розслідування про готування до злочину, крім невеликої тяжкості, тобто про злочини, що готуються, а також осіб, які готують учинення злочину, необхідно внести зміни до чинного законодавства. Пропонуємо такі варіанти вирішення проблеми:

- виключити з переліку підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності таку підставу, як наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про злочини, що готуються, а також осіб, які готують учинення злочину. Інформація про злочини, що готуються, а також осіб, які готують учинення злочину, має вноситись до Єдиного реєстру досудових розслідувань, крім невеликої тяжкості, а готування до злочину слідчий повинен одразу розслідувати;

- виключити зобов'язання оперативного підрозділу невідкладно направити до відповідного органу досудового розслідування матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про готування до злочину, що дасть змогу не тільки завести оперативно-розшукову справу, а й розпочати та продовжувати проведення оперативно-розшукових заходів у межах оперативно-розшукового провадження, після чого направити матеріали до відповідного органу досудового розслідування [8, с. 124].

На нашу думку, з огляду на реалії сьогодення, саме другий варіант є доцільним способом розв'язання цієї юридичної проблеми, оскільки оперативні підрозділи нині є найбільш готовими з організаційно-технічної позиції до негласного викриття протиправної діяльності окремих осіб і груп. Водночас наукова дискусія з цього питання може бути продовжена, а остаточне слово належить сказати законодавцеві.

Чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» було прийнято у 1992 році й на даний час є всі ознаки його морального старіння, невідповідність існуючим суспільним та правовим реаліям, яка актуалізувалася протягом останніх трьох років. Це зумовлює необхідність кардинальних змін, реалізація яких є доцільною в новому законодавчому акті.

Пробіли та неузгодженості законодавства, які з'явилися після набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України, мали наслідком недоліки в роботі оперативних підрозділів різних правоохоронних органів і, у першу чергу, Національної поліції, що вилилось у значне погіршення оперативної обстановки в державі взагалі й, зокрема, росту рівня злочинності та збільшення кількості нерозкритих злочинів.

Нагальна потреба прийняття нового Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» обумовлена не тільки моральною застарілістю чинного закону, а й, у першу чергу, необхідністю узгодження законодавства, яке врегульовує оперативну та процесуальну діяльність, із метою повернення оперативним підрозділам права застосування їхніх можливостей щодо протидії злочинності.

Зі здобуттям Україною незалежності і запровадженням демократичного політичного режиму виникла потреба унормування діяльності правоохоронних органів і встановлення контролю за законністю їхніх дій. Цьому сприяло прийняття 18 лютого 1992 року Закону України «Про ОРД», яким було відкрито для суспільства перелік оперативно-розшукових заходів, що заклало основи для розбудови не лише правового механізму використання результатів ОРД у кримінальному провадженні, але і сприйняття їх як законних засобів діяльності правоохоронних органів. З цього часу законодавець по-іншому тлумачить призначення ОРД, яка з інструменту самозбереження політизованої державної влади має перетворитися винятково на необхідний засіб захисту публічних інтересів. Тому регламентація заходів ОРД, що раніше перебували у тіні відомчих інструкцій та наказів, більшість із яких мала режим обмеженого доступу і була взагалі невідомою для громадян, закономірно почала опиратися на авторитет і силу закону [16, с.9].

Як зазначалося вище, аналіз криміногенної обстановки дозволяє констатувати значний ріст кримінальних проявів у суспільстві, що зумовлює негайну розробку та запровадження більш ефективних та рішучих засобів протидії, основним із яких має стати новий Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», як інструменту впливу на особу, яка скоює злочин, на самих ранніх етапах його підготовки, або ж навіть виявлення умислу.

На даний момент фактично паралізовано діяльність щодо оперативного супроводження кримінальних проваджень через безпідставне позбавлення самостійності оперативних працівників у прийнятті рішень щодо проведення будь-яких заходів у кримінальних провадженнях. Така ситуація засвідчує певну вторинність та певний обслуговуючий характер діяльності оперативних підрозділів щодо діяльності слідчого, що є не зовсім правильним. Через законодавчу неврегульованість, погодження та санкціонування оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій проблематичне та тривале. Це на пряму негативним чином впливає на результативність та ефективність здійснюваних як оперативних, так і процесуальних заходів [2].

Слід зазначити, що вказані питання набули ще більшої актуальності із набранням чинності Законами України «Про Національну поліцію», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Державне бюро розслідувань».

Для більшості Європейських країн заходи, які є подібними до вітчизняних НСРД у розслідуванні злочинів, уже давно стали звичним явищем. Наближаються до цього і країни пострадянського простору (Грузія, Молдова, Казахстан, Киргизстан, країни Балтії). Перевірка законності проведення таких заходів неодноразово була предметом розгляду ЄСПЛ. І судова практика з цього питання переконливо свідчить, що право держави на таємне втручання у права громадян визнається ЄСПЛ допустимим лише за наявності відповідних умов, однією з яких є можливість такого втручання способом, визначеним Законом. Така вимога покликана зробити вказане втручання держави передбаченим для громадян, істотно утруднити зловживання владних інституцій і надати особам, права яких були обмежені, ефективні засоби контролю й правового захисту. Так, за офіційними даними у низці країн Європи (Великобританія, Німеччина, Франція, Нідерланди, Данія, Швейцарія тощо) уже наприкінці 80-х — початку 90-х років XIX століття у кримінальному процесуальному законодавстві були передбачені нові, як їх називали, «спеціальні» («особливі») слідчі дії. Щодо їхньої значимості та ефективності свідчать, зокрема, результати соціологічних опитувань серед французьких суддів, що незалежно один від одного заявили, що не менше 30% доказів, на які вони посилаються у своїх вироках, здобуті саме цими «спеціальними» слідчими діями [16, с.10-11].

Також слід зазначити, що практика Європейського суду з прав людини дозволяє сформулювати певні вимоги до національних систем законодавства щодо використання оперативно-розшукового інструментарію, як комплексу, що обмежує права та свободи людини. Чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» таким вимогам у повній мірі не відповідає, а внесення до нього змін вбачається недоцільним (про що було відзначено вище), що й зумовлює необхідність прийняття нового законодавчого акту для врегулювання відносин у цій сфері [2].

Так, у матеріалах Проекту керівних принципів Організації Об'єднаних Націй по боротьбі з організованою злочинністю підкреслюється, що законодавчі положення про захист свідків мають важливе значення для боротьби з цим негативним явищем. Рекомендується, щоб національні системи кримінального правосуддя приділяли пильну увагу програмам і законам, спрямованим на гарантування безпеки свідків аж до переселення і зміни їхніх прізвищ, а також фізичного захисту за наявності погрози з боку обвинувачуваного і його спілльників. З огляду на фінансові можливості країн пропонується також створювати спеціальні служби, які вирішували б ці питання. Крім того, пропонується забезпечити безпечне утримання під вартою ув'язнених-свідків (у тому числі, наприклад, їх окреме розміщення) і прийняття законодавства для розв'язання інших можливих практичних проблем [17, с.16–17].

Ми вважаємо, що незважаючи на позитивні кроки щодо врегулювання означеної проблематики на нормативно-правовому рівні; показники якості роботи оперативних підрозділів залишаються низькими. Такий стан справ зумовлюється недостатнім фінансуванням. З огляду на це необхідним є переосмислення філософії оплати праці оперативним працівникам та негласному апарату, що має здійснюватися за фактично надану інформацію індивідуально в кожному випадку. Зазначений принцип активно обговорюється у наукових колах з одночасним пошуком імовірних шляхів розв'язання окресленої проблеми.

Ми погоджуємося з думкою І.В. Щербини, який наголошує на необхідності кодифікації нормативно-правових актів, які регулюють питання прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні оперативно-розшукової діяльності, в єдиний документ – Оперативно-розшуковий кодекс, в якому закріпити поняття, завдання, цілі, предмет, об'єкт і межі прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні оперативно-розшукової діяльності органами Національної поліції України [18].

Слід відзначити, що ряд авторів пропонують, з метою усунення різних проблем необхідно систематизувати відповідні нормативно-правові акти з питань проведення ОРЗ та НСРД,

використання їх результатів в кримінальному провадженні, прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні оперативно-розшукової діяльності, забезпечення безпеки в єдиний кодифікований документ – Оперативно-розшуковий кодекс. Позицію про доцільність його запровадження підтримали 99 % опитаних респондентів.

Координація сприяє забезпеченню цілеспрямованості й ефективності заходів протидії злочинності, вибору єдиного підходу до вирішення різнопланових організаційних і процесуальних питань; усуненню дублювання функцій у діяльності правоохоронних органів; створенню можливості об'єднання зусиль з метою досягнення високої результативності шляхом найменших затрат; підвищенню гарантій законності та іміджу правоохоронних органів у суспільстві [19].

Нині співробітництво між правоохоронними органами різних держав набуває особливої ваги та значення у зв'язку з набуттям злочинністю міжнародного характеру. При цьому міжнародне співробітництво здійснюється на трьох рівнях; рівень двостороннього співробітництва між державами; регіональний рівень; співробітництво на загальносвітовому рівні. Тому в слід обов'язково розширити та закріпити певний алгоритм вище вказаної роботи, як в чинному законі, так в проекті на майбутнє.

Ми підтримуємо думку Ю.М. Черноус, що за умови міжнародного співробітництва правоохоронних органів різних держав, оперативно-розшукові заходи можуть реалізовуватися у формі міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях [20].

Необхідно враховувати положення двосторонніх міжнародних договорів, ратифікованих законами України, які регулюють питання взаємної правової допомоги у кримінальних справах з окремими державами. Нині в Україні діє близько тридцяти двосторонніх договорів про правову допомогу у кримінальних справах із країнами як ближнього, так і далекого зарубіжжя. Їх положення визначають об'єм і види правової допомоги при розслідуванні злочинів, умови, підстави і порядок видачі осіб для кримінального переслідування тощо.

Дослідження окреслених питань вимагає комплексного підходу й подальшого доопрацювання, зокрема що стосується особливостей їх практичної реалізації.

По-перше, необхідним є удосконалення законодавчого та нормативно-правового регулювання залучення матеріалів оперативно-розшукової діяльності до кримінальної справи у випадку їх отримання у порядку міжнародної правової допомоги.

По-друге, слід удосконалити методи збирання оперативної інформації на міжнародному рівні з метою встановлення діяльності організованих злочинних угруповань, їх структури, перехоплення відповідної інформації протиправного характеру; забезпечення захисту потерпілих і свідків; розроблення механізмів, які дозволять забезпечити вилучення незаконних доходів, і, таким чином, сприяти їх конфіскації та відшкодуванню заподіяних злочином збитків.

По-третє, забезпечувати прогресивний розвиток профілактичної діяльності, в тому числі й шляхом залучення оперативно-розшукових заходів, розробкою більш гнучких та оперативних механізмів взаємодії з метою припинення та попередження злочинів.

І, нарешті, слід застосовувати заходи із навчально-методичного забезпечення слідчих і оперативних співробітників, що дозволить сформувати у практиків знання, навички щодо особливостей досягнення завдань кримінального судочинства за умови розслідування злочинів міжнародного характеру [20].

Отже, координація діяльності і взаємодія між правоохоронними органами є одним із резервів підвищення ефективності протидії злочинності, а використання прямих зв'язків правоохоронними органами сприятиме найскорішому виконанню ними поставлених завдань, особливо коли йдеться про об'єднання зусиль для досягнення якоїсь мети.

Деякі вітчизняні автори вважають, що матеріали ОРД з огляду на їхню специфіку не завжди можуть мати процесуальне значення й офіційно використовуватись у кримінальному судочинстві. Швидше, навпаки, вони стають інформацією, яка може бути легалізована під час проведення слідчих дій. Це зумовлено реалізацією принципу конспірації, негласних засад оперативно-розшукової діяльності [21]. Така позиція не є досить чіткою. Порядок проведення ОРЗ регламентований, як правило, відомчими нормативно-правовими актами, що майже повністю обмежує використання оперативної інформації як доказів. З викладеного вище можна зробити невтішний висновок: більшість матеріалів, отриманих у результаті ОРД, офіційно не можна використовувати у кримінальному процесі, тобто важка, часом небезпечна робота оперативних працівників виявляється марною. На нашу думку, за таких умов, коли використання матеріалів ОРД законним шляхом у кримінальному процесі – тобто процесі, у результаті якого винуватість особи встановлюється у передбаченому законом порядку, є неможливим, то найважливіше завдання ОРД – розкриття

злочинів – не зможе якісно вирішуватися [22, с. 105]. Тому для вирішення даної проблеми пропонуємо новий закон.

Також доречно зазначити, що законодавець в пункті 2 статті 105 КПК України визначив додатки, які можна долучати до протоколів, а саме: спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів; письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії; стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії; фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу [23, с. 322].

В подальшому протокол про проведення негласної слідчої (розшукової) дії розсекречується в установленому порядку, передбаченому розділом V міжвідомчої Інструкції [6], і полягає в наступному:

- після завершення проведення НС(Р)Д складається протокол, який з матеріальним носієм секретної інформації направляється до прокурора;

- прокурор розглядає протокол про проведення НС(Р)Д, з відповідними додатками, щодо доцільності використання отриманих матеріалів у кримінальному провадженні та оформляє це відповідною постановою, яка разом із клопотанням про доцільність розсекречення направляється до органу внутрішніх справ. У разі, якщо прокурором прийнято рішення щодо недоцільності використання матеріалів, отриманих під час НС(Р)Д, - вони підлягають знищенню;

- після отримання клопотання про необхідність скасування грифів секретності матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій та відповідних документів, експертна комісія з питань державної таємниці розглядає вказані вище матеріали і приймає рішення щодо зняття грифу секретності;

- після розсекречення, протокол з матеріальним носієм інформації долучається до матеріалів кримінального провадження як доказ.

Наступне положення, яке, на нашу думку, необхідно розглянути, це заходи захисту інформації, що не використовується у кримінальному провадженні (стаття 255 КПК України). Вказаною статтею передбачено, що відомості, речі та документи, отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які прокурор не визнає необхідними для подальшого проведення досудового розслідування, повинні бути невідкладно знищені на підставі його рішення, крім випадків, коли власник речей або документів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, може бути зацікавлений у їх поверненні, прокурор зобов'язаний повідомити його про наявність таких речей або документів у розпорядженні прокурора та з'ясувати, чи бажає він їх повернути (п. 1,3 статті 255 КПК України).

Унаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій може бути отримана різна інформація, що не стосується мети їх здійснення - ці відомості також підлягають захисту з метою забезпечення нерозповсюдження. Так, у статті 255 КПК України закріплено перелік заходів щодо захисту інформації, що не використовується у кримінальному провадженні [24]. Зокрема, в ній вказано, що відомості, речі та документи, отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які прокурор не визнає необхідними для подальшого проведення досудового розслідування, повинні бути невідкладно знищені на підставі його рішення. Кримінальний процесуальний закон не дає вказівок щодо того, ким повинна бути знищена зафіксована інформація, проте, за логікою, цими суб'єктами можуть бути власне виконавці заходів, тобто слідчі або оперативні працівники. Регламентуючи такі дії, законодавець у КПК України лише вказує, що знищення відомостей, речей та документів здійснюється під контролем прокурора [25, с. 20].

Аналіз наведеної статті та практичної діяльності дає можливість стверджувати, що слідчий не має відповідних процесуальних важелів щодо захисту інформації, оскільки в даній ситуації виникає питання: "Як діяти, якщо прокурор в силу своїх "професійних" здібностей та навичок приймає рішення про недопустимість використання матеріалів про проведення НС(Р)Д у кримінальному провадженні?". Тому, враховуючи зазначене, до статті 255 КПК України необхідно внести зміни, які передбачатимуть порядок прийняття рішення щодо використання матеріалів про проведення НС(Р)Д у кримінальному процесі, яке приймається керівником досудового розслідування, а прокурором здійснюється процесуальне керівництво за законністю проведення даної процедури.

Таким чином, аналіз положень вищевказаної Інструкції, гл. 21 КПК, практики ЄСПЛ та правових позицій Верховного Суду України в частині вирішення цього питання дає підстави дійти висновку про те, що у випадках, коли розсекречування матеріалів НС(Р)Д не створює загрози національним інтересам і безпеці України, сторона обвинувачення зобов'язана надати їх учасникам кримінального провадження і суду для ознайомлення з метою забезпечення реальної можливості

оцінки допустимості фактичних даних, отриманих у їх результаті, як докази, а також забезпечення права підозрюваного, обвинуваченого на справедливий суд [26].

Так, О. Полюхович слушно зауважує, що за п. 1 ч. 2 ст. 87 КПК під час вирішення питання щодо допустимості доказового матеріалу суд зобов'язаний встановити не лише наявність самого судового дозволу, а й з'ясувати дотримання його суттєвих умов під час проведення слідчої дії. І хоча закон не дає роз'яснення, які саме умови судового дозволу слід вважати суттєвими, на думку автора, до їх переліку варто віднести відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести НС(Р)Д; вид НС(Р)Д та відомості залежно від виду НС(Р)Д про ідентифікаційні ознаки, які дадуть змогу унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо; строк дії ухвали (п.п. 3, 4, 5 ч. 3 ст. 248 КПК) та інші положення ухвали слідчого судді, які є принциповими для оцінки законності та обґрунтованості проведення НС(Р)Д. При цьому цю інформацію не можна отримати з довідки апеляційного суду, оскільки нею лише підтверджується факт постановлення відповідної ухвали без конкретизації змісту. Окрім цього, для встановлення допустимості отриманого в рамках НС(Р)Д доказового матеріалу має значення мотивованість та обґрунтованість судового рішення, на підставі якого було проведено НС(Р)Д, що дає можливість оцінити виправданість застосування таких правообмежувальних процедур у кожному конкретному випадку. Доречно також згадати, що КПК передбачає отримання інформації із застосуванням НС(Р)Д лише за умови, що така інформація не може бути отримана іншим шляхом (ч.2 ст. 246), а ЄСПЛ наголошує, що правообмеження, які мають місце під час здійснення таємних слідчих дій, допустимі лише у виняткових випадках та з підстав, передбачених чинним законодавством, що має бути перевірено в рамках судово-контрольних процедур. Викладене дає можливість сформулювати таке твердження: переконатись у тому, що проведення НС(Р)Д було єдиним можливим шляхом отримати інформацію, а також перевірити, чи не було під час проведення НС(Р)Д порушено суттєві умови судового дозволу, можна, лише ознайомившись із текстом ухвали слідчого судді, якою відповідний дозвіл було надано [27, с. 100-101]

Належне процесуальне оформлення клопотань, результатів здійснення оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному судочинстві гарантуватиме дотримання прав і законних інтересів громадян.

Недостатньо чітко врегульовано процесуальний порядок повідомлення та наслідки неповідомлення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема форму такого повідомлення, наслідки порушення строків тощо.

Так, О. Баганець, зазначає про те, що слідчими, детективами НАБУ і прокурорами при підготовці та погодженні клопотань про проведення НСРД та обвинувальних актів не приділяється належна увага їх якості, що відповідно призводить до прийняття суддями необґрунтованих рішень про незаконне обмеження конституційних прав громадян чи навіть притягнення невинних до кримінальної відповідальності [28].

Ми підтримуємо позицію О. Бабікова, В. Соколкін, що з метою усунення вказаних протиріч, удосконалення чинного оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства, спираючись на багаторічну практику здійснення прокурорського нагляду у сфері оперативно-розшукової діяльності, авторами сформульовані пропозиції, які виносяться на подальше обговорення у колах практичних працівників та зацікавлених науковців:

1) Пункт 10 частини 1 статті 14 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" викласти у наступній редакції: "погоджує клопотання до суду та постанови про проведення оперативно-розшукових заходів у випадках, передбачених законодавством".

2) Внести зміни до ст. 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність". Зокрема словосполучення "електронних інформаційних мереж" замінити "електронних інформаційних систем або їх частин" у відповідних відмінниках.

3) Пункт 14 ч.1 ст. 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" викласти у наступній редакції: "використовувати конфіденційне співробітництво для досягнення завдань оперативно-розшукової діяльності".

4) Частину 1 ст. 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" доповнити пунктом 21 "порушувати питання про проведення експертних досліджень предметів та речовин, одержаних під час здійснення оперативно-розшукової діяльності".

5) Частину 2 ст. 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" викласти у наступній редакції: "У разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовані фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які

передбачена Кримінальним кодексом України, до прокурора, уповноваженого на здійснення нагляду за законністю ведення оперативно-розшукової діяльності у цій справі, для розгляду питання про їх направлення до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України.

б) У частині 3 ст. 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" речення: "ці заходи застосовуються виключно з метою запобігання тяжкого або особливо тяжкого злочину, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо,..". викласти у наступній редакції: "ці заходи застосовуються також у випадках, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо" [29].

Для того, щоб унеможливити в майбутньому порушення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального процесу, слідчим, детективам НАБУ, прокурорам та суддям необхідно суворо дотримуватись не тільки норм національного права, а і міжнародної практики та стандартів, оскільки Україна декларує європейський вибір для свого розвитку та добивається отримання безвізового режиму з Європою. Тому, в зв'язку з цим, варто нагадати їм базові принципи дотримання конституційних прав громадян у розрізі рішень Європейського суду з прав людини, які повинні бути основоположними та непорушними у демократичній правовій державі, а отже і бути своєрідним «орієнтиром» для наших правоохоронних органів [28]

Висновок. Обґрунтовано пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення організаційно-тактичних засад проведення ОРЗ та НСРД, використання негласного співробітництва оперативними підрозділами Національної поліції України, а також використання таких результатів у кримінальному провадженні.

Актуальність цієї науково-дослідної теми полягає в тому, що нині відсутній єдиний нормативний акт, який би охоплював всі аспекти роботи оперативних та слідчих працівників, починаючи від понять і закінчуючи соціальним та правовим захистом тощо.

У цьому напрямі автором науково обґрунтовано та розроблено проект Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність та використання її результатів у кримінальному провадженні». Прийняття проекту Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність та використання її результатів у кримінальному провадженні» сприятиме удосконаленню правових засад здійснення оперативно-розшукової діяльності; дозволить привести її у відповідність із європейськими стандартами; посилить захист прав людини під час здійснення діяльності, пов'язаної з тимчасовим обмеженням її свобод; забезпечить практичну синхронізацію оперативно-розшукової діяльності та кримінальної процесуальної діяльності; створить умови для більш ефективної протидії злочинності взагалі й запобігання окремих злочинів зокрема.

References:

1. Skorykov I.V. Acts aspect vikoristanny konfigentsitsnyh vidosonin u protydyi maliciousness in the sphere of obodotkuvannya // I. V. Skorikov // News of the Luhansk State Power University of Internal Affairs: Sciences.-Teoret. journal. / Lugansk. hold. un-t int. consult. 2008. №4. P. 133-136. (In Ukrainian)
2. Proekt Zakonu pro operatyvno-rozshukovu diialnist № 6284 vid 04.04.2017: [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu :http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61497. (In Ukrainian)
3. Criminal procedural code of Ukraine. Scientific and practical commentary / for zag. Ed. G. Goncharenka, V.T. Nora, M.Є. I was noisy. - K.: Justinian, 2012. P. 553-602. (In Ukrainian)
4. Pro operatyvno-rozshukovu diialnist : Zakon Ukrainy vid 18 liutoho 1992 roku № 2135 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2014. № 47. P. 2051. (In Ukrainian)
5. Pro orhanizatsiino-pravovi osnovy borotby z orhanizovanoiu zlochynnistiu : Zakon Ukrainy vid 30 chervnia 1993 roku // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2010. № 4. P. 34. (In Ukrainian)
6. Pro zatverdzhennia Instruksii Pro orhanizatsiiu provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii ta vykorystannia yikh rezultativ u kryminalnomu prova-dzhenni" : Nakaz HP Ukrainy, MVS Ukrainy, SB Ukrainy, Administratsii Derzhpryordonsluzhby Ukrainy, Minfinu Ukrainy, Miniustu Ukrainy vid 16 lyst. 2012 r. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 // Vidomchy dokument. (In Ukrainian)
7. Musiienko I. I. Taktyka vykorystannia materialiv operatyvno-rozshukovoi diialnosti v kryminalnomu provadzhenni / I. I. Musiienko //Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky. 2012. Vyp. 12. P. 100-104. (In Ukrainian)

8. Yemets O. M. Yurydychni problemy zdiisnennia operativno-rozshukovoi diialnosti v Ukraini / O. M. Yemets // Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav. 2015. № 1. P. 118-125. (In Ukrainian)
9. Babakin V. M. Vykorystannia materialiv operativno-rozshukovoi diialnosti u kryminalnykh provadzhenniakh shchodo zlochyniv, uchynenykh moloddiu / V. M. Babakin // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii : Pravo. 2015. Vyp. 32(3). P. 104-108. (In Ukrainian)
10. Farynnyk V. I. Rozvytok pravovoho rehuliuвання zbyrannia dokaziv za novym Kryminalnym protsesualnym kodeksom Ukrainy / V. I. Farynnyk. -Mytna sprava. 2012. № 4 (82). Ch. 2. Kn. 2. P. 3-12. (In Ukrainian)
11. Kohutych I. I. Proekt KPK Ukrainy: nehlasni slidchi (rozshukovi) dii / I. I. Kohu-tych. - Mysha sprava. - 2011. - № 6 (78) . - Ch. 2. - Kn. 1. - S. 306-312. (In Ukrainian)
12. Bilichak O.A. Shchodo poniattia «nehlasni slidchi (rozshukovi) dii» / O.A. Bilichak //Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu.- Serii Yurydychni nauky. - Vypusk 3.- Tom 3. – 2015. s.69-73. (In Ukrainian)
13. Pavlenko S. O. Shliakhy udoskonalennia pravovoho rehuliuвання protydii osobam, vidnesenym do katehorii «zlodiv u zakoni» v Ukraini / S. O.Pavlenko // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Serii «Iurydychni nauky». – 2016. – Vyp. 6. – Tom. 3. – S. 73–79. (In Ukrainian)
14. Sevruc V.H., Pavlenko S.O. Protydiia zlochynam, shcho vchyniaiuetsia orhanizovanymy hrupamy ta zlochynnymy orhanizatsiiamy, sformovany na etnichnii osnovi / V.H. Sevruc, O.S. Pavlenko // Naukovyi visnyk Nats. akad. vnutr. sprav Ukrainy. – 2016. – № 1(98). s.49-62. (In Ukrainian)
15. Sevruc V.H. Protydiia Natsionalnoi politsii Ukrainy zlochynam, shcho vchyniaiuetsia orhanizovanymy hrupamy ta zlochynnymy orhanizatsiiamy, yaki sformovani na etnichnii osnovi / V.H. Sevruc // Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. – 2017. – № 2 (252). –s.288-293. (In Ukrainian)
16. Bahrii M. V. Protseualni aspekty nehlasnoho otrymannia informatsii: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid : monohrafiia / M. V. Bahrii, V. V. Lutsyk. – Kharkiv : Pravo, 2017. – 376 s. (In Ukrainian)
17. Kozachenko O. I. Deiaki aspekty pravovoho rehuliuвання zabezpechennia bezpeky uchastnykiv operativno-rozshukovykh zakhodiv / O. I. Kozachenko // Pravo i upravlinnia. – 2011. – № 1. – S. 15–2(In Ukrainian)
18. Shcherbyna I.V. Prokurorskyi nahliad za doderzhanniam zakoniv pry provedenni operativno-rozshukovoi diialnosti orhanamy Natsionalnoi politsii Ukrainy : dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.09 «kryminalnyi protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza; operativno-rozshukova diialnist» / I.V. Shcherbyna. – Dnipropetrovsk, 2016. – 218 c. (In Ukrainian)
19. Fedosova O.V. Sutnist ta napriamy koordynatsii diialnosti pravoohoronnykh orhaniv shchodo protydii zlochynnosti v Ukraini [Tekst] / O.V. Fedosova // Reformuvannia zakonodavstva Ukrainy ta rozvytok suspilnykh vidnosyn v Ukraini: pytannia vzaiemodii : Materialy mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii, m. Uzhhorod, 24-25 kvitnia 2015 r. – Uzhhorod: Uzhhorodskyi natsionalnyi universytet, 2015. – S.162-165. (In Ukrainian)
20. Chornous Yu.M. Mizhnarodne spivrobitnytstvo u sferi Operativno-rozshukovoi diialnosti / Yu.M. Chornous // Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka. - №1.- 2011. – s.241-249. (In Ukrainian)
21. Shumylo M.Ie. Naukovi zasady vykorystannia operativno-rozshukovykh materialiv u dokazuvanni v kryminalnykh spravakh //Sudova reforma v Ukraini: problemy i perspektyvy: mater. nauk.-prakt. konf., 18–19 kvitnia 2002 r., m. Kharkiv / red. kol.: V.V. Sta-shys (hol. red) ta in. – K. – Kh., 2002. – S. 188–191. (In Ukrainian)
22. Pidiukov P. Otsinka materialiv, otrymanykh operativnym shliakhom, z metoiu vykorystannia yikh yak dokaziv / P. Pidiukov, N. Muzyka // Visnyk Akademii upravlinnia MVS. - 2009. - № 2. - S. 103-111. (In Ukrainian)
23. Salo O. M.. Vykorystannia nehlasnykh slidchykh rozshukovykh dii v kryminalnomu protsesi [Tekst] / O. M. Salo // Borotba z orhanizovanoi zlochynnisti i koruptsiiei (teoriia i praktyka) : nauk.-prakt. zhurn. / Rada nats. bezpeky i oborony Ukrainy, Mizhvidom. nauk.-doslid. tsentr z problem borotby z orhaniz. zlochynnisti. - Kyiv : Mizhvidom. nauk.-doslid. tsentr z problemy borotby z orhaniz. zlochynnisti, 2013. - 2013 № 3 (31). Spets. vyp. - S. 319-324. (In Ukrainian)
24. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13 kvit. 2012 r. № 4651-UI // Holos Ukrainy. - 2012. - № 90-91. - 19 trav. (In Ukrainian)
25. Skulysh Ye. Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii za kryminalno-protseualnym zakonodavstvom Ukrainy / Ye. Skulysh / Visnyk Nats. akad. prokuratury Ukrainy. -2012. - № 2. - S. 15-23. (In Ukrainian)

26. Panova A. V. Rozsekrechuvannia materialiv nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii: sudova praktyka ta doktrynalni pidkhody /A.V. Panova// Pravo i suspilstvo. – 2017. - №3.- s.233-238. (In Ukrainian)

27. Poliukhovych, O. I. Do pytannia vykorystannia yak dokaziv materialiv, otrymanykh za rezultatamy provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii (za materialamy sudovoi praktyky) [Tekst] / O. I. Poliukhovych // Chasopys tsyvilnoho i kryminalnoho sudochynstva. - 2016. - N 3. - S. 97-108. (In Ukrainian)

28. Bahanets O. Osnovni pomylky, yaki dopuskaiut pravookhorontsi pid chas dosudovoho rozsliduvannia /O. Bahanets// [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu:<http://baganets.com/blogs-baganets/osnovn-pomilki-jak-dopuskayut-pravoohero.html>. (In Ukrainian)

29. Babikov O., Sokolkin V. Vykorystannia u kryminalnomu provadzhenni yak dokaziv materialiv, otrymanykh operatyvnymy pidrozdilamy u zdiisnenni ORD // «Visnyk prokuratury». – 2014. – №11 – [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu:http://khar.gp.gov.ua/ua/intervu_ta_komentari?_m=publications&_t=rec&id=148562. (In Ukrainian)

Пути совершенствования использования результатов проведения ОРМ и НСРД в ходе судебного производства

Ігнатюк Олег Володимирович, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Заместитель председателя Апелляционного суда Киевской области, Украина

Аннотация: В данной статье рассмотрены основные проблемы правового и организационного обеспечения проведения оперативно-розыскных мероприятий, негласных следственных (розыскных) действий и использования их результатов в уголовном производстве, а также использование результатов проведения ОРМ и НСРД в ходе судебного производства и на основании этих рекомендаций предложены некоторые пути совершенствования ряда законодательных актов

Ключевые слова: негласные следственные (розыскные) действия, оперативно-розыскные мероприятия, судопроизводство, пути совершенствования

Organization of information exchange between the Motor (Transport) Insurance Bureau of Ukraine and the National Police of Ukraine through the use of data of the Unified Centralized Database of MTIBU contracts of compulsory motor insurance

Karina K. Karpenko

Graduate student of administrative law and administrative procedure

Odessa State University of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: karina.konstantinovna@inbox.ru

Abstract: The article examines the issues of improving the implementation of external control of insurers by MTIBU. Creation of a new Centralized database of the Motor (Transport) Insurance Bureau of Ukraine (CBD MTIBU). To date, it is extremely important to implement activities aimed at integrating the MTIBU and the information databases of the National Police of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. Prevention of abuses on the market of compulsory civil liability insurance for land transport owners and expansion of information interaction.

Particular attention is paid to the organization of information exchange between MTIBU and the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, through the use of data from the Centralized MTIBU database by the National Police of Ukraine for monitoring the availability of motor vehicle insurance contracts for vehicle owners.

Also, there are proposed ways to improve the implementation of external control of insurers by MTIBU, which is implemented through the process of creating a new Centralized Database of the Motor (Transport) Insurance Bureau of Ukraine (MTSBU). To date, it is extremely important to implement measures aimed at integrating the MTIBU and the information databases of the National Police of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

Keywords: insurance, vehicle, insurance risk, insurance payment, injured, traffic accident, database.

В Україні до проблеми протидії правопорушенням у сфері страхування неодноразово зверталися провідні вітчизняні вчені та практичні працівники правоохоронних і контролюючих органів, серед них: В. Симоненко, Л. Кириченко, О. Кальман, В. Бровкін, П. Андреев, Т. Корнякова, В. Семенюк, П. Хукаленко, М. Бариніна-Закірова, І. Стефанюк, Г. Черненко, С.С. Чернявський, М. Волонтирська та ін. Незважаючи на досить велику кількість публікацій, а також враховуючи останні зміни, що відбулися в законодавстві з даної проблематики, питання протидії кримінальним правопорушенням у сфері страхування потребують додаткового розгляду.

Метою статті є розгляд теоретичних засад удосконалення механізму взаємодії органів Національної поліції України і органів, які контролюють сферу обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів у протидії кримінальним правопорушенням, в тому числі шахрайству під час страхування транспортних засобів.

Взаємодія і координація мають багато спільного, оскільки здійснюються для забезпечення узгодженої діяльності різних організаційних структур задля ефективного здійснення поставлених перед ними завдань у межах спільної мети. Так, координація дій Моторно (транспортного) страхового бюро України (далі – МТСБУ) та страховиків-членів необхідна при розгляді справ щодо обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів зазначеної категорії осіб. [1] При розгляді таких справ з'ясовується ситуація скоєння ДТП, встановлюються винуватці ДТП їх страхове забезпечення тощо.

У процесі здійснення захисту потерпілих МТСБУ вступає у внутрішню та зовнішню взаємодію. Внутрішня взаємодія здійснюється між страховиками-членами МТСБУ. Так, генеральний директор забезпечує взаємодію структурних підрозділів МТСБУ та його учасників при розгляді справ по відшкодуванню збитків; розподіляє обов'язки між працівниками МТСБУ та координує їх діяльність тощо.

Про зовнішню взаємодію слід говорити тоді, коли Моторно (транспортне) страхове бюро України взаємодіє із іншими міжнародними органами, органами державної влади та місцевого самоврядування тощо. Наприклад, Моторно (транспортне) страхове бюро України взаємодіє з Кабінетом Міністрів України в питаннях розроблення і здійснення програм економічного розвитку обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів України.

Взаємодію Моторно (транспортного) страхового бюро України з іншими суб'єктами можна також поділити залежно від терміну на постійну і тимчасову.

Постійна взаємодія здійснюється у випадках, коли чинним законодавством передбачено виконання певних дій спільно з страховиками-членами МТСБУ. Тимчасова взаємодія здійснюється у випадках, коли виникає необхідність, є відповідні підстави. Так, Моторно (транспортне) страхове бюро України взаємодіє з правоохоронними органами в разі порушення законодавства.

МТСБУ активно співпрацює з Національною поліцією України у сфері запобігання зловживанням на ринку обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та розширення інформаційної взаємодії. Факти викриття Одеським управлінням СБУ злочинного угруповання, що займалось виготовленням та розповсюдженням фальшивих полісів ОСЦПВ яскраво доводять необхідність вжиття додаткових заходів для припинення та попередження правопорушень на ринку ОСЦПВ. Високий рівень якості підробок значно ускладнює процес перевірки полісу ОСЦПВ працівниками Національної поліції.

У свою чергу МТСБУ надає інформаційну, консультаційну та експертну допомогу працівникам Національної поліції в розслідуванні кримінальних проваджень за фактами шахрайства та підроблення страхових документів. Правова основа цих суспільних відносин виходить зі змісту ст. 56 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» інформаційна взаємодія підрозділів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб та громадян полягає у зобов'язанні безоплатно надавати на запит страховиків та МТСБУ інформацію, якою вони володіють, у тому числі конфіденційну, з обмеженим доступом та таку, що містить персональні дані, що пов'язана з страховими випадками з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності або з подіями, що були підставою для подання потерпілими вимог про відшкодування шкоди МТСБУ. Територіальні органи Міністерства внутрішніх справ України також надають безоплатно страховикам та МТСБУ на їх запити відомості про реєстрацію транспортних засобів, з власниками яких ці страховики укладають договори обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, а органи Національної поліції - відомості про дорожньо-транспортні пригоди, що мали місце. [2] Страховики зобов'язані надавати органам відповідних підрозділів Національної поліції на їх запити відомості про укладені, недійсні та ті, що припинили свою дію, договори обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності.

Форми взаємодії ґрунтуються: по-перше, проведенні виїзних семінарів за участю працівників МТСБУ в кожному з регіональних управлінь Національної поліції; по-друге, підготовки методичних та довідкових матеріалів з проблемних питань обігу полісів обов'язкового страхування; по-третє, проведення відповідних теоретичних та практичних занять та наданні консультативної допомоги, у питаннях обов'язкового страхування автотранспорту, при оформленні ДТП та складанні протоколів про адміністративне порушення.

Особливу увагу необхідно приділили питанням організації обміну інформацією між МТСБУ та МВС України, можливості використання даних Єдиної централізованої бази даних МТСБУ співробітниками Національної поліції України для здійснення контролю за наявністю у власників транспортних засобів договорів обов'язкового автомобільного страхування.

У відповідності до ст. 53 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» на органи Національної поліції України покладаються обов'язки щодо перевірки та контролю обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності. Посадові особи відповідних підрозділів Національної поліції, що мають право здійснювати контроль за дотриманням правил дорожнього руху, перевіряють документи водія транспортного засобу, які підтверджують наявність чинного договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності. [2]

Також аналогічний обов'язок згідно з ст. 54 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» покладений на органи Державної прикордонної служби України щодо перевірки обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності при перетинанні транспортним засобом державного кордону України. Посадові особи відповідних органів Державної прикордонної служби України здійснюють перевірку наявності чинного на території України договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, які перетинають державний кордон України, незалежно від належності та місця реєстрації транспортного засобу. Якщо водій транспортного засобу при в'їзді на територію України не може пред'явити документ, який підтверджує наявність чинного на території України договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, подальший рух транспортного засобу допускається лише після укладення відповідного договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності. [2]

Ще одним кроком у вдосконаленні здійснення зовнішнього контролю страховиків з боку МТСБУ є створення нової Централізованої бази даних Моторного (транспортного) страхового бюро України (ЦБД МТСБУ). На сьогоднішній день є вкрай важливим реалізація заходів, спрямованих на інтеграцію ЦБД МТСБУ та інформаційних баз даних Національної поліції МВС України.

Відповідно до ст. 55 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» єдина централізована база даних діє з метою організації обміну інформацією про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності та контролю за його здійсненням створюється єдина централізована база даних, яка містить відомості про чинні та припинені договори обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, страхові випадки, що мали місце, транспортні засоби та їх власників. Оператором єдиної централізованої бази даних є МТСБУ. Користування інформаційними ресурсами єдиної централізованої бази даних є вільним і загальнодоступним, за винятком інформації, яка відповідно до законодавства є інформацією обмеженого доступу.

Призначення ЦБД МТСБУ полягає у здійсненні обліку інформації договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ), інформації про справи з врегулювання страхових випадків за цими договорами, інформації про бланки договорів, а також для централізованого ведення нормативно-довідкової інформації з цього виду страхування. Нова програма дозволяє організувати облік як за внутрішніми, так і за міжнародними договорами страхування («Зелена картка»). Дана система забезпечує щоденний збір повного спектра інформації щодо договорів та справ з врегулювання страхових випадків від страхових компаній до МТСБУ. Спеціалісти МТСБУ та страхових компаній мають можливість складати звіти та здійснювати різноманітний аналіз інформації з використанням потужних інструментальних засобів. Система містить зручний інтерфейс конструювання нових форм звітності. Для спрощеного доступу користувачів до централізованого ресурсу Системи впроваджено веб-портал. [4, с. 61] Доступ до інформації ЦБД мають також пересічні громадяни. Система МТСБУ забезпечує моніторинг завантажень, аналіз дій користувачів, розподіл прав доступу до даних, ведення нормативно-довідкової інформації, автоматичне оновлення версій програмного забезпечення.

Механізм взаємодії страхових компаній і ЦБД МТСБУ дозволяє оптимізувати трудовитрати компанії при роботі з даними по ОСЦПВВНТЗ. Інтеграція за допомогою веб-сервісів ЦБД МТСБУ та інформаційних систем страховиків дає змогу оптимізувати роботу співробітників компаній: істотно підвищити оперативність обміну даними з ЦБД; скоротити трудовитрати в результаті ліквідації ручного процесу щомісячного доправлення даних в ЦБД МТСБУ з подальшим ручним звіренням показників у МТСБУ і Нацкомфінпослуг. Інтеграція знизилася інформаційне навантаження завдяки використанню звичного інтерфейсу і механізмів власної системи. Все це значно спростили процеси підготовки звітності СК перед МТСБУ. В процесі розроблення модуля інтеграції з веб-сервісами ЦБД МТСБУ були виявлені і успішно вирішені питання, пов'язані з оптимізацією оброблення та синхронізації великих масивів даних. Використання веб-технологій підвищує не тільки швидкість взаємодії з базою даних МТСБУ, а і якість даних, що вводяться. Так, уже на первинному етапі обробки страхового поліса, оператор отримує звіт про результати перевірки введених даних і, в разі наявності помилок, має можливість максимально оперативно внести необхідні уточнення і зміни.

Ефективність роботи МТСБУ у здійсненні контролю за страховиками - членами МТСБУ за останні роки досягла значного прогресу, але поряд із тим має ще значні недоліки і великі можливості для подальшого вдосконалення, що стосується використання сучасних інформаційних технологій, міжнародного досвіду та оптимізації діяльності МТСБУ із органами Національної поліції України.

Впровадження системи оперативної перевірки інформації про наявність страхового покриття у автовласника з боку Національної поліції України є особливо актуальним, в тому числі і в рамках розробки та впровадження електронного полісу. Тому ми пропонуємо активізувати налагодження процесу обміну інформацією, щоб з одного боку автовласник був впевнений в якості страхового захисту, а поліція мала можливість оперативно здійснювати перевірку наявності страхового покриття без додаткових запитів до ЦБД МТСБУ.

Застосування певних форм взаємодії між Моторно (транспортним) страховим бюро України та іншими державними органами визначається: по-перше, завданнями, які повинні бути вирішені внаслідок здійснення діяльності щодо дотримання законодавства про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів; по-друге, повноваженнями, які покладаються чинним законодавством на конкретний державний орган або його підрозділ.

References:

1. *Zakon Ukrainy «Pro strakhuvannia»* [The Law of Ukraine "On insurance"] vid 04.10.2001 № 2745-III (2745-14). *Elektronnyi resurs* [Electronic resource]. *Rezhym dostupu* [Access mode]: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>. (In Ukrainian)
2. *Zakon Ukrainy « Pro oboviazkove strakhuvannia tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti vlasnykiv nazemnykh transportnykh zasobiv»* [The Law of Ukraine «On compulsory insurance of civil liability of owners of land vehicles»] vid 01.07.2004 № 1961-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>. (In Ukrainian)
3. *Arkusha L.I. 2003 Problemy vzaiemodii ta informatsiinoho zabezpechennia pravookhoronnykh orhaniv u borotbi z ekonomichnoiu orhanizovanoi zlochynnoiu diialnistiu.* [Problems of interaction and information provision of law enforcement bodies in the fight against economic organized criminal activity]. *Informatsiine zabezpechennia protydivi orhanizovani zlochynnosti: zb. nauk. statei / Biblioteka zhurnalnu «Yurydychnyi visnyk».* [Information support for counteraction to organized crime: Sb. sciences articles / Library of the journal "Legal Bulletin"]. Odesa: FENIKS, 2003. P. 109-117. (In Ukrainian)
4. *Novatskyi A. M. 2004 Intehratsiia informatsiinykh system yak chynnyk pidvyshchennia efektyvnosti kontrolnoi diialnosti* [Integration of information systems as a factor in improving the effectiveness of control activities]. *Pravova informatyka* [Legal Informatics]. 2004. № 4. P. 61-65. (In Ukrainian)
5. *Durdynets V. V., Zaichuk V. O., Tatsii V. Ya. 2005 Systemna informatyzatsiia zakonotvorchoi ta pravookhoronnoi diialnosti.* [System informatization of law-making and law-enforcement activity]. K.: Navch. knyha, 2005. 639 p. (In Ukrainian)

Организация обмена информацией между Моторно (транспортным) страховым бюро Украины и Национальной полицией Украины посредством использования данных Единой централизованной базы данных МТСБУ договоров обязательного автомобильного страхования

Карпенко Карина Константиновна, e-mail: karina.konstantinovna@inbox.ru,
Одесский университет внутренних дел, Украина

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы совершенствовании осуществления внешнего контроля страховщиков со стороны МТСБУ. Создание новой Централизованной базы данных Моторного (транспортного) страхового бюро Украины (ЦБД МТСБУ). На сегодняшний день является крайне важным реализация мероприятий, направленных на интеграцию ЦБД МТСБУ и информационных баз данных Национальной полиции МВД Украины. Предотвращения злоупотреблений на рынке обязательного страхования гражданско-правовой ответственности владельцев наземных транспортных средств и расширения информационного взаимодействия.

Особое внимание уделяется вопросам организации обмена информацией между МТСБУ и МВД Украины, посредством использования данных Единой централизованной базы данных МТСБУ сотрудниками Национальной полиции Украины для осуществления контроля за наличием у владельцев транспортных средств договоров обязательного автомобильного страхования.

Также предлагаются направления совершенствования осуществления внешнего контроля страховщиков со стороны МТСБУ, которое реализуется через процесс создания новой Централизованной базы данных Моторного (транспортного) страхового бюро Украины (ЦБД МТСБУ). На сегодняшний день является крайне важным реализация мероприятий, направленных на интеграцию ЦБД МТСБУ и информационных баз данных Национальной полиции МВД Украины.

Ключевые слова: страхование, транспортное средство, страховой риск, страховая выплата, потерпевший, дорожно-транспортное происшествие, база данных.

The essence of criminal procedural guarantees of confidential cooperation and its functional purpose

Alexander I. Kozachenko

Professor of the operative-search activity department
National Academy of Internal Affairs, Ukraine
e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: The article deals with the issues of the functional purpose of procedural guarantees of confidential cooperation, which are implemented in accordance with the three main functions of criminal proceedings: prosecution, defense and administration of justice. The results of implementing a particular function significantly affect the implementation of these guarantees. The definition of criminal procedural guarantees of confidential cooperation is defined by the criminal procedural law and other legislative and departmental legal acts that do not contradict it, the means and methods of lawful and effective functioning of the criminal process that ensure the protection of confidential cooperation, the exercise of rights and legal interests of participants in the criminal process, as well as the rights and obligations of persons leading the criminal process, and criminal justice. The essence of guarantees of confidential cooperation in the criminal process that protects information about the person involved in confidential cooperation, prevention of its illegal distribution in the course of criminal procedure, certain criminal procedure law and other legal acts by means and methods, as well as the rights and legitimate interests of participants criminal procedure and the rights and duties of persons leading criminal proceedings with a view to solving the tasks of criminal justice.

Key words: functional purpose, guarantees, confidential cooperation, criminal proceedings, participants in criminal proceedings.

Поняття кримінально-процесуальних гарантій конфіденційного співробітництва у сучасній правовій науці відсутнє. Відсутня ця юридична категорія і в законодавчих та підзаконних правових актах, що є одним із чинників, котрий негативно впливає на ефективність кримінально-процесуальних гарантій конфіденційного співробітництва, на забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального процесу та осіб, які залучаються до кримінально-процесуальної діяльності, на здійснення процесуальних повноважень суб'єктів, а у кінцевому підсумку – на виконання завдань кримінального судочинства.

Визначене поняття кримінально-процесуальних гарантій конфіденційного співробітництва, яке б відповідало їх сутності, повинно знайти нормативне вираження, бути ясним, легким для розуміння, щоб усі, хто його читатиме, міг однаково розуміти його суть, враховуючи те, що норми кримінально-процесуального законодавства можуть розповсюджуватися на різні сфери життя, на відомства, що мають різне функціональне призначення. При цьому слід враховувати й те, що юридичні визначення, як вірно зазначається в літературі, є своєрідними додатковими нормами права, котрі потребують інтерпретації і, кристалізуючи зміст термінів тексту, можуть спричинити ризик застигlosti права або гальмування його еволюції [1, с. 216].

Розвиток та реформування всіх сторін сучасного життя суспільства супроводжується стрімким зростанням інформаційного обміну, впровадженням передових інформаційних технологій у всі його сфери. Окремий вид такої інформації охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, що становлять державну таємницю. Розголошення цих відомостей може завдати шкоди національній безпеці України.

Питання інформаційної безпеки, як невід'ємної складової національної безпеки з часів незалежності України отримали важливого суспільного значення, постійно перебувають у полі зору вчених і практиків, та потребують удосконалення, у тому числі і засобами кримінального процесу при вирішенні кримінальних справ, які містять державну таємницю.

На важливість цього питання наголошується в Конституції України, ст. 17 якої зазначає, що захист інформаційної безпеки визначається однією з найважливіших функцій держави, справою всього Українського народу, а в Концепції національної безпеки України, схваленої Постановою

Верховною Радою України №3/97ВР від 16 січня 1997 р. вказується, що національна безпека як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей.

Використання у кримінальному процесі нерозголошення конфіденційного співробітництва при вирішенні кримінальних проваджень тісно пов'язано з реалізацією публічних та приватних інтересів, тому удосконалення та зміцнення кримінально-процесуальних гарантій захисту інформації, що використовується в процесі конфіденційного співробітництва, потребує водночас і посилення гарантій захисту прав та свобод його учасників відповідно до європейських стандартів.

У зв'язку з цим, одними з актуальних напрямів реформування сучасного кримінального процесу України є виявлення недоліків у правовому регулюванні питань, пов'язаних з кримінально-процесуальними гарантіями конфіденційного співробітництва, та удосконалення правовідносин у цій сфері.

Окремі аспекти кримінально-процесуальних гарантій конфіденційного співробітництва та нерозголошення інформації досліджувалися у працях: С.В. Албула, К.В. Антонова, О.М. Бандурки, А.І. Берлача, М.Л. Грібова, О.М. Джузи, Е.О. Дідоренка, О.Ф. Долженкова, В.П. Захарова, А.М. Кислога, І.П. Козаченка, Д.В. Куценко, Є.Д. Лук'янчикова, Д. Й. Никифорчука, Ю.Ю. Орлова, В.Л. Ортинського, М.А. Погорецького, Б.Г. Розовського, С.М. Смокова, О.П. Снігерьова, В.Є. Тарасенка, Р.В. Тарасенка, Л.Д. Удалової, І.Р. Шинкаренка, В.П. Шеломенцева, М.Є. Шумили та ін..

Аналіз норм, які містяться в законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах різних міністерств та відомств, що регламентують питання кримінально-процесуальних гарантій конфіденційного співробітництва, є суперечливими, а окремі з них у КПК України врегульовані неповно, що не сприяє надійності захисту конфіденційної інформації та прав, свобод і законних інтересів учасників процесу, а також оптимізації публічних та приватних інтересів у кримінальному судочинстві.

Вирішення наявних проблем гарантій конфіденційного співробітництва у сучасному вітчизняному кримінальному процесі сприятиме оптимізації діяльності правоохоронних і судових органів, забезпеченню належного рівня національної безпеки України, захисту прав та свобод людини і громадянина у відповідності до європейських стандартів.

Віднесення до системи кримінально-процесуальних гарантій лише процесуальних обов'язків суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності [2, с. 22] також є необґрунтованим, оскільки такими гарантіями є не лише обов'язки суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, а і їх права, що у сукупності утворюють кримінально-процесуальний статус суб'єктів кримінального судочинства.

На наш погляд, виходячи із сутності кримінального процесу та його завдань, систему кримінально-процесуальних гарантій, в тому числі й конфіденційного співробітництва складають: кримінально-процесуальна форма; принципи кримінального процесу; процесуальний статус учасників кримінального процесу; заходи кримінально-процесуального примусу; відомчий контроль; прокурорський нагляд; судовий контроль; юридична відповідальність.

У теорії кримінального процесу щодо поняття кримінально-процесуальної форми висловлюються різні точки зору [3, с. 61]. Так, під процесуальною формою прийнято розуміти сукупність умов, встановлених процесуальним законом для здійснення органами слідства, прокуратури і суду тих дій, якими вони здійснюють свої функції в сфері розслідування і вирішення кримінальних справ, а також для здійснення громадянами, що беруть участь у провадженні у кримінальній справі, тих дій, якими вони здійснюють свої права і виконують свої обов'язки [4, с. 51].

Процесуальну форму визначають і як регламентовані правом порядок, принципи і систему кримінально-процесуальної діяльності, встановлені в цілях досягнення завдань кримінального судочинства і забезпечення прав і законних інтересів його учасників, прирівнюючи її за своїм змістом до "всього кримінально-процесуального права" [5, с. 84].

Кримінально-процесуальну форму визначають і як передбачений кримінально-процесуальним законом порядок усієї кримінально-процесуальної діяльності органів досудового розслідування, прокуратури і суду, а також громадян, залучених до сфери цієї діяльності, як і порядок вчинення й оформлення окремих процесуальних дій, прийняття, оформлення та звернення до виконання процесуальних рішень [6, с. 24-25], [2, с. 18], як послідовність стадій і умов переходу справи з однієї стадії в іншу, умови і порядок виробництва слідчих і судових дій, зміст і форма рішень, які можуть бути винесені [7, с. 49], як точно регламентований законом порядок здійснення кримінально-процесуальної діяльності [8, с. 71], як форму, якої набуває те чи інше провадження тієї чи іншої процесуальної дії [9, с. 72], як те, яке охоплює не тільки сукупність умов, передбачених процесуальним законодавством для здійснення процесуальних дій, але і їх послідовність, порядок закріплення і оформлення процесуальних дій, процесуальні терміни [10, с. 102-103], як визначений

законом порядок провадження у кримінальній справі в цілому, порядок виконання окремих процесуальних дій та порядок прийняття процесуальних рішень [11, с. 28-29].

Процесуальна форма являє собою єдиний порядок (уніфікований) провадження у всіх кримінальних провадженнях, що відіграє роль гарантії реалізації прав і законних інтересів суб'єктів процесу та вирішення завдань кримінального судочинства. Але в деяких випадках законодавець встановлює особливі порядки провадження – диференційовані в залежності від характеристик суб'єкта, щодо якого здійснюється провадження або характеристик вчиненого злочину.

Провадження у кримінальних справах, що містять державну таємницю, здійснюється за загальною процесуальною формою за певними виключеннями. Так, відповідно до ст. 27 КПК України п. 4 «якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом».

Слухання справ у закритому засіданні суду здійснюється з додержанням усіх правил судочинства. Вироки судів у всіх випадках проголошуються публічно.

Наступне виключення встановлене п.3 ст. 93 КПК України. Відповідно до цієї норми сторона захисту має право збирати відомості про факти, що можуть використовуватися як докази в справі, в тому числі здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів., крім тих, таємниця яких охороняється законом, одержувати письмові висновки фахівців з питань, що вимагають спеціальних знань, опитувати громадян.

Кримінально-процесуальна форма: забезпечує умови послідовного здійснення демократичних принципів кримінального судочинства; створює стабільний, стійкий, юридично визначений режим провадження по кримінальних справах і покликана забезпечити законність у діяльності суду, органів дізнання і досудового слідства, а також прокурорського нагляду по кримінальних справах; містить умови, що покликані забезпечити активність органів прокуратури, досудового слідства і суду в боротьбі зі злочинністю (своєчасність порушення ними кримінальних справ за наявності приводів і підстав до цього, вжиття всіх передбачених законом заходів до викриття їх у суді); містить гарантії прав і законних інтересів громадян — обвинуваченого, потерпілого та інших осіб, які притягаються до справи, або інтереси яких зачіпаються в процесі провадження; створює умови, що забезпечують повноту, всебічність і об'єктивність досліджування обставин справи, як кожної з них окремо, так і в їх сукупності, встановлення істини, правильне і справедливе застосування закону; включає в себе засоби, що забезпечують можливість виявлення в процесі провадження по справі причин і умов вчинення злочину, і прийняття процесуальних заходів попередження злочинів у майбутньому; має важливе значення для авторитету суду і переконливості його вироку, здійснення виховного і загально-запобіжного ефекту кримінального судочинства [12, с. 12].

Дотримання процесуальної форми при забезпеченні конфіденційного співробітництва у кримінальному процесі тісно пов'язано з прийняттям будь-якого процесуального рішення і вчиненням будь-якої процесуальної дії, які мають ґрунтуватися на певних підставах, визначених відповідними нормами КПК України.

Важливим засобом в системі кримінально-процесуальних гарантій конфіденційного співробітництва є принципи кримінального процесу – керівні ідеї, фундаментальні вихідні положення кримінального процесу, які вироблені слідчою і судовою практикою, закріплені в нормах кримінально-процесуального законодавства, і діють у всіх або кількох його стадіях.

Принципи кримінального процесу мають такі сукупності властивостей: 1) це найзагальніші, вихідні положення, ідеї, які мають фундаментальне значення для кримінального процесу, визначають його спрямованість, побудову в цілому, форму і зміст його стадій та інститутів; 2) принципи виражають панівні в даній державі політичні і правові ідеї, які стосуються завдань і способу здійснення судочинства в кримінальних справах; 3) вони повинні бути закріплені в нормах права; 4) принципи мають повністю діяти у всіх або кількох стадіях кримінального процесу і обов'язково в його центральній стадії — стадії судового розгляду; 5) порушення будь-якого принципу означає незаконність рішення в справі і обов'язково тягне його скасування [13, с. 35].

Кримінальний процес будується саме на системі рівнозначних принципів, реалізація та дотримання який забезпечує гармонічне поєднання дотримання публічних і приватних (особистих) інтересів. Порушення будь-якого із принципів цієї системи автоматично тягне за собою порушення інших принципів, що у свою чергу тягне за собою або недотримання гарантій конфіденційного співробітництва

з особою в кримінальному судочинстві, або порушення прав та законних інтересів учасників кримінального судочинства, прав осіб, що залучаються до провадження у кримінальному провадженні.

Процесуальний статус учасників кримінального процесу є одним із елементів системи кримінально-процесуальних гарантій конфіденційного співробітництва. Він включає в себе відповідні права та обов'язки суб'єктів кримінального процесу, що дає їм можливість бути суб'єктом кримінально-процесуальних відносин при реалізації публічних та особистих інтересів при вирішенні кримінальних проваджень, у яких державна таємниця є засобом встановлення його обставин. Тому проблема вирішення процесуального статусу суб'єктів кримінального процесу при розгляді кримінальних проваджень з використанням конфіденційного співробітництва має постійно удосконалюватися, оскільки норми Конституції України, КПК України, котрі визначають процесуальний статус учасників кримінального процесу та Закону України «Про державну таємницю» і відомчих нормативних актів, що регулюють питання державної таємниці, вступають в протиріччя між собою. Прикладом цьому є неузгодженість норм, що регулюють право підозрюваного, обвинуваченого на захист (ст. 59 Конституції та ст. 42 КПК України).

Відповідальність за вирішення завдань кримінального судочинства несуть винятково посадові особи. Саме вони є направляючою і вирішальною силою процесу. Тому права осіб, які наділені владними повноваженнями, навіть тоді, коли вони являють собою право на їхні власні дії, завжди потребують кореспондуючих обов'язків інших осіб, які беруть участь у кримінальному процесі.

Разом з тим регламентація правового статусу учасників кримінального судочинства не вирішує питань забезпечення прав особистості. Записані на папері, але не забезпечені системою гарантій, вони являються лише декларацією. Посилення гарантій прав та законних інтересів осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві відповідають як інтересам особистості, так і інтересам суспільства в цілому. Лише за умов гарантованості прав та законних інтересів осіб залучених до конфіденційного співробітництва можливо виконання завдань кримінального судочинства.

Хоча основний зміст правового статусу особистості у будь-якій державі складають її права та обов'язки, однак, держава повинна не обмежуватися лише закріпленням прав, свобод та обов'язків громадян, а також і гарантувати дотримання та реалізацію цих прав, що є одним з важливіших ознак правової держави і що актуалізує проблему зміцнення гарантій конфіденційного співробітництва з особою у кримінальному процесі.

Виходячи із викладеного, вважаємо доцільним з метою гармонічного поєднання публічних і приватних інтересів у кримінальному процесі, виокремити такі напрями діяльності забезпечення (гарантування) прав та інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві у справах про державну таємницю та посилення гарантій конфіденційного співробітництва з особою: 1) створення умов, необхідних для реалізації прав та законних інтересів; 2) охорона прав та законних інтересів; 3) відшкодування шкоди, завданої порушенням прав та інтересів названих осіб; 4) удосконалення процесуального статусу суб'єктів кримінального процесу та процесуальної форми.

Заходи кримінально-процесуального примусу як невід'ємний засіб системи кримінально-процесуальних гарантій конфіденційного співробітництва, спрямовані на забезпечення ефективного просування кримінального провадження у бік встановлення істини та вирішення соціального конфлікту, спричиненого злочиним.

До системи кримінально-процесуальних гарантій конфіденційного співробітництва з особою входить відомчий контроль та прокурорський нагляд, який передбачений відповідними нормами КПК України (ч. 2, 3 ст. 256, ч.2 ст.272, ч. 3 ст. 273, 275 КПК України, та ін.), а також іншими законодавчими та відомчими нормативно-правовими актами.

Відомчий контроль являє собою комплекс організаційно-правових заходів, спрямованих на створення внутрішньо об'єктового режиму, що являє собою сукупність організаційних та технічних заходів і правил, спрямованих на забезпечення режиму секретності, встановленого у відповідному правоохоронному органі та суді, а також на забезпечення нерозповсюдження державної таємниці, запобіганню її знищення чи пошкодження в ході кримінально-процесуального провадження [14].

Прокурорський нагляд відіграє важливу роль у системі кримінально-процесуальних гарантій державної таємниці. Відповідно до п. 3 ст. 121 Конституції України на Прокуратуру України покладається нагляд за дотриманням законів органами, що здійснюють досудове розслідування. Прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію нагляду за дотриманням законів і функцію досудового слідства – до набрання чинності законами, що регулюють діяльність державних органів по контролю за дотриманням законів, і до формування системи досудового розслідування і набрання чинності законами, що регулюють її функціонування.

Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за додержанням законів органами досудового розслідування визначаються кримінально-процесуальним законодавством та більш детально регламентуються відомчими нормативними актами.

У відповідності до статті 36 КПК України, прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, у межах своєї компетенції уповноважений: починати досудове розслідування за наявності підстав; мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування; доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування; доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках - особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; призначати ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом; скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих; погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК України. Особливого статусу набувають положення п.5 ст. 251. КПК України, яка передбачає вимоги до постанови слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій де зазначаються відомості про особу (у тому числі залучену на конфіденційних засадах), яка буде проводити негласну слідчу (розшукову) дію.

У системі кримінально-процесуальних гарантій конфіденційного співробітництва роль відіграє судовий контроль. Сполучення у кримінальному процесі різних форм контролю: судового, відомчого, прокурорського нагляду останнім часом одержало широке визнання, що відповідає нормам міжнародного права в сфері захисту прав людини і громадянина, оскільки саме судовий контроль, за справедливим твердженням фахівців, має низку переваг над прокурорським наглядом і відомчим контролем. Ці переваги полягають у тому, що статус судді й суду та їхні функції не пов'язані з відповідальністю за якість досудового розслідування, а судова процедура з елементами змагальності, як на цьому справедливо наголошується у літературі, «спроможна більш ефективно захищати права і свободи людини й громадянина, що підтверджується практикою» [15].

Необхідність комплексного й усебічного осмислення зазначених питань цієї багатогранної проблеми актуалізує створення цілісного теоретичного вчення про судовий контроль як найважливішу конституційну функцію реалізації повноважень органів судової влади, вагому конституційну й процесуальну гарантію особи та правосуддя в кримінальному процесі, ефективний засіб досягнення мети й вирішення завдань кримінального судочинства, особливу процесуальну форму відправлення конституційних повноважень органів судової влади.

У системі кримінально-процесуальних гарантій конфіденційного співробітництва чільне місце посідає юридична відповідальність: кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, кримінально-процесуальна та цивільна. Кожен із зазначених видів юридичної відповідальності з одного боку має превентивний характер щодо порушення порядку функціонування державної таємниці у кримінальному судочинстві, а з іншого – забезпечує поновлення порушеного права і виконання зобов'язаним суб'єктом відповідних обов'язків.

Враховуючи зазначене, вважаємо недоцільним включати до системи кримінально-процесуальних гарантій окремо: достатній ступінь урегульованості кримінально-процесуальної діяльності; обґрунтування процесуальних рішень і ускладнений порядок прийняття деяких із них (про обшук в житлі особи, про взяття особи під варту тощо); право на оскарження дій і рішень органів і посадових осіб, які ведуть процес [11, с. 29], оскільки, на наш погляд, всі ці процесуальні засоби включаються до широкого поняття кримінально-процесуальної форми.

Не можна погодитися і з твердженням, що кримінально-процесуальна форма є «найважливішою процесуальною гарантією» [2, с. 22], оскільки у загальній системі кримінально-процесуальних гарантій, кожна із них є важливою і інтегрованою одна в одну. Порушення будь-якої із них тягне за собою порушення іншої, або дотримання одної сприяє забезпеченню інших.

За цільовим призначенням кримінально-процесуальних гарантій диференціюються на дві групи: 1) превентивні (запобіжні), які служать попередженню порушень процесуального статусу особи і забезпеченню фактичної можливості реалізації її законних інтересів; 2) відновні (страхувальні), які забезпечують виявлення і усунення вже допущених порушень. Ці засоби дозволяють відновити порушені законні інтереси особи і ставити питання про відповідальність певних посадових осіб.

У теорії кримінального процесу кримінально-процесуальні гарантії особи класифікують також на три групи: 1) гарантії прав особистості, до яких належать обов'язки слідчого, прокурора і суду; 2) обов'язки органів досудового розслідування, прокуратури і суду, які визначаються їх кримінально-процесуальними функціями і не кореспондують конкретним правам учасників процесу; 3) гарантії прав особи у кримінальному процесі, якими є права цієї особи як учасника кримінально-процесуальної діяльності [16, с.133-134].

Виходячи з цього заслуговує на підтримку позиція тих авторів, які за даними підставами класифікують кримінально-процесуальні гарантії на дві групи: 1) гарантії правосуддя; 2) гарантії прав і законних інтересів особи.

Проте питання про співвідношення цих двох видів гарантії є дискусійним у теорії кримінального процесу. Так, А.Л. Ципкін писав, що процесуальні гарантії – це тільки гарантії прав особи, що “створювати особливу категорію, особливе поняття “процесуальних гарантії правосуддя” немає підстав, бо під ними розуміється вся сукупність процесуальних норм, тобто все наше кримінально-процесуальне право” [17, с. 22].

Інші процесуалісти висловлюють думку, що гарантії особи становлять собою вид процесуальних гарантії правосуддя [4, с. 56], гарантії правосуддя охоплюють гарантії прав особистості, оскільки гарантії, що забезпечують права особи в кримінальному процесі, практично закладені в процесуальній системі, що конструє діяльність органів правосуддя, і в положеннях, що регламентують провадження по справі на тій або іншій стадії процесу [18, с. 34].

Окремі процесуалісти вважають, що гарантії в певній мірі можуть співпадати, але їх ототожнення неприпустиме [19, с.5]. Така позиція, на наш погляд, є обґрунтованою і відповідає сутності кримінально-процесуальних гарантії. Вона відповідає характеру юридичного конфлікту гарантії публічних та приватних інтересів і має важливе значення для визначення видів кримінально-процесуальних гарантії конфіденційного співробітництва та їх співвідношення.

Функціональне призначення процесуальних гарантії конфіденційного співробітництва реалізується відповідно до трьох основних функцій кримінального судочинства: обвинувачення, захист і здійснення правосуддя. Результати реалізації тієї чи іншої функції істотно впливають на реалізацію вказаних гарантії.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що кримінально-процесуальні гарантії конфіденційного співробітництва – це визначені кримінально-процесуальним законом та іншими законодавчими й відомчими нормативно-правовими актами, що йому не суперечать, засобів та способів законного й ефективного функціонування кримінального процесу, котрі забезпечують охорону конфіденційного співробітництва, реалізацію прав і законних інтересів учасників кримінального процесу, а також прав та обов'язків осіб, які ведуть кримінальний процес, та виконання завдань кримінального судочинства.

Сутність гарантії конфіденційного співробітництва у кримінальному процесі становить захист інформації щодо особи залученої до конфіденційного співробітництва, унеможливлення її незаконного поширення в ході кримінально-процесуального провадження, визначеними кримінально-процесуальним законом та іншими правовими актами засобами і методами, а також прав і законних інтересів учасників кримінального процесу та прав і обов'язків осіб, які ведуть кримінальний процес, з метою вирішення завдань кримінального судочинства.

Основними недоліками гарантії конфіденційного співробітництва у кримінальному процесі є: невизначеність основних теоретичних та правових категорій кримінально-процесуальних гарантії конфіденційного співробітництва; недосконалість правового врегулювання гарантії конфіденційного співробітництва в КПК України; колізії норм чинного КПК України та норм законодавчих і відомчих нормативно-правових актів, що регламентують питання правовідносин у сфері конфіденційного співробітництва; недосконалість організаційно-режимних заходів у правоохоронних і судових органах, що не гарантують у повному обсязі конфіденційного співробітництва у кримінальному процесі.

References:

1. Zhan-Lui Berzhe (2000) *Pro deiaki zasoby normatyvnoho vyrazhennia* [Some means of normative expression]. *Narysy z normotvorennia. Mizhnarodnyi dosvid. Knyha II.* [Sketches of norm-setting. International experience. Book II]. K., 2000. 519 p. (In Ukrainian)
2. Udalova L.D. (2007) *Kryminalnyi protses Ukrainy* [Criminal Procedure of Ukraine]. *Pidruchnyk* [Textbook]. K.: Vyd. PALYVODA A.V., 2007. 352 p. (In Ukrainian)

3. Motovylovker Ya. O. (1972) Nekotoryie voprosy i sodержaniya i formy sovetskogo ugolovno protsesssa [Some issues of the content and form of the Soviet criminal process]. *Vesti*. Yaroslav, un-ta, 1972, № 4, p. 56-77. (In Russian)
4. Strogovich M. S. (1968) *Kurs sovetskogo ugolovno protsesssa: Osnovnyie polozheniya nauki sovetskogo ugolovno protsesssa* [The course of the Soviet criminal process: The main provisions of the science of the Soviet criminal process]. M: Nauka, 1968. 470 p. (In Russian)
5. Rahunov R.D. (1978) *Problema edinstva i differentsiatsii ugolovno-protsessualnoy formy* [The problem of unity and differentiation of the criminal procedural form]. *Voprosy borby s prestupnostyu* [Questions of combating crime], 1978, no. 29, P. 82-87. (In Russian)
6. Nazarov V.V., Omelyanenko G.M. (2005) *KrimInalniy protses UkraYini: PIDruchnik* [Ukrainian Criminal Procedure: Textbook]. K.: *Yuridichna dumka* [Legal Opinion], 2005. 548 p. (In Ukrainian)
7. Lyupinsky P.A., Alekseeva L.B., Voskobitova L.A., Davyidov V.A. and other (2004) *Ugolovno-protsessualnoe pravo Rossiyskoy Federatsii: Uchebnyk* [Criminal Procedure Law of the Russian Federation: Textbook]. M.: *Yurist* [Lawyer], 2004. 800 p. (In Russian)
8. Rahunov R.D. (1961) *Uchastniki ugolovno-protsessualnoy deyatel'nosti po sovetskomu pravu* [Participants in criminal procedure on Soviet law]. M.: Gosyurizdat, 1961. 277 p. (In Russian)
9. Pogoretskiy M. A. (2002) *KrimInalno-protsessualni pravovIdnosini: struktura I sistema: Monografiya* [Criminal-procedural legal relations: structure and system: Monograph]. Kharkiv: Arsis, 2002. 160 p. (In Ukrainian)
10. Shpilev V.N. (1974) *Soderzhanie i formy ugolovno sudoproizvodstva* [Content and forms of criminal proceedings]. Minsk: Izd-vo Belorusskogo un-ta, 1974. 143 p. (In Belarusian)
11. Loboyko L. N. (2007) *Ugolovno-protsessualnoe pravo: Uchebnoe posobie: kurs lektsiy* [Criminal procedural law: Textbook: course of lectures]. Kharkiv: Odissey, 2007. 672 p. (In Ukrainian)
12. Kutsenko D.V. (2009) *KrimInalno-protsessualni garantiYi derzhavnoYi taEmnitsI [Tekst]: dis. ... kand. yur. nauk: 12.00.09* [Criminal procedural guarantees of state secrets [Text]: diss. ... Candidate jur Sciences: 12.00.09]. K., 2009. 189 p. (In Ukrainian)
13. MiheEnko M. M., Nor V. T., Shiblko V. P. (1999) *KrimInalniy protses UkraYini: PIDruchnik* [The Criminal Procedure of Ukraine: Textbook]. [2-ge vid., pererob. I dop.]. K.: LibId, 1999. 534 p. (In Ukrainian)
14. Pohoretskiy M. A. (2000) *Problemy zmitsnennia vidomchoho kontroliu za poperednim slidstvom ta rozshyrennia protsessualnoi samostiinosti slidchoho* [Problems of Strengthening Departmental Control by Preliminary Investigation and Expanding Procedural Independence of an Investigator]. *Visnyk Luhanskoho instytutu vnutrishnikh sprav. Nauk. – teor. Zhurnal* [Visnyk Lugansk Institute of Internal Affairs. Science - the theorist. magazine]. 2000. Vyp. 1. P. 69-77. (In Ukrainian)
15. Pohoretskiy M. A. (2003) *Sudovyi kontrol i prokurorskyi nahliad za vykorystanniam protokoliv operatyvno-rozshuko-vykh zakhodiv yak dokaziv u kryminalnomu protsesi* [Judicial Control and Prosecutor's Supervision over the Use of Protocols of Operative-Investigative Measures as Evidence in the Criminal Procedure]. *Visn. Verkhovnoho Sudu Ukrainy* [Vysn. Supreme Court of Ukraine]. 2003. № 2. P. 32-38. (In Ukrainian)
16. Suvorov M.I. (1977) *Garantii prav poterpevshego v ugolovnom protsesse* [Guarantees of the rights of the victim in criminal proceedings]. *V kn. Formy zaschityi prava i sootnoshenie materialnogo i protsessualnogo v otdelnyih pravovyih institutah* [In the book. The forms of protection of law and the relationship of material and procedural in certain legal institutions]. Kalinin., 1977. P.133-142. (In Russian)
17. Tsyipkin A. L. (1959) *Pravo na zaschitu v sovetskom ugolovnom protsesse* [The right to defense in the Soviet criminal process]. - Saratov: Sarat.yurid..in-t, 1959. 337 p. (In Russian)
18. Vyidrya M. (1980) *Ugolovno-protsessualnyie garantii v sude* [Criminal procedural guarantees in court]. Krasnodar: Kubanskiy gos univ-t, 1980. 94 p. (In Russian)
19. Boykov A.D. (1995) *Reforma ugolovno sudoproizvodstva i problema garantiy pravosudiya. Materialyi Vserossiyskoy nauchno-prakticheskoy konferentsii* [Reform of criminal justice and the problem of guarantees of justice. Proceedings of the All-Russian Scientific and Practical Conference]. Moskva-Tyumen, 1995. P.4-9. (In Russian)

Сущность уголовно-процессуальных гарантий конфиденциального сотрудничества и их функциональное назначение

Козаченко Александр Иванович, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com,
Национальная академия внутренних дел, г. Киев, Украина.

Аннотация: в статье рассматриваются вопросы функционального назначения процессуальных гарантий конфиденциального сотрудничества, которые реализуются в соответствии с тремя основными функциями уголовного судопроизводства: обвинение, защита и осуществление правосудия. Результаты реализации той или иной функции существенно влияют на реализацию указанных гарантий. Сформулировано определение уголовно-процессуальных гарантий конфиденциального сотрудничества - это определенные уголовно-процессуальным законом и другими законодательными и ведомственными нормативно-правовыми актами, которые ему не противоречат, средств и способов законного и эффективного функционирования уголовного процесса, которые обеспечивают охрану конфиденциального сотрудничества, реализацию прав и законных интересов участников уголовного процесса, а также прав и обязанностей лиц, ведущих уголовный процесс, и выполнение задач уголовного судопроизводства. Определена сущность гарантий конфиденциального сотрудничества в уголовном процессе, которая защищает информации о личности вовлеченной в конфиденциального сотрудничества, предотвращения ее незаконного распространения в ходе уголовно-процессуального производства, определенными уголовно-процессуальным законом и иными правовыми актами средствами и методами, а также прав и законных интересов участников уголовного процесса и прав и обязанностей лиц, ведущих уголовный процесс, с целью решения задач уголовного судопроизводства.

Ключевые слова: функциональное назначение, гарантии, конфиденциальное сотрудничество, уголовное судопроизводство, участники уголовного процесса.

Principles of criminal proceedings against minors: problems of current criminal-procedural legislation of Ukraine

Marchenko A.A.

Adjunct of distance learning

Methodist-teacher Odessa State University interior affairs, Ukraine

e-mail: lenok-tol6evna@ukr.net

Abstract: The peculiarity of the implementation of criminal justice in relation to minors, the resolution of their specific criminal-procedural tasks, both strategic and tactical, must be reproduced in the content and essence of the special principles of criminal proceedings against minors. Special principles should not only influence the specific procedural procedure of criminal proceedings but also be reproduced in the peculiarities of the legislative process, in general, in the specifics of the formulation of specific criminal-procedural rules governing the conduct of criminal proceedings against minors. And, accordingly, influence the formulation of the conceptual apparatus, approaches in determining the criteria for systematization of criminal-procedural norms and relevant institutions.

Keywords: the basic principles of criminal proceedings, the implementation of criminal justice, differentiation and individualization of criminal responsibility, punishment of juveniles, restorative justice, compulsory measures.

Актуальність. Відповідно до основних засад кримінального провадження в Україні неповнолітні відносяться до особливої категорії осіб, які мають користуватися додатковими гарантіями в частині забезпечення законності, рівності перед законом та судом, поваги до людської гідності, забезпечення прав, свобод та особистої недоторканості під час здійснення кримінального правосуддя. Ця особливість обумовлюється, насамперед, специфічністю соціально-психологічних та психофізичних властивостей, які відтворюються в відмінній поведінці неповнолітньої особи під час здійснення досудового слідства, судового розгляду справи. Серед типових особливостей, зазвичай, виокремлюється суттєва соціально-правова уразливість неповнолітніх, яка за відсутності достатнього життєвого досвіду, знань та навичок, нестійкості психічних процесів, імпульсивності та емоційності у підсумку призводять до підвищеного конформізму та схильності до стороннього впливу. Відповідно, маємо погодитися із Є.С. Назимко в тому, що неповнолітні в більшій мірі є потенційними об'єктами залякування, морального та фізичного тиску, що може призвести до неправдивих зізнань, байдужості щодо захисту своїх прав, свобод та законних інтересів. [12, С. 6, 296-299] Тож, безумовно, проблема дотримання правового статусу неповнолітньої особи, яка перебуває в сфері кримінального правосуддя, є доволі актуальною. Здійснення кримінального провадження щодо неповнолітнього спеціальним суддею, особливий порядок проведення судового засідання та залучення захисника, законного представника підозрюваного (обвинуваченого) неповнолітнього віку, визначення додаткових обставин, які підлягають встановленню по таким справам, надання особливого значення психолого-психіатричній експертизі тощо, - засвідчують саме той факт, що ці особливі процесуальні норми стосовно судочинства по справах про злочини неповнолітніх і є відтворенням специфічності зазначених соціально-психологічних та психо-фізичних властивостей неповнолітніх. Проте можливість неповнолітніх користуватися додатковими гарантіями під час кримінального провадження має тлумачитися більш широко і передбачати не лише особливий порядок здійснення окремих процесуальних дій, але законодавче закріплення особливостей реалізації будь-якого кримінально-правового заходу.

Постановка проблеми. З огляду на інтенсивність змін, яких зазнає практично кожна сфера життєдіяльності суспільства в Україні, а відповідно і інтенсивність, з якою змінюється правова сфера (в тому числі і кримінально-процесуальне законодавство), - посилюється теоретичний, правовий, практичний інтерес до комплексних проблем кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Вирішення цих проблем потребує більш поглибленого та нового осмислення на тлі сталого спрямування України до євро стандартів, впровадження та удосконалення ювенальної юстиції. Невід'ємною складовою ювенальної юстиції є впровадження особливої системи судочинства для неповнолітніх правопорушників. Що в свою чергу вимагатиме нових концептуальних підходів, а відповідно і спеціальних засад, які б безпосередньо стосувалися основ здійснення кримінального правосуддя щодо неповнолітніх.

Стан дослідження. Позитивним є те, що в Україні останнім часом значно збільшилася кількість науковців, які у якості предмета дослідження обирають соціально-економічні, психологічні, педагогічні, кримінологічні, кримінально-правові та кримінально-процесуальні проблеми реалізації

кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх, звертаються до міжнародно-правових стандартів, зарубіжного досвіду законодавчої та правозастосовної практики у даній сфері. Звернення до результатів наукових досліджень, які здійснювалися та здійснюються у різних галузях науки (права, соціології, психології, психіатрії, педагогіки тощо), які безпосередньо, або ж опосередковано стосуються злочинності неповнолітніх, відправлення кримінального правосуддя щодо неповнолітніх, - свідчить на користь необхідності докорінної зміни концепції та законодавчих підходів щодо регулювання кримінально-правових та кримінально-процесуальних відносин, суб'єктом яких є неповнолітня особа.

Особливістю даного напрямку дослідження є те, що проблеми безпосередньо кримінально-процесуального характеру в більшості випадків взаємопов'язані із питаннями суто матеріального кримінально-правового змісту. Так звернення кримінологів до проблем диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх, критеріїв та механізму оцінки стану здоров'я та рівня розвитку неповнолітнього під час відправлення кримінального правосуддя, визначення оптимального співвідношення між заходами суто карального (кримінальна відповідальність та система покарань) та виховного характеру (окремі види примусових заходів виховного характеру), тощо, у підсумку відтворюються у пропозиціях щодо визначення нових концептуальних засад, які мають обумовлювати реформування сфери кримінального правосуддя щодо неповнолітніх. Усі ці та інші питання відповідальності неповнолітніх стали предметом дослідження таких вчених як В.М. Бурдін, Є.М. Вечерова, Т.О. Гончар, Н.Л. Березовська, Т.І. Дмитришина, Ю.В. Єгорова, Н.М. Мирошніченко, Є.С. Назимко, Т.Г. Пономарьова, О.О., О.С. Яцун тощо.

І навпаки, звернення процесуалістів до особливостей провадження в справах про злочини неповнолітніх передбачало врахування кримінально-правових особливостей кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Так у дисертаційному дослідженні А.Є. Голубова, присвяченому процесуальному становищу неповнолітнього у кримінальному судочинстві України, М.О. Карпенко з проблем особливостей провадження в справах про злочини неповнолітніх, О.О. Левендаренка з проблем особливостей процесу доказування у справах про злочини неповнолітніх, В.В. Романюка з загальних питань кримінального провадження щодо неповнолітніх тощо, - набули розвитку положення щодо необхідності подальшого вдосконалення провадження у справах неповнолітніх, створення особливої специфічної форми вирішення справ щодо даної категорії осіб з урахуванням положень міжнародно-правових стандартів. [2, С. 34-51, 157-180; 3, С. 133-152; 5, С. 13-35; 121-136; 15, С. 9, 14] Зокрема, В.В. Романюком запропоновано редакцію статті з назвою «Основні положення кримінального провадження щодо неповнолітніх». [15, С. 9] В той же час, в цих дослідженнях піддаються аналізу не лише судові рішення про застосування до неповнолітніх певних видів покарання, примусових заходів виховного характеру, але й питання щодо сутності та змісту різних видів кримінально-правового впливу, розглядаються питання загальних правил призначення покарання тощо.

Основний зміст. Аналіз стану та напрямків удосконалення кримінально-процесуального законодавства щодо реалізації кримінальної відповідальності та покарання стосовно неповнолітніх осіб може здійснюватися на різних рівнях системних зв'язків між інститутами та нормами цієї галузі права: на рівні виокремлення інституту кримінально-процесуальних особливостей кримінального правосуддя щодо неповнолітніх, специфічності ознак досудового та судового кримінальних проваджень щодо даного спеціального суб'єкту правопорушень; на рівні положень окремих кримінально-процесуальних норм як тих, що містяться у Главі 38 «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх», так і тих, що визначені в інших Розділах та Главах кримінально-процесуального законодавства, проте безпосередньо (або ж опосередковано) стосуються порядку притягнення та реалізації кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх осіб. Проте, враховуючи необхідність впровадження нових підходів у відправлення кримінального правосуддя щодо неповнолітніх, дана проблема має вирішуватися (крім іншого) на більш узагальненому рівні - на рівні засад кримінально-процесуального права та законодавства.

За чинним кримінально-процесуальним законодавством засади кримінального провадження визначаються у Главі 2 Кримінально-процесуального кодексу (далі КПК.) [4, С. 7-14] Якщо звернутися до конкретного змісту положень статей цієї глави (ст.ст. 7-29 КПК), маємо зауважити, що загальні засади кримінального провадження, які стосуються змісту та форм кримінального провадження, певних кримінально-процесуальних понять та категорій, спрямовані в більшості своїй на захист прав та законних інтересів суб'єктів кримінального правосуддя без відносно їхнього віку. За виключенням трьох положень: рівність усіх перед законом передбачає в широкому розумінні наявність додаткових гарантій для неповнолітніх під час кримінального провадження (ст. 10 КПК);

здійснення кримінального провадження в судах усіх інстанцій за загальним правилом у відкритому режимі допускає закриті судові засідання, якщо обвинуваченим є неповнолітній (ст. 27 КПК); при загальній вимозі виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень під час кримінального провадження в розумні строки, уточнюється той факт, що кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово (ст. 28 КПК). Безумовно, ці виключення із загальних засад кримінального провадження є додатковими гарантіями захисту прав та законних інтересів неповнолітніх осіб, які перебувають у сфері кримінального правосуддя. Проте використання законодавцем таких оціночних категорій як «додаткові гарантії», «невідкладно» доводять те, що особливе значення матиме суб'єктивний фактор, а отже судівський розсуд, обмежений лише загальними законодавчими вимогами.

До того ж, слід звернути увагу на те, що необхідність дотримання особливого підходу у відправленні кримінального правосуддя стосовно неповнолітніх у широкому розумінні підкреслюється лише на рівні положень рекомендаційного характеру. Так сутнісною ознакою різних положень рекомендаційного характеру Вищого спеціалізованого суду України (Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ - № 223-1134/0/4-13 від 18.07. 2013 «Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх»), Пленуму Верховного суду України (Постанови Пленуму Верховного Суду України: «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру» - від 15 травня 2006 р., № 2; «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» - від 16 квітня 2004 р., № 5) є вказівка на те, що сучасні суди мають виходити із того, що дотримання прав, свобод та законних інтересів неповнолітнього у кримінальному правосудді (як під час досудового розслідування, так і у ході судового провадження) має зумовлювати особливий підхід та особливий порядок здійснення кримінального провадження щодо неповнолітньої особи. До того ж, підкреслюється те, що гарантією належного захисту прав та законних інтересів неповнолітньої особи у кримінальному правосудді має стати не лише наявність особливостей у порядку виконання окремих дій процедурного характеру, але й в цілому суттєва зміна системи здійснення судочинства щодо цих осіб.

Відповідно, це потребуватиме не лише відтворення особливостей на рівні виключення із загальних правил, але й формулювання окремих спеціальних засад, які б стосувалися стратегічних та тактичних напрямів реформування кримінального правосуддя щодо неповнолітніх. Доцільність такого підходу маємо обґрунтувати на підставі більш конкретного аналізу проблем, пов'язаних із подальшою спеціалізацією чинного кримінального правосуддя щодо неповнолітніх, впровадженням відновного правосуддя, усуненням суперечностей та невідповідностей між відповідними положеннями кримінального та кримінально-процесуального законодавства, визначенням дієвої системи суто виховних заходів та покарання для неповнолітніх тощо.

Слід зазначити, що складовою доктринальних тлумачень специфіки кримінального правосуддя щодо неповнолітніх все частіше стає обговорення необхідності впровадження в Україні відновного правосуддя як елементу ювенальної юстиції, утворення паралельної позасудової системи вирішення кримінально-правових конфліктів, надання особливого значення кримінально-процесуальному порядку застосування інститутів примирення (медіації), пробації тощо. Узагальнений аналіз результатів спеціальних досліджень з даних проблем (Є.М.Вечерова, Є.С.Назимко, Т.Г. Пономарьова, Н. Федорчук Н.) [1, С. 12; 12, С. 6, 28, 267, 296-299; 13, С. 9, 13-14, 18; 14, С. 5, 8, 10, 14; 16, С. 360, 361, 364] надає нам підстави зазначити наступне. Висновки науковців щодо шляхів докорінного реформування чинної системи кримінального правосуддя для неповнолітніх, доцільності вилучення справ неповнолітніх правопорушників із системи кримінального правосуддя та їхнього розгляду у рамках спеціальних громадсько-виховних інституцій (різновиди посередництва, зустрічей, конференцій тощо), де відкрито обговорюються наслідки вчиненого, досягається угода щодо матеріальної та моральної компенсації потерпілому, - переважно базуються на дослідженнях зарубіжного законодавчого та правозастосовного досвіду у сфері реалізації кримінальної відповідальності неповнолітніх. Проте, бачення щодо організаційно-правового забезпечення особливого порядку кримінальних проваджень щодо неповнолітніх є досить різним. Пропозиції вчених коливаються від докорінної зміни із запровадженням елементів відновного правосуддя, а отже вирішення кримінально-правових конфліктів поза сферою кримінального правосуддя, до організаційного удосконалення безпосередньо чинної системи правосуддя, її подальшої спеціалізації. Зокрема, пропонується запровадження посади судді у справах неповнолітніх у складі загальних судів, введення спеціалізованих судів або ж, навіть, відповідно до тенденцій реформування кримінального правосуддя у зарубіжних країнах, - здійснення більш поглибленої класифікації судів шляхом

утворення спеціалізовано-галузових судів, які мають спеціалізуватися на кримінальному провадженні справ певного характеру та витоків поведінки неповнолітнього. Проте, і процес впровадження елементів відновного правосуддя, і процес подальшої спеціалізації чинної системи кримінального правосуддя вимагають визначення спеціальних засад (принципів), які мають бути покладені в основу змісту та напрямів суттєвої зміни системи здійснення судочинства щодо неповнолітніх осіб.

Значення принципів положень, які мають впливати на кримінальну та кримінально-процесуальну політику держави, а відповідно і на законодавчу практику, посилює наявність досить значної кількості суперечностей та невідповідностей між положеннями кримінального та кримінально-процесуального законодавства. Кримінально-процесуальне законодавство є формою в якій реалізуються положення матеріальної галузі права – кримінального права. Маємо погодитися із В.О. Меркуловою в тому, що історично так склалося, що саме у сфері регулювання порядку здійснення кримінального правосуддя щодо неповнолітніх осіб, спостерігається досить значна кількість суперечностей та невідповідностей між положеннями кримінального та кримінально-процесуального законодавства. Сталість питання щодо доцільності відмежування кримінально-процесуального порядку застосування досить різних інститутів звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру та звільнення неповнолітнього від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру обумовлюється не достатньою повнотою та чіткістю відповідних кримінально-процесуальних положень як у попередньому, так і чинному законі. До комплексних проблемних питань справедливо відносяться і ті, які стосуються: можливості призначення однакових примусових заходів виховного характеру за злочини різного ступня тяжкості; відсутності законодавчого врегулювання тих ситуацій, коли у суду є можливість застосувати до неповнолітнього як спеціальний, так і загальний (більш пільговий) вид звільнення від кримінальної відповідальності; відсутності кримінально-процесуального врегулювання скасування умовного звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності та інші. [9, С. 146-152; 10, С. 193-196; 11, С. 41-45]

Проте до сьогодні недосконалість окремих кримінально-процесуальних положень є характерною ознакою чинного кримінально-процесуального законодавства. І вирішення як вище зазначених законодавчих проблем, так і низки інших питань (зокрема, поширення сфери умовності притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності, більш конкретного регулювання порядку застосування різних видів примусових заходів виховного характеру, визначення кримінально-процесуальних наслідків встановлення відставання неповнолітньої особи у психічному розвитку тощо) є можливим за умови, знову ж таки, визначення на законодавчому рівні спеціальних засад відправлення кримінального правосуддя щодо неповнолітніх. На їх підставі здійснюватиметься подальше реформування кримінального та кримінально-процесуального законодавства, усуватимуться між ними суперечності та невідповідності.

Насамкінець, саме в засадах кримінального провадження має відтворитися суттєва зміна у підходах щодо законодавчого регулювання порядку застосування конкретних кримінально-правових заходів до неповнолітньої особи, яка вчинила правопорушення. В першу чергу це має стосуватися примусових заходів виховного характеру. Як на сьогодні, порядок застосування до неповнолітнього обвинуваченого, який досяг віку кримінальної відповідальності, примусових заходів виховного характеру регламентується лише в одній нормі – ст. 497 КПК. Проте за змістом ця норма визначає лише стадії кримінального правосуддя, на яких може бути прийнято судом рішення про доцільність застосування примусових заходів виховного характеру, підстави застосування цих заходів та порядок дій суб'єктів відповідних кримінально-процесуальних відносин. [4, С. 232] Законодавець не віднайшов за необхідне визначитися із порядком застосування окремих примусових заходів, незважаючи на те, що певні з них потребують законодавчих роз'яснень та уточнень. Не визначається і порядок скасування цих заходів та притягнення неповнолітнього до кримінальної відповідальності у разі недотримання неповнолітнім покладених на нього обов'язків тощо. [7, С. 75; 8] Дана проблема суттєво поглибиться, якщо суттєво зміниться система заходів кримінально-правового впливу на неповнолітню особу. Адже набувають аксіоматичного характеру доктринальні положення щодо необхідності: подальшого удосконалення багатокількісної системи кримінально-правових заходів реагування на суспільно небезпечну поведінку неповнолітньої особи, утворення більш гнучкої та багаточисельної системи різних видів заходів суто виховного характеру; визначення видів покарання, які мають застосовуватися лише до неповнолітніх. Перегляд положень кримінального (в частині визначення дієвої системи примусових заходів виховного характеру та покарання), кримінально-процесуального (в частині більш поглибленого регулювання порядку їхнього застосування) законодавств має здійснюватися у відповідності із засадами кримінального провадження щодо

неповнолітніх осіб. До того ж, дієве запровадження міжнародно-правових стандартів та позитивного досвіду інших країн світу щодо доцільної системи суто виховних заходів та покарання для неповнолітніх є неможливим без визначення особливих (специфічних) засад здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Підсумовуючи зазначене, маємо підкреслити наступне. Особливість здійснення кримінального правосуддя по відношенню до неповнолітніх осіб, вирішення щодо них специфічних кримінально-процесуальних завдань як стратегічного, так тактичного характеру, мають бути відтворені у змісті та сутності спеціальних засад кримінального провадження щодо неповнолітніх. Спеціальні засади мають не лише впливати на конкретний процесуальний порядок кримінального провадження, але й відтворюватися в особливостях законодавчого процесу, в цілому, в особливостях формулювання конкретних кримінально-процесуальних норм, що регулюють здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх. А відповідно впливати на формулювання понятійного апарату, підходи у визначенні критеріїв систематизації кримінально-процесуальних норм та відповідних інститутів.

За змістом та сутністю в цих засадах має бути відтворене спрямування чинної системи кримінального правосуддя щодо неповнолітніх:

до обмеження судового розсуду, до більш чіткої формалізації кримінально-процесуальних положень, як на рівні цілого інституту особливостей кримінального провадження щодо неповнолітніх, так і на рівні окремих норм та кримінально-процесуальних положень;

до впровадження такої законодавчої практики, яка б передбачала формулювання порівняно більш змістовних та чітких за визначенням понять та категорій, порядку реалізації кримінально-процесуальних норм;

до виокремлення, порівняно із чинним законом, більш широкого переліку спеціальних кримінально-процесуальних норм, які б визначали особливий порядок здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх, в окремій Главі;

до чіткої та більш повної регламентації кримінально-процесуального порядку застосування окремих примусових заходів виховного впливу, залежно від суворості цих заходів та складнощів їхньої реалізації.

References:

1. Vecherova Ye.M. (2010) *Nekaralniyi kryminalno-pravovyi vplyv na nepovnolitnikh v Ukraini (kryminolohichni zasady): avtor. dys. na zdob. nauk. stup. kand. yuryd. nauk za spets. 12.00.08 – kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo* [Non-criminal criminal law influence on juveniles in Ukraine (criminological principles): author. dis to bake sciences step Cand. lawyer sciences for special 12.00.08 - Criminal Law and Criminology; criminal enforcement law]. Odesa: MHU. 2010, 20 p. (In Ukrainian)
2. Holubov A.Ie. (2005) *Protsesualne stanovyshche v kryminalnomu sudochynstvi Ukrainy nepovnolitnoho, yakyi skoiv zlochyn abo suspilno nebezpechne diiannia: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09 – kryminalnyi protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza* [The procedural position in a criminal trial of a juvenile who committed a crime or a socially dangerous act: diss. ... Candidate lawyer Sciences: 12.00.09 - Criminal Procedure and Criminology; forensic examination]. Kh.: *Natsionalnyi universytet vnurishnikh sprav* [National University of Internal Affairs], 2005. 215 p. (In Ukrainian)
3. Karpenko M.O. (2004) *Osoblyvosti provadzhennia v spravakh pro zlochyny nepovnolitnikh: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09 – kryminalnyi protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza* [Features of proceedings in cases of juvenile delinquency: dis. ... Candidate lawyer Sciences: 12.00.09 - Criminal Procedure and Criminology; forensic examination]. Kh.: *Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho* [National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise], 2004. 182 p. (In Ukrainian)
4. *Kryminalno-protsesualnyi kodeks Ukrainy: chynne zakonodavstvo iz zminamy ta dopovn. na 24 zhovtnia 2016 roku: Ofits. Tekst* [Criminal Procedure Code of Ukraine: current legislation with amendments and supplements. on October 24, 2016: Officer. text]. K.: Alerta, 2016. 288 p. (In Ukrainian)
5. Levendarenko O.O. (2003) *Osoblyvosti protsesu dokazuvannia u spravakh pro zlochyny nepovnolitnikh: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09 – kryminalnyi protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza* [Features of the process of proof in cases of juvenile delinquency: dis. ... Candidate lawyer Sciences: 12.00.09 - Criminal Procedure and Criminology; forensic examination]. Donetsk: *Donetskyi instytut vnurishnikh sprav pry Donetskomu natsionalnomu universyteti* [Donetsk Institute of Internal Affairs at the Donetsk National University], 2003. 226 p. (In Ukrainian)
6. Marchenko O.A. (2018) *Vidnovne pravosuddia: okremi doktrynalni aspekty* [Restoration of justice: separate doctrinal aspects]. *Materialy XMizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii «Rol ta mistse pravookhoronnykh orhaniv u rozbudovi demokratychnoi pravovoi derzhavy» (M. Odesa: ODUVS –*

30 bereznia 2018 r.) [Materials of the X International scientific-practical Internet conference "The role and place of law-enforcement bodies in building a democratic state of law" (Odessa: ODUVS - March 30, 2018)]. P. 247-248. (In Ukrainian)

7. Marchenko O.A. (2018) *Kryminalno-protsesualnyi poriadok zastosuvannia prymusovykh zakhodiv vykhovnoho kharakteru: okremi problemy chynnoho zakonodavstva* [Criminal Procedure Procedure for the Use of Forced Educational Measures: Some Problems of the Current Legislation]. *Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Aktualni problemy reformuvannia kryminalnoi yustyttsii» (m. Odesa: MHU... vid 20 kvitnia 2018 r.)* [Materials of the International Scientific and Practical Conference "Actual Problems of the Reform of Criminal Justice" (Odessa, MSU ... of April 20, 2018)]. P. 73-76. (In Ukrainian)

8. Marchenko O.A. (2018) *Kryminalno-protsesualnyi poriadok zastosuvannia do nepovnlitnikh prymusovykh zakhodiv vykhovnoho kharakteru* [The criminal procedure procedure for the use of juvenile coercive measures of educational character] *Materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Aktualni problemy kryminalnoho prava, protsesu, kryminalistyky ta operatyvno-rozshukovoi diialnosti» (m. Khmelnytskyi: Derzhavna prykordonna sluzhba, 2 bereznia 2018 r.)* [Materials of the II All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Actual Problems of Criminal Law, Process, Criminalistics and Operational and Investigative Activity" (Khmelnitsky: State Border Guard Service, March 2, 2018)]. (In Ukrainian)

9. Merkulova V.O. (2013) *Tendentsii reformuvannia instytutu zvilnennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti: kryminalno-pravovi ta kryminalno-protsesualni aspekty* [Tendencies of Reformation of the Institute for Exemption from Criminal Responsibility: Criminal Legal and Criminal-Procedural Aspects]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys* [Southern Ukrainian Law Journal]. 2013. № 1. P. 146-152. (In Ukrainian)

10. Merkulova V.O. (2013) *Kryminalna vidpovidalnist ta zakhody kryminalno-pravovoho vplyvu: problemy chynnoho kryminalnoho ta kryminalno-protsesualnoho zakonodavstva vidpovidalnosti* [Criminal liability and measures of criminal-legal influence: problems of the current criminal and criminal-procedural legislation of responsibility]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys* [Southern Ukrainian Law Journal]. 2013. № 2. P. 193-196. (In Ukrainian)

11. Merkulova V.O. (2017) *Zvilnennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti ta pokarannia nepovnlitnikh: superechlyvist kryminalno-pravovykh ta kryminalno-protsesualnykh polozhen* [Exemption from criminal liability and punishment of minors: contradictory criminal-law and criminal-procedural provisions]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys* [Southern Ukrainian Law Journal]. 2017. № 3. P. 41-45. (In Ukrainian)

12. Nazymko Ye.S. (2016) *Instytut pokarannia nepovnlitnikh u kryminalnomu pravi Ukrainy. Heneza, mizhnarodni ta yevropeiski standarty, yuvenalna penolohiia: monohrafiia* [Institute of juvenile delinquency in the criminal law of Ukraine. Genesis, international and European standards, juvenile penology: monograph]. K.: Yurinkom Inter, 2016. 384 p. (In Ukrainian)

13. Nazymko Ye.S. (2015) *Zarubizhnyi dosvid kryminalno-pravovoi rehlamentatsii instytutu pokarannia nepovnlitnikh: monohrafiia* [Foreign experience of criminal legal regulation of the institute of juvenile punishment: monograph]. K.: KNT, 2015. 368 p. (In Ukrainian)

14. Ponomarova T.H. (2016) *Zvilnennia nepovnlitnikh vid pokarannia ta yoho vidbuvannia v Ukraini ta Polshchi: porivnialnyi analiz: avtor. dys.. na zdob. nauk. stup. kand. yuryd. nauk za spets. 12.00.08 – kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo* [Release of juveniles from punishment and his serving in Ukraine and Poland: comparative analysis: author. dis ... for baking sciences step Cand. lawyer sciences for special 12.00.08 - Criminal Law and Criminology; criminal enforcement law]. Odesa: ODUVS, 2016. 19 p. (In Ukrainian)

15. Romaniuk V.V. (2015) *Kryminalne provadzhennia shchodo nepovnlitnikh: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09 – kryminalnyi protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza; operatyvno-rozshukova diialnist* [Criminal proceedings against minors: diss. ... Candidate lawyer Sciences: 12.00.09 - Criminal Procedure and Criminology; forensic examination; operational search activity]. Kh.: *Kharkivskyi natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav* [Kharkiv National University of Internal Affairs], 2015. 254 p. (In Ukrainian)

16. Fedorchuk N. (2006) *Vidnovne sudochynstvo yak alternatyva kryminalnomu: ohliad yoho u Velykii Brytanii ta inshykh krainakh pretsedentnoi systemy prava* [Restoration of legal proceedings as an alternative to criminal: its review in the United Kingdom and other countries of the precedent system of law]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia yurydychna* [Visnyk of Lviv University. The series is legal]. 2006, Vyp. 42. P. 360-364. (In Ukrainian)

Основы уголовного производства в отношении несовершеннолетних: проблемы действующего уголовно-процессуального законодательства Украины

Марченко Алена Анатольевна, e-mail: lenok-tolbevna@ukr.net,
Одесский государственный университет внутренних дел, г. Одесса, Украина.

Аннотация: в статье рассматриваются вопросы особенностей осуществления уголовного правосудия в отношении несовершеннолетних лиц, решения по ним специфических уголовно-процессуальных задач как стратегического, так тактического характера, должны быть воспроизведены в содержании и сущности специальных принципов уголовного производства в отношении несовершеннолетних. Специальные принципы должны не только влиять на конкретный процессуальный порядок уголовного производства, но и воспроизводиться в особенностях законодательного процесса в целом в особенностях формулировки конкретных уголовно-процессуальных норм, регулирующих осуществление уголовного производства в отношении несовершеннолетних. А соответственно влиять на формулировку понятийного аппарата, подходы в определении критериев систематизации уголовно-процессуальных норм и соответствующих институтов.

Ключевые слова: основные принципы уголовного судопроизводства, осуществление уголовного правосудия, дифференциация и индивидуализация уголовной ответственности, наказание несовершеннолетних, реституционное правосудие, принудительные меры.

Reforming the Institute of Advocacy of Ukraine: current state and development prospects in the context of implementing the recommendations of the European Union

Valery V. Nikitchenko

Managing Partner of LLC «Nikitchenko and Partners»,
member of the Union Advocates of Ukraine, a member of the Union of Lawyers Ukraine,
President lawyer association «Freedom»
E-mail: office@nikitchenko.com

Abstract: the relevance of the article is closely interrelated with the need to introduce at the national level international standards for the organization and activities of the Bar with regard to ensuring equal access to advocacy. Today, the bar requires its reform, because it is on the basis of its staff that the level of legal assistance, the provision of basic human and citizen rights in a social, democratic and rule-of-law state depends. The conclusion is drawn that the improvement of the regulatory framework in the field of advocacy will allow the formation in Ukraine of a quality institute of the European Bar and will provide an appropriate range of guarantees for the implementation of advocacy in the state.

Keywords: lawyer, lawyers, reform, ethics, legal ethics, training, probation order.

Адвокатура сьогодні є одним із центральних двигунів державних і суспільних змін. У відповідності до ч. 2 ст. 59 Конституції України [1] інститут адвокатури незмінно діє для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах. Разом із цим, із прийняттям Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»[2] та численних рішень органів адвокатського самоврядування з кожним роком посилюються вимоги до осіб, що мають намір стати адвокатами, а адвокатська професія стає більш привабливою, що вочевидь свідчить про демократичні тенденції у правовій системі держави.

Актуальність обраної теми обумовлюється багаторічними спробами реформування адвокатури в Україні, які нарешті знайшли свою реалізацію у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Але і досі ведеться мова про подальше реформування адвокатури відповідно до міжнародних стандартів та виконання взятих на себе Україною міжнародних зобов'язань. Як і раніше, головною метою діяльності адвокатури є забезпечення надання адвокатами високоякісної професійної правової допомоги.

Актуальність статті тісно взаємопов'язана із необхідністю впровадження на національному рівні міжнародних стандартів організації та діяльності адвокатури в частині забезпечення рівного доступу до адвокатської діяльності. Сьогодні адвокатура потребує свого реформування, адже саме від її кадрового складу залежить рівень надання правової допомоги, забезпечення основоположних прав людини і громадянина у соціальній, демократичній і правовій державі.

Зауважимо, що до питання реформування адвокатської діяльності зверталися такі вчені-правники як О.М. Бандурка, Н. М. Бакаянова, Т. В. Варфоломєєва, І. Б. Василик, В. В. Гайворонська, І. Ю. Гловацький, С. В. Гончаренко, М. В. Димитрова, О. Л. Жуковська, А. В. Іванцова, Д. В. Кухнюк, Г. Б. Мірзоєв, М. М. Михеєнко, М. А. Погорецький, С. Я. Рабовська, В. В. Решота, О. Д. Святоцький, С. Я. Фурса, О. Г. Яновська, І. С. Ярчих та багато інших. Не применшуючи наукової цінності доробку цих вчених зазначимо, що в умовах адаптації національного законодавства України до європейського у зв'язку з ратифікацією Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом [3] постає необхідність з'ясування змісту і обсягів необхідного вдосконалення законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність.

Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 рр., затвердженою Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/215, передбачені: проведення комплексу заходів щодо вироблення інституційних засад адвокатури України, приведення законодавства, що регулює діяльність цього правозахисного інституту, у відповідність до європейських стандартів. Гармонізація українського законодавства привела до великого кола дискусій щодо проблем пов'язаних із законодавством про адвокатуру. Тому на даний час реформування інституту адвокатури є досить доцільним, оскільки це дозволить вирішити низку питань, які є проблемними в адвокатурі. [4]

Метою статті є вироблення обґрунтованого науково-практичного підходу до вирішення проблем, які пов'язані з реформуванням інституту адвокатури.

Ратифікація угоди про асоціацію з Європейським Союзом засвідчила вибір Україною європейської системи цінностей та стандартів захисту прав людини, додержання яких на практиці можливе за умови реалізації принципу верховенства права, забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд незалежним та неупередженим судом, а також ефективного виконання своїх функцій суміжними правовими інститутами і перш за все адвокатурою України. Однією з умов досягнення членства в Європейському Союзі є побудова такої системи адвокатури, яка відповідала б новим суспільно-політичним і економічним реаліям, розроблення законодавства, норми якого відтворювали б модель європейського інституту адвокатури. [3]

Нині адвокатура України переходить на якісно новий рівень розвитку. З урахуванням положень уже створеного законодавства, яке задовольняє запити сучасного суспільства до цього інституту, останній починає модернізуватися, поступово перетворюючись при цьому на самостійний і дієздатний орган, що забезпечує надання професійної правової допомоги. Необхідність вдосконалення діяльності адвокатури пояснюється і підвищенням її значення для становлення громадянського суспільства і правової держави. Зростання ролі адвокатури в сучасній правовій системі розглядається як один із способів обмеження державою своєї влади за допомогою створення і функціонування незалежного правозахисного інституту, що сприяє реалізації та захисту прав і свобод людини.

Держава Україна знаходиться на етапі формування нового правового обґрунтування діяльності адвокатури, яка за час свого існування набула великого і важливого значення. Передусім це знайшло своє підтвердження у тому, що у ст. 59 Конституції України прямо відображена воля народу завдяки гарантуванню кожному права на отримання правової допомоги [1], пізніше було прийнято Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Наведене доводить те, що наша країна суттєво розширила сферу дії адвокатури, визнала її вихід за межі судової системи, підвищивши соціальний статус у суспільстві, а головне, закріпила бачення її як інституту.

Разом із тим багато проблем, пов'язаних із функціонуванням цього правозахисного інституту, залишаються невирішеними. В Україні тривають дискусії з приводу встановлення місця й ролі адвокатури у суспільстві, обговорюються як питання незалежності адвокатури від держави, зміцнення гарантій її діяльності, так і необхідність внесення змін до законодавства, що регулює організацію і діяльність адвокатури, приведення його у відповідність до міжнародних стандартів тощо.

Пріоритетним напрямом реформування української адвокатури слід визнати її інституційний розвиток, заснований, з одного боку, на кращих традиціях адвокатури, вихованні поваги і довіри до цього правозахисного інституту суспільства і держави, а з другого – підвищенні вимог до професіоналізму адвокатів, їх відповідальності [5].

Однією із головних проблем реформування адвокатури в Україні стало ведення норми про захист виключно особами, які мають адвокатське свідоцтво. Запровадження сьогодні даної норми в Україні є питанням дискусійним. Ініціатива закріпити дану норму в Основному Законі України викликала жваві дискусії ще на етапі розроблення законопроекту. Обговорення змін дедалі загострилося після реєстрації проекту в парламенті, і сьогодні питання залишається спірним. Адже не всі позитивно сприймають такі нововведення. Зокрема, необхідно звернути увагу на пряме порушення чинного законодавства, посилаючись на ст. 59 Конституції України, згідно з якою «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав». Також вказується на порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Основних принципів щодо ролі юристів, прийнятих VIII Конгресом ООН [6].

Ставлять під сумнів нововведення правозахисники, правозахисні організації, а головне громадяни. Як слушно зазначає правозахисниця Орина Бойко, раніше представляти інтереси громадян та юридичних осіб у цивільних та господарських справах могли будь-які особи за довіреністю: адвокати, які мають спеціальне свідоцтво про зайняття адвокатською діяльністю, або юристи, які мають вищу юридичну освіту, або будь-які особи – родичі, знайомі тощо. Із прийняттям закону громадянин, залучений до судового процесу, який не зможе особисто ходити у судові засідання, буде змушений найняти адвоката [7]. На перший погляд ця норма є логічною. Адже адвокат – це фахівець, який має спеціальний дозвіл (ліцензію) для надання правової допомоги. За порушення адвокатом правил адвокатської етики адвоката може бути притягнуто до відповідальності. Тому ця норма дещо полегшить роботу суддям, яким легше вести процес із юридично обізнаною людиною. Проте є й істотні недоліки:

– введення цієї норми зовсім не означатиме, що українці будуть отримувати якісні адвокатські послуги. На жаль, реалії ринку надання юридичних послуг в державі такі, що високий гонорар та адвокатське свідоцтво не завжди свідчать про належний рівень фахівця.

– введення цієї норми призведе до збільшення витрат українців на судові процеси. Адже раніше у судових процесах могли брати участь звичайні юристи, які не мали адвокатського свідоцтва і послуги яких були дешевші, ніж послуги адвокатів.

Також залишаються невирішеними проблеми щодо: розвитку органів адвокатського самоврядування, доступу до адвокатської професії, збільшення відповідальності за порушення правил адвокатської етики та проблеми, які пов'язані зі стажуванням та проходженням стажування. Ще однією важливою проблемою в адвокатурі стало порушення адвокатами етичних норм та Правил адвокатської етики. Для вирішення даної проблеми, в першу чергу, потрібно унеможливити попадання в юридичну професію малокваліфікованих осіб. Для цього варто розробити додаткове випробування для абітурієнтів при вступі до юридичного вищого навчального закладу для визначення його морально-психологічної та правової свідомості. А також впровадити аналогічне випробування при здачі іспитів для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Важливо, щоб майбутній правозахисник був свідомим у виборі своєї професії, психологічно підготовлений до неї і міг в будь-яких умовах знайти правовий вихід із ситуації. Також на законодавчому рівні, варто ввести інститут обов'язкового страхування професійної відповідальності. Це зумовить більш відповідальне та сумлінне ставлення адвокатів до своїх професійних обов'язків.

Варто погодитись із О. В. Рябцевою, яка вказує, що адвокат повинен володіти певними знаннями і умінням, необхідними для здійснення його професійних обов'язків. Асоціація адвокатів і уряд зобов'язані забезпечити доступність юридичної освіти без будь-якої дискримінації. Адвокат повинен мати певний рівень компетентності. Перевірка відповідності адвоката певному рівню компетентності здійснюється в установленому міжнародними нормами і національним законодавством порядку [8, с. 36].

Аналізуючи викладене зауважимо, що на рівні національних законодавств повинен втілюватися збалансований стандарт доступу до адвокатури шляхом дотримання мінімальних міжнародних стандартів в цій частині. На рівні національного законодавства визначені вимоги до принципу доступності адвокатської професії. Стаття 6 Закону визначає наступні вимоги до адвоката: «Адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю».

Водночас, в Україні дискримінація щодо доступу до адвокатської діяльності має місце за матеріальною ознакою, адже ч. 2 ст. 58 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлюється, що розмір плати за складання кваліфікаційного іспиту не може перевищувати трьох мінімальних заробітних плат, установлених законом на день подання особою заяви про допуск до складання кваліфікаційного іспиту. Проте, крім плати за складання адвокатського іспиту, особам, які бажають набути статус адвоката необхідно сплатити і вартість проходження стажування (строк стажування – 6 місяців) у розмірі 20 мінімальних заробітних плат згідно Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю зі змінами, затвердженими рішенням Ради адвокатів України № 216 від 27 вересня 2013 року [5].

Зауважимо, що сам факт платності стажування не передбачений чітко Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», тож вважаємо, що такі норми є дискримінаційними за матеріальною ознакою по відношенню до молодих юристів, зокрема тих з них, які отримують досвід у сфері права на державній службі.

Так, у висновку Комітету з питань верховенства права та правосуддя щодо умов проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю зауважується, що стажування в адвокатурі не може бути поставлене в залежність від можливості його оплати кандидатом в адвокати. Тим більше, що Законом не передбачено платність стажування. Незрозуміло також обґрунтування розміру плати за проходження стажування, яке у регіонах коливається від 17 до 25 мінімальних заробітних плат. Введення такої високої плати за стажування обмежить прагнення молодих юристів стати адвокатами, особливо з районних центрів областей.

Разом із тим, держава зобов'язана забезпечити всіх, незалежно від того, які права людини вимагають захисту – економічні, соціальні, культурні, громадянські, політичні, – ефективними засобами правового захисту в національних судах, в тому числі шляхом забезпечення можливості скористатися юридичними послугами, що надаються представниками незалежної юридичної професії – адвокатами. Однак, через встановлення органами адвокатського самоврядування високої плати за стажування,

держава не може виконати власного обов'язку щодо забезпечення прав громадян на вільний доступ до ефективної професійної правової допомоги, що ми не вважаємо позитивною тенденцією.

Підсумовуючи зазначене маємо підкреслити наступне. Результати реформ останніх років дають підстави вважати, що практику, закони та звичаї інших країн не можна просто копіювати та імплементувати у внутрішнє законодавство. Гармонізація українського законодавства привела до великого кола дискусій щодо проблем пов'язаних із законодавством про адвокатуру, тому необхідно враховувати внутрішні фактори, особливості, економічну обстановку, готовність людей, бізнесу, держави, суспільства до змін та реальну потребу в них. Слід знайти позитивне вирішення проблеми захисту в суді громадян виключно осіб, які отримали свідоцтво на заняття адвокацькою діяльністю, щоб закріплений в Основному Законі України принцип вільного вибору захисника не був знівельований. Однак згадуючи про проблеми введення захисту в суді громадян виключно осіб, які отримали свідоцтво на заняття адвокацькою діяльністю варто зазначити, що введення цієї норми є вагомим досягненням, перейманням позитивного досвіду високорозвинених держав світу. Така реформа дає змогу дійсно забезпечити надання якісної правової допомоги та введе судовий процес на новий рівень.

Все вищевикладене підводить до висновку, що вдосконалення законодавства про адвокатуру є одним наріжних каменів правової реформи в сенсі захисту прав людини. На сучасному етапі вкрай потрібна як суспільствам, так і її громадянам високопрофесійна, незалежна, а також сильна в своїй єдності адвокатура, озброєна професійною методикою для виконання покладених на неї завдань. Демократичною країною є та країна, яка має правозахисну професійну адвокатуру і при цьому надає їй всі можливості для виконання особливої функції – забезпечення захисту прав та свобод людини і громадянина, представництва інтересів особи в суді, а також надання правових консультацій.

Основною метою існування адвокатури, як інституту професійного захисту і представництва, є надання юридичної допомоги всім, хто такої потребує. Підвищення ефективності діяльності сучасної адвокатури, високий якісний рівень та доступність адвокатської допомоги для всіх верств населення – ось ті головні завдання, які разом повинні вирішувати державна влада і юридичне співтовариство. Нині у парламенті перебуває велика кількість законопроектів, які так чи інакше дозволяють вирішити вищенаведені проблеми. Тому щоб вирішити проблеми щодо реформування законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність потрібно удосконалити законодавство, яке ввibrало в себе позитивний досвід країн ЄС з урахуванням всіх особливостей українського законодавства та реалій у нашій країні.

Отже, удосконалення нормативної бази у сфері адвокатської діяльності дозволить сформувати в Україні якісний інститут адвокатури європейського зразка та надасть відповідний спектр гарантій здійснення адвокатської діяльності.

References:

1. *Konstyutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r.* [The Constitution of Ukraine of June 28, 1996]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Information from the Verkhovna Rada of Ukraine], 1996, № 30, p. 141. (In Ukrainian)
2. *Pro advokaturu ta advokatsku diialnist: Zakon Ukrainy vid 05.07.2012 r. № 5076-VI* [On Advocacy and Advocacy: Law of Ukraine dated 05.07.2012, № 5076-VI]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Information from the Verkhovna Rada of Ukraine], 2012, № 27, p. 282. (In Ukrainian)
3. *Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy z inshoi storony: Mizhnarodnyi dokument vid 27.07.2014 r.* [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states on the other hand: International document dated 27.07.2014]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy* [Official bulletin of Ukraine], 2014, № 75, Tom 1, P. 83. (In Ukrainian)
4. *Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro advokaturu ta advokatsku diialnist» (shchodo nabuttia statusu advokata, vidnovlennia harantii advokatskoi diialnosti, udoskonalennia form i vydiv advokatskoi diialnosti, formuvannia ta diialnosti orhaniv advokatskoho samovriaduvannia): Proekt zakonu Ukrainy vid 19.01.2015 r. No 1794* [On Amendments to the Law of Ukraine "On Advocacy and Advocacy" (regarding obtaining the status of a lawyer, restoration of guarantees of advocacy, improvement of forms and types of advocacy, formation and activities of lawyer's self-government bodies): Draft Law of Ukraine dated January 19, 2015 No. 1794]. *Elektronnyi resurs* [Electronic resource]. – *Rezhym dostupu* [Access mode]: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH1DU00I.html. (In Ukrainian)
5. *Polozhennia pro orhanizatsiiu ta poriadok prokhodzhennia stazhuvannia dlia otrymannia osoboii svidotstva pro pravo na zaniattia advokatskoiu diialnistiu zi zminamy, zatverdzhenyimi rishenniam Rady advokativ Ukrainy № 216 vid 27.09.2013 r.* [Regulation on the organization and procedure for conducting an internship for obtaining a person a certificate of the right to practice advocacy with changes approved by the

decision of the Council of Advocates of Ukraine No. 216 dated September 27, 2013]. *Elektronnyi resurs* [Electronic resource]. – *Rezhym dostupu* [Access mode]: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2013.09.27-polozhennya-216.pdf>. (In Ukrainian)

6. *Glovatsky I.Yu.* (2007) *Advokatura zarubizhnykh krain (Anhliia. Nimechchyna. Frantsiia): navchalno-praktychnyi posibnyk* [Advocacy of foreign countries (England, Germany, France): educational and practical manual]. Kyiv, Atika, 2007, 588 p. (In Ukrainian)

7. *Gudim D.* (2013) *Chy lyshe advokaty mozhut maty dostup do zdiisnennia zakhystu ta predstavnytstva u sudakh?* [Do lawyers only have access to protection and representation in the courts?]. *Yurydychnyi visnyk Ukrainy* [Legal Bulletin of Ukraine], 2013, № 26, P. 12. (In Ukrainian)

8. *Ryabtseva E.V.* (2013) *Mezhdunarodno-pravovoi standart advokatskoi deiatelnosti* [International legal standard for advocacy]. *Evrasyiskaia advokatura* [Eurasian Advocacy], 2013, No. 4 (5), P. 32-45. (In Ukrainian)

9. *Varfolomieieva T.V.* (2010) *Reforma advokatury – zaporuka nezalezhnoho zakhystu prav i svobod liudyny* [Advocacy reform is the key to independent protection of human rights and freedoms] *Visnyk akademii advokatury Ukrainy* [Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine], 2010, № 19, P. 12-19. (In Ukrainian)

10. *Analiz proektiv Zakoniv Ukrainy pro advokaturu ta advokatsku diialnist. Seriia «Pravovyianaliz»* [Analysis of the draft Laws of Ukraine on Advocacy and Advocacy. The series "Legal analysis"]. Kiev, 2007, 200 p.: *Elektronnyi resurs* [Electronic resource]. – *Rezhym dostupu* [Access mode]: http://www.americanbar.org/content/dam/aba/directories/roli/ukraine/ukraine_analysis_draft_laws_on_the_bar_09_2007_ukr.authcheckdam.pdf. (In Ukrainian)

11. *Vysnovok Komitetu Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan verkhovenstva prava ta pravosuddia shchodo proektu Zakonu Ukrainy pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro advokaturu ta advokatsku diialnist» shchodo umov prokhodzhennia stazhuvannia dlia otrymannia osoboii svidotstva pro pravo na zaniattia advokatskoiu diialnistiu (reiestr. № 2300a vid 14.06.2013 r.)* [Conclusion of the Verkhovna Rada of Ukraine Committee on Rule of Law and Justice on the Draft Law of Ukraine on Amendments to the Law of Ukraine "On Advocacy and Advocacy" regarding the conditions for conducting an internship for obtaining by a person a certificate of the right to engage in advocacy (Reg. No. 2300a dated 14.06. 2013)]. *Elektronnyi resurs* [Electronic resource]. – *Rezhym dostupu* [Access mode]: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=47403&pf35401=276834>. (In Ukrainian)

12. *Rekomendatsiia № R (2000) 21 Komitetu Ministriv derzhavam-chlenam pro svobodu profesiinoi diialnosti advokativ vid 25.10.2000 r.* [Recommendation No. R (2000) 21 of the Committee of Ministers to member states on the freedom of professional activity of lawyers of 25.10.2000]. *Elektronnyi resurs* [Electronic resource]. – *Rezhym dostupu* [Access mode]: http://sc.gov.ua/ua/rekomendaciji_komitetu_ministriv_radi_jevropi.html. (In Ukrainian)

Реформирование института адвокатуры Украины: современное состояние и перспективы развития в условиях имплементации рекомендаций Европейского Союза

Никитченко Валерий Васильевич, e-mail: office@nikitchenko.com

кандидат юридических наук, управляющий партнер ООО «Никитченко и Партнеры» адвокат, член Союза адвокатов Украины, член ассоциации юристов Украины, член союза юристов Украины, президент адвокатского объединения «СВОБОДА»

Аннотация: актуальность статьи тесно взаимосвязана с необходимостью внедрения на национальном уровне международных стандартов организации и деятельности адвокатуры. Сегодня адвокатура требует своего реформирования, ведь именно от ее кадрового состава зависит уровень оказания правовой помощи, обеспечения основных прав человека и гражданина в социальном, демократическом и правовом государстве. Сгенерирован вывод о том, что совершенствование нормативной базы в сфере адвокатской деятельности позволит сформировать в Украине качественный институт адвокатуры европейского образца и предоставит соответствующий спектр гарантий осуществления адвокатской деятельности в государстве.

Ключевые слова: адвокат, адвокатура, реформирование, этика, адвокатская этика, стажировка, порядок прохождения стажировки, адвокатское самоуправление, проблемы реформирования.

Foreign Experience in Trafficking Investigation

Olena P. Svintsitskaya

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: olenaps@gmail.com

Abstract: The article summarizes the positive foreign experience of countries representing the most optimal means and directions of counteraction to human trafficking. The effective counteraction to human trafficking in Ukraine primarily depends on the proper training of the personnel of the anti-trafficking units of the National Police of Ukraine. Therefore, in order to increase the level of professionalism of law enforcement officers in order to prevent the timely detection and investigation of crimes related to trafficking in human beings, we offer on the basis of higher primary schools with specific training conditions, to conduct special training on the application of special knowledge in disclosing and investigating this crime.

Keywords: foreign, positive experience, trade, people, training, investigation

Торгівля людьми у сучасному світі є одним із найбрутальніших масових порушень прав і свобод людини. Суспільна загроза торгівлі людьми, як надзвичайно небезпечного злочину, полягає в посяганні на невід’ємні права людини – право на повагу, на свободу та особисту недоторканість, свободу пересування і вільний вибір місця проживання, а інколи і право на життя. Торгівля людьми становить значну суспільну небезпеку для жінок, чоловіків і дітей, яких використовують з метою жебракування, сексуальної експлуатації, та залучення до інших незаконних видів діяльності, які принижують честь та гідність людини [1, с. 5].

Держаний департамент США 27 липня 2015 р. оприлюднив традиційний щорічний звіт про торгівлю людьми у світі. Звіт характеризує Україну як країну походження, транзиту та призначення для чоловіків, жінок і дітей, яких піддають примусовій праці та сексуальній експлуатації. Українські жертви піддаються секс торгівлі і примусовій праці в Україні, Росії, Польщі, Туреччині, США, а також в інших країнах Європи, Центральної Азії і на Близькому Сході [2].

З огляду на ці обставини вкрай актуальною є проблема вдосконалення професійної майстерності працівників поліції, від оволодіння ними науковими методами виявлення та попередження злочинів у сфері торгівлі, до успішного їх розслідування [1, с. 6].

Тому в умовах модернізації системи виконавчої влади України безумовним імперативом є урахування позитивного зарубіжного досвіду протидії торгівлі людьми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі напрями розкриття та розслідування злочинів пов’язаних з торгівлею людьми в Україні, розглядали: А. Бандурка, М. Буряк, В. Глушков, Г. Жуковська, Є. Євстіфеева, О. Ємець, О. Кушнір, Я. Лизогуб, С. Метелева, Ю. Нагачевська, А. Небитов, Є. Скулиш та інші. Серед зарубіжних вчених слід відмітити роботи: М. Верхоєвєна, Б. Гестела, С. Райха, Ф. Райхеля, В. Рота та інших.

Метою статті є узагальнення позитивного зарубіжного досвіду країн, що презентують найбільш оптимальні засоби та напрями протидії торгівлі людьми.

Виклад основного матеріалу. Передусім слід зазначити про те, що за ініціативою Європейського союзу та Управління Організацій Об’єднаних націй з наркотиків і злочинності в партнерстві з Міжнародною організацією з питань Міграції, а також Дитячим Фондом Організацій Об’єднаних націй було розроблено спільну програму щодо запобігання торгівлі людьми та ввезення нелегальних мігрантів до 2019 року. Цей проект охоплює тридцять країн Африки, Азії, Західної Європи та Латинської Америки.

Основне завдання цього проекту полягає в тому щоб допомогти окремим країнам в питанні розроблення та реалізації національних заходів щодо протидії торгівлі людьми.

Загалом ця програма передбачає шість основних напрямів підвищення ефективності протидії торгівлі людьми, зокрема:

1. Взаємодія країн, що є учасниками цього проекту у питанні розроблення та реалізації плану заходів щодо протидії торгівлі людьми з урахуванням національних особливостей кожної країни.

2. Приведення національного законодавства країн-членів у досліджуваній сфері до міжнародних стандартів.

3. Підвищення рівня знань державних та правоохоронних органів щодо виявлення та попередження злочинів пов'язаних з торгівлею людьми.

4. Обмін інформацією між правоохоронними органами на державному та міжнародному рівнях щодо особливостей виявлення та розслідування фактів торгівлі людьми.

5. Взаємодія громадськості та державних органів влади щодоресоціалізації жертв торгівлі людьми.

6. Розроблення та реалізація державних програм, що передбачають захист та допомогу дітям [3].

Також важливим міжнародним нормативно-правовим актом у сфері протидії торгівлі людьми є Протокол про попередження, припинення і покарання торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми (також відомий як Протокол про торгівлю людьми), що прийнятий в 2000 р. Радою Організації Об'єднаних Націй в Палермо, Італія, є міжнародною збіркою дипломатичних норм, встановлених відповідно до Конвенції «Проти Міжнародної організованої злочинності» (ООН).

Протокол про торгівлю людьми є одним з трьохпротоколів, прийнятих на додаток до цієї Конвенції. Протокол є першим глобальним юридично обов'язковим документом з узгодженим визначенням питання про торгівлю людьми. Метою такого визначення є сприяти зближенню національних підходів у відношенні до визначення національних кримінальних злочинів, що сприяло б ефективному міжнародному співробітництву в галузі розслідування і судового переслідування у випадках торгівлі людьми. Додаткова мета протоколу полягає в захисті та допомозі жертвам торгівлі людьми при повнійповазі до їхніх прав як людини.

Однак, не дивлячись на значне нормативно-правове забезпечення протидії торгівлі людьми на практиці існує ряд проблем, що негативно впливають на розслідування та розкриття цього злочину.

Зокрема, дослідження Б. Гестела та М. Верхоєвена (Нідерланди, 2017) [4] проведене на основі аналізу поліцейських досьє та кримінальних проваджень за фактами торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації в Амстердамі свідчить про те, що розслідування цього злочину обумовлено рядом проблем, передусім – жертви «секс-рабства», не мали на меті повідомляти правоохоронні органи про вчинення відносно них злочинних дій, оскільки у більшості випадків потерпілі були із числа осіб, які раніше займались проституцією, тому не позиціонували себе жертвами злочину, а вважали, що негативна ситуація в яку вони потрапили є наслідком їх антисоціального способу життя. Також, як свідчать результати дослідження вчених нерідко трапляються ситуації у яких жертва не бажає повідомляти правоохоронні органи про вчинення щодо неї злочинних дій у зв'язку з емоційною прив'язаністю до злочинця або у випадках коли жертва мотивована матеріальною винагородою за примусове надання «секс-послуг».

Загалом, у процесі аналізу наукового доробку зарубіжних вчених [4] з'ясовано, що основною проблемою неналежної протидії злочинам пов'язаних з торгівлею людьми є відсутність досвіду та спеціальних знань у працівників правоохоронних органів, які здійснюють розкриття та розслідування цього злочину.

У зв'язку з підвищенням ефективності діяльності працівників поліції в Амстердамі у 2009 році в складі регіональної поліції міста було створено спеціалізований підрозділ, що здійснює виявлення, розкриття та розслідування виключно злочинів пов'язаних із злочинами пов'язаних із торгівлею людьми. Пізніше цей підрозділ почав діяти в складі міграційної служби «dereemdelingen politie».

Крім спеціалізованих суб'єктів протидії торгівлі людьми в Нідерландах діє ряд законодавчих та нормативно-правових актів, що регулюють діяльність щодо виявлення та

розслідування торгівлі людьми. Серед яких слід відмітити Інструкцію «Про торгівлю людьми» (Aanwijzingmensenhandel, 2008), що визначає основні принципи виявлення фактів торгівлі людьми органами прокуратури та поліції.

Загалом за результатами аналізу проведеного дослідження групою зарубіжних вчених в Амстердамі шляхом вивчення матеріалів кримінальних проваджень, а також інтерв'юванням та опитуванням працівників поліції, які здійснювали або приймали участь у розслідуванні торгівлі людьми було встановлено, що ефективна протидія торгівлі людьми передусім залежить від кваліфікованого проведення судово-медичних експертиз, належної взаємодії правоохоронних органів з органами місцевого самоврядування та громадкістю, тощо. При цьому, якісна підготовка та навчання працівників правоохоронних органів щодо специфічних особливостей виявлення та розслідування фактів торгівлі людьми є головною запорукою успіху у цій справі.

У цьому контексті доцільно звернути увагу на позитивний досвід США. Оскільки, належна підготовка працівників правоохоронних органів щодо протидії організованій злочинності має стратегічне значення для державної політики цієї країни. Зокрема, навчання та підвищення професіоналізму працівників правоохоронних органів щодо протидії торгівлі людьми здійснюється Асоціацією державного агентства по кримінальним розслідуванням (ASACIA), професійне ядро якої становлять найбільш кваліфіковані та досвідчені керівники слідчих органів США, які максимально якісно та ефективно здійснюють підготовку правоохоронців щодо особливостей виявлення та розслідування злочинів пов'язаних із торгівлею людьми.

Навчання слухачів здійснюється як аудиторно так і в режимі онлайн та складається з теоретичної та практичної частин.

Теоретична частина передбачає ознайомлення слухачів з навчально-науковою літературою з метою засвоєння ними таких основних теоретичних положень: поняття торгівлі людьми; види торгівлі людьми; законодавство у сфері запобігання та протидії торгівлі людьми; основні напрями взаємодії правоохоронних органів з громадкістю під час розслідування торгівлі людьми; основні напрями профілактичної роботи з метою запобігання торгівлі людьми, тощо.

Практична частина передбачає розв'язування та обговорення ситуаційних завдань пов'язаних з торгівлею людьми. При цьому, важливо зауважити, що засвоєння слухачами теоретичних положень щодо особливостей протидії торгівлі людьми здійснюється на основі матеріалів вже розслідуваних кримінальних проваджень за цим напрямом. Це в свою чергу сприяє професійному росту працівників правоохоронних органів [5].

Також, особливий інтерес у цьому контексті становить досвід Німеччини. Так, на базі Федерального управління кримінальної поліції проходять тренінги для працівників поліції, які спеціалізуються на розслідуванні торгівлі людьми. Зокрема тренінги щодо ефективної протидії торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації проводяться для працівників поліції два рази в рік, а тренінги щодо торгівлі людьми з метою трудової експлуатації один раз на рік [6].

Отже, підсумовуючи викладене приходимо до висновку, що ефективна протидія торгівлі людьми в Україні передусім, залежить від належної підготовки працівників підрозділів боротьби з торгівлею людьми Національної поліції України.

Тому з метою підвищення рівня професійності правоохоронців щодо попередження своєчасного виявлення та розслідування злочинів пов'язаних з торгівлею людьми, пропонуємо на базі вищих начальних закладів із специфічними умовами навчання проводити спеціальні тренінги, щодо застосування спеціальних знань у розкритті та розслідуванні цього злочину.

References:

1. Shvets D.V., Buhaichuk K.L., Mykhailova Yu.O., Pazynych T.A., Fedosova O.V.tain. (2017) *Osoblyvosti rozsliduvannia zlochniv poviazanykh iz torhivleiu liudmy: naukovo-metodychni rekomendatsii* [Features of investigation of crimes connected with trafficking in human beings: scientific and methodical recommendations]. Kharkiv: KhNUVS, 2017. 122 p. (In Ukrainian)

2. Halustian Yu.M., Zhovnir S.M. (2015) *Torhivlia liudmy v Ukraini: novitni tendeniyi rekomendatsii shchodo polityky protydii u konteksti implementatsii Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom* [Trafficking in Ukraine: Recent Trends and Recommendations on Counteraction Policy in the Context to the Implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union]. URL :[http://www.rusnauka.com/40_NNM_2015 / Economics/5_202016.doc.htm](http://www.rusnauka.com/40_NNM_2015/Economics/5_202016.doc.htm) URL: <http://iom.org.ua/ua/protidiya-torgivli-lyudmi>. (In Ukrainian)

3. United Nations Office on Drugs and Crime. On human trafficking and migrant smuggling URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/index.html>. (In English)
4. Gestel, B. van, m.m.v. M. A. Verhoeven (2017). Verkennende voorstu dieliquidaties. Den Haag: WODC. <https://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/2624-verkennende-voorstudie-liquidaties.aspx>.(In English)
5. Florida Department of Law Enforcement's Introduction to Human Trafficking Training, <http://www.fdle.state.fl.us/Content/getdoc/4f807c48-755d-45b0-9210-995e8cfdb87e/Introduction-to-Human-Trafficking.aspx>.(In English)
6. Combating trafficking in human beings: Germany <https://www.loc.gov/law/help/human-trafficking/germany.php>.(In English)

Зарубежный опыт расследования торговли людьми

Свиницкая Елена Петровна, e-mail: olenaps@gmail.com
Национальная академия внутренних дел, Украина

Аннотация: в статье обобщены положительный зарубежный опыт стран, представляющих наиболее оптимальные средства и направления противодействия торговле людьми. Эффективное противодействие торговле людьми в Украине прежде всего, зависит от надлежащей подготовки работников подразделений по борьбе с торговлей людьми Национальной полиции Украины. Поэтому с целью повышения уровня профессионализма правоохранителей по предупреждению своевременного выявления и расследования преступлений, связанных с торговлей людьми, предлагаем на базе высших учебных заведений со специфическими условиями обучения проводить специальные тренинги по применению специальных знаний в раскрытии и расследовании преступления.

Ключевые слова: зарубежный опыт, торговля людьми, обучение, расследование.

Opposition of authorized subdivisions to illegal enrichment with using modern technologies

Vasylynychuk Viktor,

Doctor of Law, Professor of special equipment and operational activities
Department of the National Academy of Internal Affairs

Bilous Roman Viktorovych,

Adjunct of the National Academy of Internal Affairs
e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: In this article author discovered issues about introduction analysis «Intelligence Led Policing» in activity of units of the National Police of Ukraine in process of combating crimes related with appropriation and disbursement of budget funds.

It is determined that, analytical work against counterfeiting and appropriation of budget funds – it's a selection, generalization and analysis (logical research) of accumulated information and preparing on this basis conclusions, forecasts and suggestions to processing analytical reviews and decision-making..

It is concluded that, using by the authorized departments of the National Police Analytic «Intelligence Led Policing» in combating against appropriation and disbursement of budget funds will contribute: Significant improvement of practical results in detecting and documenting crimes, which will be expressed in increasing the ratio of the number of detected and documented crimes committed; reducing the level of appropriations and expenditures of budget funds and improving the state of the crime situation; correct risk assessment and timely implementation of operational and preventive measures within the regions and the state; the adoption of fast effective procedural and managerial decisions, the development of an effective methodology for analyzing large amounts of information; optimization of the process of collection, storage, accumulation and use of information.

Keywords: system, analysis, risks, operational units, appropriation and disbursement of budget funds

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні відбувається переосмислення і реформування кримінального законодавства, викликане зміною суспільних цінностей, прагненням України до євроінтеграції, а також необхідністю заповнення прогалів, які існують у чинному законодавстві, приведення його у відповідність із загальноновизнаними принципами і міжнародними стандартами.

У зв'язку із цим вітчизняний законодавець, ратифікувавши Кримінальну конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією, Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції, прийняв новий антикорупційний пакет законів. Реалізація цих законодавчих актів у практичній діяльності здатна істотно зменшити корупційну складову в країні, сформуванню переконаність особи й суспільства в дієвості принципу верховенства права, підвищити рівень довіри громадян до інститутів влади тощо.

Таке явище, як незаконне збагачення службовою особою, або особою, що уповноважена на виконання державних функцій, зазнало розповсюдженості на всі сфери життєдіяльності суспільства. Незаконне збагачення є найбільш небезпечною формою корупції, і вже не є негативним фактором в діяльності службових і посадових осіб, а навпаки, це є можливістю «заплатити за послуги», прискорити та полегшити шлях для вирішення питань. Через призму кримінальних правовідносин незаконне збагачення, надання неправомірної вигоди або підкуп особи стає способом ухилення від кримінальної відповідальності, обрання меншого кримінального покарання, зміну рішення на користь певної особи, що породжує безкарність злочинних діянь і призводить до зниження довіри та зменшенню авторитету правоохоронних органів і формування правого нігілізму.

Одним із дієвих механізмів протидії даному кримінальному правопорушенню є запровадження в діяльність уповноважених підрозділів, а саме тих, які виявляють, документують та розслідують незаконне збагачення аналітичної моделі «Intelligence Led Policing» (далі - «ILP»), яка спрямована на підтримку інституційного управління та рішень уповноважених осіб на основі процесу аналізу інформації та поширення даних. Основою

такої діяльності є проведення кримінального аналізу, а саме дій, які направлені на ідентифікацію і точне визначення взаємозв'язків між відомостями, які стосуються подій злочинного характеру, осіб, пов'язаних з ними, та даними, що походять з різних джерел, і їх використання уповноваженими підрозділами у протидії злочину, передбаченого статтею 368-2 Кримінального кодексу України «Незаконне збагачення», а саме набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі [1].

Отже, виникає необхідність впровадження в уповноважені підрозділи моделі детективної діяльності, керованої аналітикою «Intelligence Led Policing».

Стан дослідження: свою позицію щодо протидії злочинам у сфері економіки з використанням інформаційно-аналітичного забезпечення висловило чимало науковців, серед яких К.В.Антонов, В.А. Буржинський, М.Г.Вербенський, О.Є.Користін, І.М.Купранець, Д.Й.Никифорчук, В. А. Некрасов, А.В.Мовчан, Ю.Ю. Орлов, та ін. Аспекти інформаційного забезпечення розслідування злочинів вивчали Є. Д. Лук'янчиков, Р. А. Усманов, Ю.В.Чорноус, С.С.Чернявський та інші.

Проте на сьогодні у публікаціях у фахових виданнях питання щодо використання уповноваженими підрозділами аналітики «Intelligence Led Policing» у протидії незаконному збагаченню висвітлено недостатньо, що потребує подальшого аналізу.

Метою підготовки даної статті є розкриття проблем використання аналітики «Intelligence Led Policing» в діяльності уповноважених підрозділів правоохоронних органів, а також надання пропозицій щодо її удосконалення.

Виклад основних положень. Основною метою запровадження в діяльність уповноважених підрозділів правоохоронних органів міжнародного досвіду детективної діяльності, керованої аналітикою «ILP», є побудова моделі аналітичної діяльності (на центральному, регіональному та місцевому рівнях), на підставі результатів функціонування якої будуть прийматися ефективні процесуальні та управлінські рішення, що в повній мірі забезпечить виконання завдань, покладених на дані підрозділи.

У процесі впровадження даної моделі, на нашу думку, буде оптимізовано процес збирання, зберігання, накопичення та використання інформації, що сприяє покращенню якості здійснення кримінального аналізу у протидії незаконному збагаченню і, як наслідок – покращенню якості виявлення, припинення та розслідування незаконного збагачення, проведення оперативно-профілактичних заходів у напрямі зниження рівня даних кримінальних правопорушень та якості стратегічного планування на наступний період [2].

Як свідчить аналіз дослідження, уповноважені підрозділи в цілому готові впроваджувати нові підходи інформаційно-аналітичного забезпечення протидії незаконному збагаченню, а саме створення власних систем кримінального аналізу, керованої аналітикою «ILP».

Разом з тим, необхідно звернути увагу на такі аспекти щодо сучасного стану інформаційно-аналітичного забезпечення протидії незаконному збагаченню.

1. Незважаючи на те, що впроваджені методи аналізу дозволили сформулювати в уповноважених підрозділах готовність до впровадження кримінального аналізу, актуальним питанням залишається відсутність нормативно - правового врегулювання у цій сфері, яке потребує вирішення на етапі впровадження цих систем.

2. Існуючий понятійний апарат у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення уповноважених підрозділів дозволяє на початковому етапі реалізувати окремі завдання кримінального аналізу. Разом з цим, він потребує корегування з урахуванням кращої європейської практики, нормативного закріплення, сприйняття посадовими особами правоохоронних органів, прокуратурою та судами. Це вкрай необхідно, зважаючи на потребу вдосконалення правоохоронної діяльності, підвищення ефективності та забезпечення своєчасного реагування на факти незаконного збагачення [3, с. 180 – 183].

Отже, на нашу думку, аналітична робота по протидії незаконному збагаченню – це підбір, узагальнення й аналіз (логічне дослідження) накопиченої інформації і підготовка на

цій основі висновків, прогнозів і пропозицій для опрацювання аналітичних оглядів і прийняття рішень.

Як свідчить аналіз практики, аналітична робота по протидії незаконному збагаченню здійснюється за напрямками:

а) оперативний аналіз (робота за конкретними кримінальними провадженнями, а саме «незаконне збагачення» з локальними даними, такими як, наприклад, аналіз телефонних трафіків, транзакцій, даними відносно конкретної особи, об'єкта тощо);

б) тактичний аналіз (аналіз криміногенної ситуації на конкретній території за невеликий проміжок часу, за певним видом злочину чи протиправної діяльності певної особи чи групи осіб тощо);

в) стратегічний аналіз (виявлення тенденцій, закономірностей, прогнозування розвитку за великий період часу тощо) [4, с. 49 – 50].

Відповідно до такого поділу доцільно передбачити роботу з інструментами та методами кримінального аналізу на всіх рівнях уповноважених підрозділів, при цьому забезпечити проведення стандартизації вмінь, навичок, алгоритму дій працівників-аналітиків та аналітичних продуктів.

Нами в процесі дослідження запропоновано впровадження чотирьох типів аналітичних продуктів:

а) Аналітичний звіт (звіт, огляд, довідка) - аналітичний продукт, розроблений аналітичним відділом, виходячи з потреб ініціатора, із використанням наданої ним інформації та інформації, що знаходиться в базах даних, який містить висновки та рекомендації (прогнози) аналітиків, може містити профіль ризиків та супроводжуватися графіками, зображеннями, схемами тощо;

б) Профіль (досьє) особи, об'єкта – максимально повна інформація на об'єкт дослідження у відповідності до запиту замовника;

в) Витяг інформації - аналітичний продукт, який був отриманий аналітичним підрозділом шляхом вибірки інформації з баз даних за умовами (критеріями) пошуку, які були зазначені ініціатором;

г) Інформаційне зведення - аналітичний продукт у вигляді оброблених табличних даних, які були отримані аналітичним підрозділом шляхом вибірки їх з баз даних за умовами (критеріями) пошуку, які були вказані ініціатором.

Як свідчить аналіз дослідження, основними складовими частинами розвитку моделі «ILP», які необхідно запровадити в діяльності уповноважених підрозділів, повинні стати:

Інформаційні ресурси, спеціально підготовлені для використання у цьому аналізі;

Система їх наповнення;

Система оцінки інформації та джерел її надходження;

Спеціальне програмне забезпечення – як інструмент;

Інтеграція програмного забезпечення з інформаційною системою; Спеціально навчені працівники (аналітики) [5, с. 296–299].

На нашу думку, для цього необхідно систематично проводити тренінги та практичні навчання з аналітиками для набуття теоретичних знань, практичних навичок та підвищення рівня кваліфікації щодо застосування математичних методів кримінального аналізу та відповідного програмного забезпечення. Запровадити підготовку, підвищення кваліфікації та спеціалізацію аналітиків у системі вищих навчальних закладів із специфічними умовами підготовки; Стандартизовані форми аналітичних продуктів; Нормативно-правова база для врегулювання цих питань.

Реалізація аналітики «Intelligence Led Policing» у протидії незаконному збагаченню буде викликати вирішення цілого ряду проблемних питань (ризиків), а саме:

тривалий час на внесення змін до Нормативно-правових актів та відомчих Наказів та Інструкцій щодо утворення нових посад аналітиків, їх грошового забезпечення, вимог під час прийому на роботу (профілю професійної компетентності), створення нових інформаційних підсистем, користування базами даних інших відомств тощо; забюрократизований порядок

погодження при підготовці підзаконних нормативно-правових актів (наказів, положень, інструкцій тощо);

відсутність постійного джерела коштів на впровадження проекту;

невміння (небажання) керівників окремих підрозділів управляти змінами, виконувати додаткову роботу, нерозуміння ними необхідності проведення змін, побоювання втратити особисту значимість;

невміння виробляти нові, активні форми співробітництва між різними органами та підрозділами правоохоронних органів, а також із зовнішніми суб'єктами, у тому числі закордонними партнерами; уповільнення процесу відбору кадрів та їх підготовки; потенційна конкуренція в області ресурсів (люди, устаткування, приміщення);

несвоєчасна реалізація або затримка процесу реалізації одного або кількох етапів запровадження систем кримінального аналізу та аналізу ризиків;

очікування швидких результатів, що призведе до неякісної реалізації концепції, дилетантського підходу та неефективності роботи системи кримінального аналізу [6, с. 56].

На нашу думку, ці загрози можуть бути мінімізовані шляхом:

застосування правильних та системних принципів в організації подальших дій;

вмілого управління людськими ресурсами;

раціонального використання фінансових коштів;

застосування мотиваційної системи щодо виконавців шляхом поширення знань з питань кримінального аналізу та аналізу ризиків, а також проведенням навчальних курсів, тренінгів тощо.

Нами в процесі дослідження запропонована модель діяльності підрозділів кримінального аналізу у протидії незаконного збагачення:

здійснювати координацію діяльності регіональних управлінь кримінального аналізу;

регулювати надання доступу до відомчих інформаційних ресурсів та інших ресурсів органів державної влади;

забезпечувати координацію структурних підрозділів при розробці однакових суб'єктів злочину (осіб, груп та ін.);

брати участь у роботі слідчо-оперативних груп по виявленню, документуванню та розслідуванню незаконного збагачення в якості аналітиків;

безпосередньо здійснювати підготовку аналітичних продуктів за запитами і власною ініціативою та їх унесення до банків даних;

здійснювати супроводження банків даних результатів аналітичних продуктів та надання до них доступу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що використання уповноваженими підрозділами аналітики у протидії незаконному збагаченню сприятиме:

суттєвому покращенню практичних результатів щодо виявлення, документування та розслідування незаконного збагачення, яке виражатиметься у збільшенні співвідношення кількості виявлених та задокументованих злочинів до учинених;

зниження рівня незаконних збагачень та підвищення рівня довіри до органів державної влади, правоохоронних органів тощо;

прийняття швидких ефективних процесуальних і управлінських рішень, напрацювання дієвої методики аналітики великих масивів інформації;

оптимізація процесу збирання, зберігання, накопичення та використання інформації.

References:

1. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. (zi zminamy ta dopovnenniamy na sohodnishnii chas)* [The Criminal Code of Ukraine of April 5, 2001 (with amendments and additions to the present time)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2001. № 25-26. P. 131. (In Ukrainian)

2. *Stratehiia rozvytku orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy ta Kontseptsiia pershocherhovykh zakhodiv reformuvannia systemy Ministerstva vnutrishnikh sprav (skhvaleni rozporiadzhenniam Kabinetu*

Ministriv Ukrainy vid 22.10.2014 № 1118-r) [Strategy of development of the bodies of internal affairs of Ukraine and the Concept of priority measures of reforming the system of the Ministry of Internal Affairs (approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 22, 2014, No. 1118-p)]. URL: <http://mvs.gov.ua>. (In Ukrainian)

3. Vasylynychuk V.I. 2017 *Kryminalnyi analiz v operatyvno-rozshukovii profilaktytsi zlochyniv u sferi ekonomiky*. [Criminological Analysis in Operative-Investigative Prevention of Crimes in the Economy]. *Kryminolohichna teoriia i praktyka: dosvid, problemy sohodennia ta shliakhy yikh vyrishennia* [Criminological theory and practice: experience, problems of the present and ways of their solution]. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav, 2017. Ch. 1. P. 180-183. (In Ukrainian)

4. Bilous R.V. 2016 *Deiaki shliakhy zaprovadzhennia systemy analizu ryzykiv v diialnosti operatyvnykh pidrozdiliv Natsionalnoi politsii Ukrainy* [Some ways to introduce a system of risk analysis in the activities of the operational units of the National Police of Ukraine]. *Aktualni pytannia orhanizatsii ta rozvytku naukovoï, naukovo-tekhnichnoi y naukovo-pedahohichnoi diialnosti v Ukraini : zbirnyk tez za materialamy Vseukr. nauk.- prakt. inter.-konf. (m. Kyiv, 30 serp. 2016 r.)*. [Current issues of organization and development of scientific, scientific and technical and scientific and pedagogical activities in Ukraine: a collection of abstracts on materials of Allukr. sciences - practice inter-conf. (Kyiv, August 30, 2016)]. K. : DNDI MVS Ukrainy, 2016. P. 49-50. (In Ukrainian)

5. Nykyforchuk D.Y., Vasylynychuk V.I. 2017 *Zaprovadzhennia novykh pidkhodiv do informatsiino-analitychnoho zabezpechennia protydii zlochynnosti v Ukraini* [Implementation of New Approaches to Information and Analytical Support of Crime Prevention in Ukraine]. *Stan ta perspektyvy reformuvannia sektoru bezpeky i oborony Ukrainy: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (24 lystopada 2017 roku): u 2 t.* [Status and Prospects for Reforming the Security and Defense Sector of Ukraine: Materials of the International Scientific and Practical Conference (November 24 2017): 2 t.]. K.: *Natsionalna akademiia prokuratury Ukrainy* [National Academy of Public Prosecutor of Ukraine], 2017. T. 1. P. 296-299. (In Ukrainian)

6. *Rozvytok systemy kryminalnoho analizu ta analizu ryzykiv, sumisnoi zi standartamy YeS v strukturakh pravookhoronnykh orhaniv Ukrainy*. [Development of a system of criminal analysis and risk analysis compatible with EU standards in the structures of law enforcement agencies of Ukraine]. K. MVS Ukrainy, 2015. 92 p. URL: <http://mvs.gov.ua>. (In Ukrainian)

Противодействие уполномоченных подразделений незаконному обогащению с использованием современных технологий

Василинчук Виктор Иванович, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com,

доктор юридических наук, профессор, профессор кафедры оперативно-розыскной деятельности Национальной академии внутренних дел, Украина

Белоус Роман Викторович, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com,

адъюнкт Национальной академии внутренних дел, Украина

Аннотация: В этой статье изучаются вопросы, касающиеся вопросов введение аналитики в деятельность уполномоченных подразделений Национальной Полиции в противодействии незаконному обогащению.

Ключевые слова: система, аналитика, риски, оперативные подразделения, незаконное обогащение..

Centre for European Reforms Studies a.s.b.l.
(Grand Duchy of Luxembourg)

European Reforms Bulletin
scientific peer-reviewed journal

2017
No. 2

Passed for printing 28.02.2017. Appearance 7.03.2017.
Typeface Times New Roman. Circulation 100 copies.

Design, computer page positioning, layout: **Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg**
All the articles are published in author's edition. Publishing institution: **Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg** (Registre de commerce et des sociétés, Luxembourg, F 10.340, siège social: L-1541 Luxembourg, 36, boulevard de la Fraternité),
+352661261668, e-mail: bulletin@email.lu, <http://cers.eu.pn/bulletin.html>